ANITKABİR DERGİSİ

YIL 20 • Sayı: 78

TEMMUZ 2020

"Her nevi sağlık mücadelesini, mümkün olan derecede çabuk ve geniş bir surette takip etmek, başlıca hedeflerden olmaya lâyıktır."
1929

(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, Derleyen: Nimet Unan, Birinci Basım, 1945, s. 347)

"Sağlık ve sosyal yardım hususlarında takip ettiğimiz gaye şudur: Milletimizin sıhhatinin korunması ve takviyesi, ölümün azaltılması, nüfusun artırılması, bulaşıcı ve salgın hastalıkların etkisiz hale getirilmesi, bu suretle millet fertlerinin dinç ve çalışmaya kabiliyetli bir halde sıhhatli vücutlar olarak yetiştirilmesi..." 1922

(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, Derleyen: Nimet Unan, Birinci Basım, 1945, s. 217)

ANITKABİR DERGİSİ
YIL: 20 SAYI: 78 TEMMUZ 2020

Atatürkçü dünya görüşünü yaymak ve
Anıtkabir'i tanıtmak amacıyla üç ayda bir yayımlanır.

ANITKABİR DERNEĞİ Adına İmtiyaz sahibi
E. Tuğgeneral Şadi ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Ali GÜLER

Yayın Kurulu
E. Tuğg. Şadi ÖNER
Prof. Dr. Seçil Karal AKGÜN
Prof. Dr. Bige SÜKAN
Prof. Dr. Lütfü ÇAKMAKÇI
Prof. Dr. Birsen GÖKÇE
Prof. Dr. Oğuz AYTEPE
E. Tuğg. M. Tevfik BEDÜK
Dr. Ali GÜLER
Dr. A. Güneyt KÜSMEZ
Güneş MÜFTÜOĞLU
Bora ÖNCÜ

Dergiyi Yayına Hazırlayan
Mustafa DOĞAN

Yönetim Yeri:
Turgut Reis Caddesi
Arzu Apt. No: 3/5
Tandoğan / ANKARA
Tell: 0 (312) 213 16 58
Faks: 0 (312) 222 72 06
e-posta: anitder@ttmail.com

Anıtkabir Komutanlığı
0 (312) 231 18 61
0 (312) 231 52 80

Dergide yayımlanan yazılar, yazarların düşünceleridir.
Gönderilen yazılar, basılsın veya basılmasın iade edilmez.
Anıtkabir Derneği veya
Anıtkabir Komutanlığı sorumlu tutulamaz.
Dergimiz Basın Ahlak Yasalarına uymayı taahhüt eder.

Yıllık Abonelik Bedeli 16 TL.
Yayın Türü: Süreli Yayın
Basım Tarihi / Yeri: TEMMUZ 2020 / ANKARA

Yapım:
Yorum Basın Yayın Sanayi Ltd. Şti.
Başkent Organize Sanayi Bölgesi
Recep Tayyip Erdoğan Bulvarı No: 12
Malıköy - Sincan 06909 Ankara / Türkiye
Tell: 0 (312) 395 21 12 Faks: 0 (312) 394 11 09
info@yorummatbaa.com
www.yorummatbaa.com

İÇİNDEKİLER

2 Sunuş

3 Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

8 Prof. Dr. Oğuz AYTEPE, Kurtuluş Savaşının Dönüm Noktası Sakarya Meydan Muharebesi

12 Dr. Ali GÜLER, Atatürk Dönemi Sağlık'ta Gelişmeler (1920-1938)

18 Prof. Dr. İlhami KİZİROĞLU, Atatürk; Eğitim; Çevre ve Çevre Bilincinin Toplumsal Yaşama Yansıması

26 Ramazan Artun DAYIOĞLU, Atatürk, Ulusal Egemenlik ve Demokrasi

34 Gamze BALCIOĞLU, Türk İnkılabında Sağlık Alanında Yapılan İlk Düzenlemeler ve Türk Toplum Hayatına Katkısı (1923-1938)

36 Sinem ANAR, Tarih Kokan Çiçek

37 Prof. Dr. M. Lütfü Çakmakçı, Günümüz Koşullarının Tarım ve Gıda Üretimine Etkisi

42 Prof. Dr. Yuluğ Tekin KURAT, Atatürk'ün İç ve Dış Politikasında Barış

46 Objektife Takılanlar

52 Anıtkabir Dergisi'nde Yayımlanacak Yazılarla İlgili Esaslar

ANITKABİR DERGİSİ ABONELİĞİ
Anıtkabir Dergisine abone olmak isteyenlerin; yıllık (4 sayı için) 16 TL'lik abone ücretini aşağıdaki hesap numaralarından birine yatırmaları ve telefon numaraları dâhil adreslerini tarafımıza bildirmeleri gerekmektedir.
Tell: 0 (312) 213 16 58
E-posta: anitder@ttmail.com; bilgi@anitkabir.com
ANITKABİR DERNEĞİ İKTİSADİ İŞLETMESİ
POSTA ÇEKİ HESAP NO: 604 61 34
TÜRKİYE İŞ BANKASI BEŞEVLER IBAN NO: TR05 0006 4000 0014 2190 9090 90

Değerli Okurlar,

Ülke olarak, Koronavirüs salgını ile yoğun olarak mücadele ettiğimiz, Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ile 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramını kutladık. Sokağa çıkma kısıtlamalarının olduğu bu günlerde, her ne kadar, Anıtkabir'e, Törenlere, Alan ve Meydanlara çıkarak coşkumuzu doyasıya yaşayamasak da, tüm ülke olarak evlerden bu coşkuyu her şeye rağmen halkımızın yaşadığını görmek, bizlere inanılmaz bir mutluluk verdi.

Anıtkabir Derneği olarak, kapatmak zorunda kaldığımız, Anıtkabir içinde bulunan Hediyelik Eşya satış yerini, normalleşme adımları kapsamında ve kapalı kaldığımız günlerde, Anıtkabir'e gelen ziyaretçilerimizin taleplerini dikkate alarak, maske, mesafe ve hijyen kurallarına uyarak, 01 Temmuz 2020 tarihinde açıyoruz.

Derneğimiz, Haziran 2020 ayı içerisinde İçişleri Bakanlığı Dernekler Denetçileri ve Derneğimiz Denetim Kurulunca denetlendi. Derneğimizin tüm faaliyetlerinin Kanunlara ve tüzüğümüze uygun yürütüldüğü ve kayıtlarının tam ve muntazam tutulduğu ifade edildi. Bu konuda emeği geçen tüm personele teşekkür ederim.

Dergimizin bu sayısında; Prof. Dr. Oğuz Aytepe'nin, Kurtuluş Savaşının Dönüm Noktası, Sakarya Meydan Muharebesi başlıklı yazısını, Dr. Ali Güler'in, Atatürk Döneminde Sağlıkta Gelişmeler konulu yazısını, Prof. Dr. M. Lütfü Çakmakçı'nın, Günümüz Koşullarının Tarım ve Gıda Üretimine Etkisi konulu yazısını, Prof. Dr. İlhami KİZİROĞLU'nun, Atatürk, Eğitim, Çevre ve Çevre Bilincinin Toplumsal Yaşama Yansımaları konulu yazısı ile gençler tarafından kaleme alınan diğer yazılarımızı sizlerin beğenisine sunuyoruz.

Sevgili Okurlar,

Dergimizin daha çok beğenilir ve daha yaygın okunur hale gelebilmesi için kuşkusuz katabileceğimiz pek çok güzellik vardır. Unutmayınız ki Anıtkabir kadar bu dergi de sizler içindir. Dergimizin geliştirilmesi ve sizlere daha layık duruma getirilmesi için her zaman önerilerinizi ve katkılarınızı bekler, sağlıklı günler dilerim.

Şadi ÖNER
(E) Tuğgeneral
Anıtkabir Derneği Başkanı

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

06.04.2020 EMNİYET GENEL MÜDÜRÜ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

06 Nisan 2020

Aziz Atatürk

Derdelerin emrinde ve milletinin hizmetinde olan Türk Polis Teşkilatının 10. kuruluş yıl dönümü münasebetiyle her daim görev hazır nesnesi anlayışımızla hekkile emri hizmetinde bulunmaktan büyük onur duyuyor, size huzurunuz önünde saygıyla yeğiyorum.

Hakkımın inkıraziyeti ülkenin ve ümmet kardeşlerimiz bağlı bir anlayışla ermek yolumuzun her kesimiyle huzur ve güveni tesis etme, milletimizin can ve mal güvenliğini sağlam mekanında dün olduğu gibi bugün de görev aşkı, vatanseverlik ruhu ile çalışmalarımızı ilim ehvetle, bu kutsal emanetin sorumluluğuyla hizmetimizi ve fırsatımız ana dostlarımızı ve müzahile kavradığı, milletimizin dinin ve devletçiği, yasaklarımın ahlâkımız güvenlik yıl hedefleri kıymetliyor.

Türk Polis Teşkilatımız en büyük emrimiz "Türkiye Cumhuriyetimiz" ayrıca hain emelleri olan her gürcha karşı yasaların kondine vetişi yolu ve sorumluluklar sorumlusu mücadelesini sürdürecek, tıpkı 15 Temmuz da vezilişi mücadele gibi Cumhuriyetimizin ülkelerde yaşıdan olmazı için kıskaç-fakıbıtlıkla kıymetmiyorlar.

Ülkemizin bölünmez, bütünlüğü, milletimizin birlik ve beraberliği için gözlerinin hedefler doğrultusunda, barış, huzur, emniyet içinde bir "dünya" ülkesinde çalışmalarımızın sürdürecek, ocaklarımızın ahlâkımız ülkemiz ve güçlü istikbal ve istikbalimizi tehdit eden her türlü ihanet olayının kökünü kazıma ürün ve kurtuluşumuz olacağız.

Aziz huzurunuz önünde saygıyla arzeder ve yeğlerim.

Ruhunuz şad olsun.

Mehmet AKTAŞ
Vali
Emniyet Genel Müdürü

23.04.2020 TBMM BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

23 Nisan 2020

Gazi Meclisimizin ilk Reisi,
Millî Mücadelenin Başkomutanı,
Cumhuriyetin bânisi,
Büyük Gazi,

Milletin zillete ve yok oluşa, vatanın ihtilâl ve istilâya mahkûm edilmek istendiği tarihî bir dönemde, "Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır" kanaatiyle, "ya istiklâl, ya ölüm" şiarıyla yola çıkan ve mukaddes Millî Mücadelemiz; yöneten Gazi Meclisimizin 100'üncü açılış yıldönümünü anmak, milletimizin bir bütün olarak bir heyecan vesilesi saydığı Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramını kutlamak amacıyla huzurunuzda toplanmış bulunuyoruz.

Bugün bütün Türkiye ve gönlü ay-yıldız ile çarpan dünyanın her yerindeki kardeşlerimiz, dostlarımız bu bayramı ve yıldönümünü coşkuyla kutlamaktadır.

Fedakârlıkla yürütülen mücadeleler neticesinde bugün Türkiye, dünyanın saygın ülkelerinden birisidir ve milletimiz her alanda insanlığın aziz ve mümtaz bir mensubudur.

Bütün şehitlerimizle beraber emin olunuz ki, Türkiye ve Türkiye Büyük Millet Meclisi, Millî Mücadelenin mânâsına bağlı, Kuva-yı Milliye ruhunu müdrik ve 'Ya İstiklâl, Ya Ölüm' şiarıyla mücehhez vatan evlatlarının ve memleket sadıklarının emin ellerindedir.

Ruhunuz şâd olsun.

Prof.Dr.Mustafa ŞENTOP
Türkiye Büyük Millet Meclisi
Başkanı

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

23.04.2020 MİLLİ EĞİTİM BAKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Aziz Atatürk

Türkiye Büyük Millet Meclisinin kuruluşunun 100. yıl dönümünde, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramının coşkusunu paylaşmak ve bu anlamlı günün gururunu yaşamak için huzurundayız.

Vatanın kurtuluş mücadelesinin zafer duruşuyla yönün Gazi Meclis vasfına sahip Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletimizin istiklâl ve istikbâl yolunda gösterdiği azim ve kararlılığı bütün dünyaya ilan etmiş, birlik ve beraberliğimizin temsili olmuş, millî iradenin tekâmülünü doğurmuştur.

Bugünün çocuklarını yarınlarımızı inşa edecek nesillerimiz olarak görüyoruz. Her bir evladımızın yaşamına dokunmak için yüz gücümüzle, gece gündüz demeden çalışıyoruz. Bu bünyede evlatlarımızı, millî ve manevî değerlerine bağlı, evrensel değerlere açık, çağına yön verecek bilgi ve becerisi sahip, iyi bir, vicdanı kâmil, irfanı kâmil nesiller olarak yetiştirmek için büyük uğraşlar veriyoruz. Ülkemizi muasır medeniyetler seviyesinin üstüne çıkarmak için elimizden gelen gayreti gösteriyoruz.

Çocuklara armağan ettiğiniz ve bugünlerde evlerinde kalan ana yürekleri kucağımızda bizimle olan yavrularımıza bu anlamlı günümüz büyük bir gururla kutluyoruz. Hâkimiyetsiz kayıtsız şartsız milleti vermekle ve 100 şerefli yılına kavuştuğumuz bu bir günü bizlere armağan ettiğiniz için size derin şükranlarımızı sunuyoruz.

Ruhunuz şâd olsun.

Ziya Selçuk
Millî Eğitim Bakanı

11.05.2020 DANIŞTAY BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Yüce ATATÜRK,

Danıştayımızın 152. Kuruluş Yıldönümünü kutlarken, Danıştay ve yıldızı Yargı Mensupları olarak, Sizi saygıyla anmak üzere huzurlarınızdayız.

Bir buçuk asırdır üstlendiği görevini layıkıyla yerine getiren ve Cumhuriyetimizin kökü kuvvetlenmesinde olan Danıştay, devletimizin ve milletimizin demokrasiye, adalete olan inancı ve bağlılığından güç alarak hedef gösterdiğiniz çağdaş medeniyetler seviyesinin üzerine çıkma azmi içerisinde çalışmalarına devam etmektedir.

Hukuk devleti ilkesinin gerçekleştirilmesi ve adaletin tesisi noktasında, tarafsız ve bağımsız olarak hak kesiliğinde hakkın ve hukukun üstünlüğünü esas alarak çalışmakta kararlı olduğumuzu, huzurlarınızda tekrar yeniden ediyoruz.

Minnet ve şükran duygularımızla, Sizi rahmet ve özlemle anıyoruz. 11.05.2020

Zekî Yiğit

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

15.05.2020 GENÇLİK VE SPOR BAKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Aziz Atatürk

Gençlik Haftası'nın başladığı bugün ülkemizin dört bir tarafında kalbi bizimle atan gençlerimizi temsilen huzurunuzdayız.

Ülkemizin istiklalini emanet ettiğimiz yeni nesiller; cumhuriyete, demokrasiye ve hukuk devletimize sadakatle sahip çıkıyor.

Bugün dünyanın en saygın demokratik düzenine sahibiz. Türkiye adaleti ve merhametiyle dünyaya örnek olmaya devam ediyor.

Bu zor pandemi günlerinde bütün mağdur ve mazlum milletlerin elinden tutuyoruz.

Sizin ve istiklalimiz için şehadete yürüyen kahramanlarımızın emanetine son nefesimize kadar sahip çıkacağız.

Ruhunuz şâd olsun.

M. Kasapoğlu

Dr. Mehmet Muharrem Kasapoğlu
Gençlik ve Spor Bakanı

19.05.2020 GENÇLİK VE SPOR BAKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Aziz Atatürk

Bir milletin umudu olarak Samsun'da başlattığımız İstiklal Mücadelemizin 101 yıl dönümünü idrak ediyoruz.

Bütün dünyayı etkileyen pandemi sebebiyle bayramımızı bu yıl evlerimizde fakat aynı ruh ve coşkuyla kutluyoruz.

Cumhuriyeti emanet ettiğimiz gençlerimiz, istiklal ruhuna ve bu rahtan doğan cumhuriyetimize sadakatle sahip çıkıyor.

Gençlik ve Spor Bakanlığımız 101 yıl önceki azim ve heyecanla bu ülkenin gençleri için çalışmaya devam ediyor.

Birbirimizi sevmekten, birbirimizin hürriyetini korumaktan vazgeçmeyeceğiz; saygıyı, adaleti, kardeşliği çoğaltarak ülkemizi mazisi kadar şanlı bir istikbale taşıyoruz.

Bu duygularla size ve kahraman şehit arkadaşlarımızı rahmetle, hürmetle yâd ediyorum.

Ruhunuz şâd olsun.

Dr. Mehmet Muharrem Kasapoğlu
Gençlik ve Spor Bakanı

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

08.06.2020 YARGITAY CUMHURİYET BAŞSAVCISI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

14.06.2020 İÇİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

18.06.2020 İÇİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

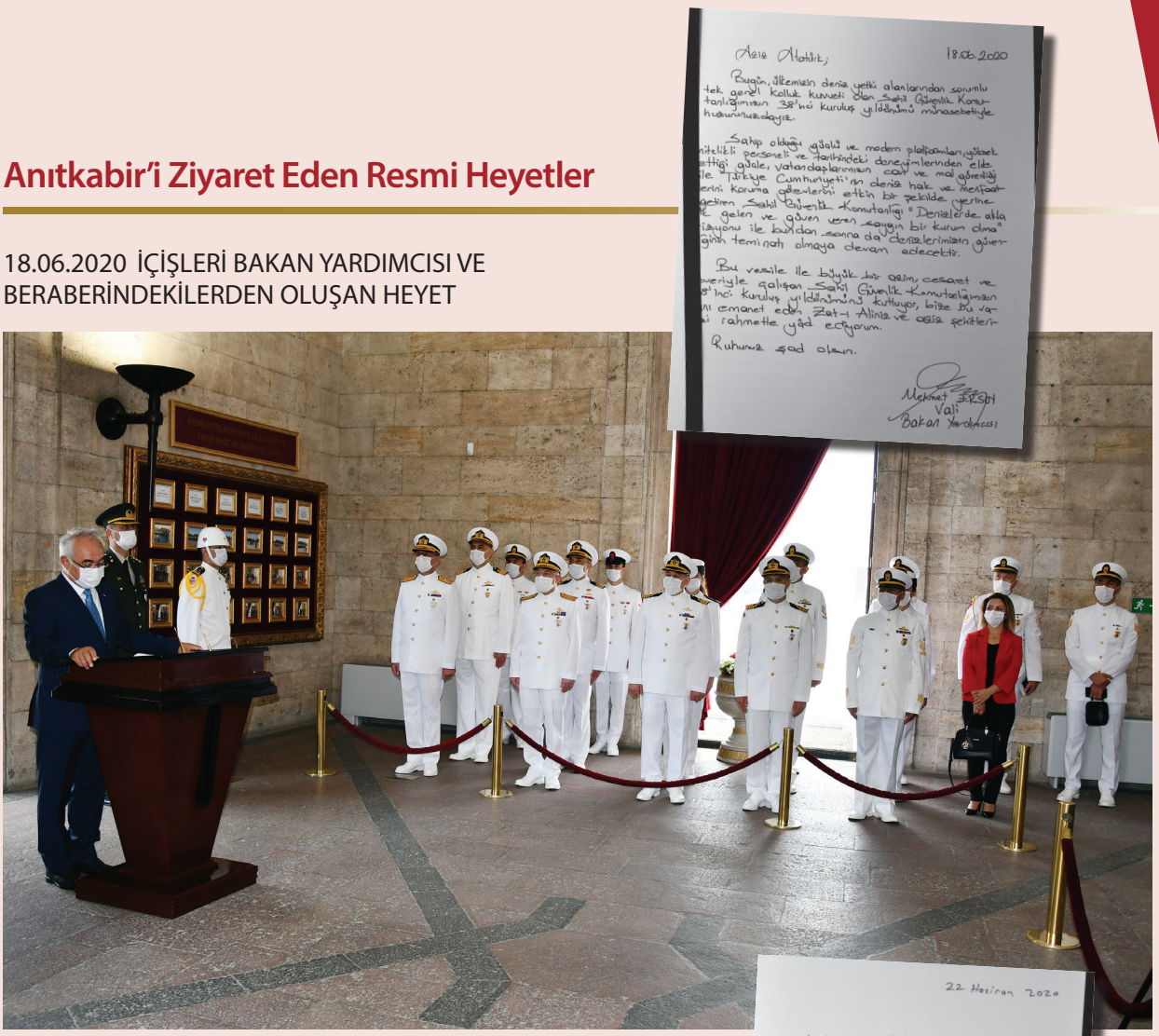

Aziz Atatürk, 18.06.2020

Bugün, ülkemizin denizyetki alanlarından sorumlu tek genel kolluk kuvveti olan Sahil Güvenlik Komutanlığımızın 38'inci kuruluş yıldönümü münasebetiyle huzurunuzdayız.

Sahip olduğu gücü ve modern platformları, yüksek nitelikli personeli ve tarihindeki deneyimlerinden elde ettiği güçle, vatandaşlarımızın can ve mal güvenliği ile Türkiye Cumhuriyeti'nin denizde hak ve menfaatlerini koruma görevlerini etkin bir şekilde yerine getiren Sahil Güvenlik Komutanlığı "Denizlerde akıl ve gelen ve güven veren saygın bir kurum olma" hedefiyle bundan sonra da denizlerimizin güvenliğini teminatı olmaya devam edecektir.

Bu vesile ile büyük bir azim, cesaret ve çeviklikle çalışan Sahil Güvenlik Komutanlığımızın 38'inci kuruluş yıldönümünü kutluyor, bize bu vatanı emanet eden Zat-ı Alinize ve aziz şehitlerimizi rahmetle yâd ediyorum.

Ruhunuz şad olsun.

Mehmet İERSOY
Vali
Bakan Yardımcısı

22.06.2020 ANKARA ÜNİVERSİTESİ DİL TARİH VE ÇOĞRAFYA FAKÜLTESİ DEKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

22 Haziran 2020

Ulu Önder Atatürk,

Kurduğun Cumhuriyetin vatandaşlarının emanetten millî olma aşamasında önemli eşikler vardır ve senin yol gösterici liderliğinde kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin 85. kuruluş yıldönümünde bugünü ve şükranla eşliğinde Türk dilini, tarihini, kültürünü ve coğrafyayı evrensel düzeyde incelemek, araştırmak ve geliştirme görevi devamımızın mutluluğundur. Tüm öğretim elemanlarımız her koşulda bunun bilincinde çalışmalarına devamına devam etmektedir. Rehberliğinizi vurgulayın her zaman bizimsiniz ve aydınlatıcılığınızla Ruhun şad olsun.

Prof. Dr. İlhan Çiçek
D.T.C.F. Dekanı

Kurtuluş Savaşının Dönüm Noktası Sakarya Meydan Muharebesi

(23 Ağustos – 13 Eylül 1921)

Prof. Dr. Oğuz Aytepe*

Sakarya Meydan Muharebesi, Mustafa Kemal Paşa'nın büyük ve kanlı savaş anlamına gelen Melhame-i Kübra dediği, Anadolu'nun geleceğini tayin eden önemli bir savaştır. Bu savaşa cephede Türk ordusu, cephe gerisinde Türk milleti katılmış; Millet hemen her şeyini ordusuna vermiş, Ankara yakınlarına kadar gelen Yunan ordusu 22 gün ve gece süren direniş ve saldırı ile yenilmiş, manen çökertilmiş olarak Sakarya'nın batısına çekilmiştir.

Sakarya Meydan Muharebesi, Türk ordusunun taktik geri çekilmeleri bırakıp, bütün bir geri çekilme sonunda stratejik savunmayı uygulamaya koymasının en güzel örneklerinden birisidir.

Birinci Dünya Savaşında müttefikleriyle yaptığı gizli anlaşmalarla Osmanlı Devleti topraklarını aralarında paylaşan İngilizler, bunları uygulamaya başladılar. İngilizlerin desteği ile 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkan Yunan ordusu Batı Anadolu'yu hızla işgale başladı.

İngilizler ve müttefikleri San Remo Konferansında son biçimini verdikleri barış anlaşması hükümlerini Türklere kabul ettirmek için Yunanlıları harekete geçirdiler. Bursa, Uşak ve Nazilli'yi işgal ettiler. Kısa bir süre sonra Kırkağaç ve Soma'ya girdiler. İngilizler Yunanlıları desteklemek için Mudanya'ya asker çıkarıp, Karamürsel'i işgal ettiler.

Halka zulmederek[1] yayılan Yunan ordusu, zayıf ordu birlikleri ve Kuva-yı Milliye, düzensiz silahlı halk birlikleri savunmasıyla karşılaştı. Ancak bu direniş onları durduramadı. Mondros Mütarekesi'nin 5. Maddesi uyarınca ordusunu terhis eden Osmanlı Devleti büyük bir tehlike karşısındaydı. TBMM yakarak-yıkarak ilerleyen Yunan ordusunu durdurmak zorundaydı. Bakanlar Kurulu ve Genelkurmay Başkanlığı tarafından çarelere başvurulması kararlaştırıldı. İlk tedbir olarak Batı Anadolu'daki bütün kuvvetler tek komutaya bağlandı ve Batı Cephesi kuruldu. Kuva-yı Milliye düzenli ordu birlikleri içinde yer aldı ve Milli Savunma Bakanlığına bağlandı. Batı Cephesi Komutanlığına Ali Fuat Paşa (Cebesoy) getirildi. Ancak Gediz saldırısında başarısızlığa uğranıldı ve Ali Fuat Paşa (Cebesoy) görevden alınarak Moskova elçiliğine atandı.[2]

Gediz saldırısından sonra Batı Cephesi, Batı ve Güney olmak üzere ikiye ayrıldı. Batı Cephesi denilen Kuzey bölgesine Genelkurmay Başkanı Albay İsmet (İnönü), Güney Cephesine ise İçişleri Bakanı Albay Refet (Bele) atandı.[3]

Yunanistan'da Kral Aleksandr'ın ölümünden sonra Kral Konstantin başa geçmişti. Megali İdea, (İki kıta beş deniz[4]) savunucusu olan Konstantin Anadolu'da savaşın sürdürülmesini istemiş, Başkomutan Papulas da Türk ordusu kuruluşunu tamamlamadan harekete geçilmesini uygun görmüştü.

İtilaf Devletlerinin güvenini kazanmak ve Türk ordusunun azmini kırmak isteyen Yunanlılar, Batı Cephesinde Çerkez Ethem'in yol açtığı iç savaş sürerken, bundan yararlanarak 6 Ocak 1921'de Bursa, Uşak çizgisinden Eskişehir-Afyon yönünde harekete geçtiler. Silah, cephane, malzeme ve araç üstünlüğü olan Yunanlılar savunma çizgisine çekilmeye çalışan Türk kuvvetlerine üç koldan saldırdılar. İsmet (İnönü) daha geriye gitmeksizin Eskişehir'in batısında savaşa başladı. Ancak Yunan ordusu saldırıyı sürdürememiş 11 Ocak'ta çekilmişti. Gücünü yitirmiş olan Türk ordusu onları izleme olanağı bulamamıştı.[5]

Yunanlılar Birinci İnönü Savaşında sarsılan prestijlerini yeniden kazanmak, Fransız cephesindeki Türk tümenlerinin cephelerine nakledileceği

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü E. Öğretim Görevlisi.

1 Yunan ordusunun yaptığı zulümler için bkz, İzzet Öztoprak, Oğuz Aytepe, Murat Karataş, Yunan İşgalinde Batı Anadolu, II. Cilt, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2014.

2 Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 2nci Kısım (4 Eylül 1919-9 Kasım 1920), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965, s.214,331.

3 Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, Cilt 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1975, s.83.

4 Büyük Yunanistan ideali; Asya ve Avrupa kıtaları ile İyonya (Batı Yunanistan), Ege, Akdeniz, Marmara ve Karadeniz'i kapsamaktaydı. Yunan politikacıları için bu toprakları Konstantinopolis (İstanbul) merkezli bir imparatorlukta toplamak önemli bir siyasi projeydi.

5 Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, III. Kısım 1920-15 Nisan 1921), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965, s.247 vd.

endişesi ve Sevr Antlaşması şartlarını Türklere kabul ettirme gücünde olduklarını ortaya koymak amacıyla tekrar saldırıya geçtiler. Savaş 31 Mart-1 Nisan tarihlerinde yapıldı. Çarpışmalar İnönü mevkiinde kanlı bir şekilde sürdü. Savaşa Meclis Muhafız Taburu ve 5. Tümen de katıldı. Silah ve araç üstünlüğü olan Yunan ordusu sürekli saldırmış, 1 Nisan'da Türk ordusu karşı saldırıya geçmiş ve Yunan ordusu geriye çekilmişti. Mustafa Kemal Paşa, İsmet (İnönü) 'ye çektiği telgrafta; "Siz orada milletin makus talihini yendiniz…" diyerek tebrik etmişti.[6]

İkinci İnönü Savaşından sonra İstanbul'daki Müttefik Yüksek Komiserleri 18 Mayıs 1921'de tarafsızlıklarını ilan ettiler. Ancak Megali İdea'dan vazgeçmeyen Yunanlılar Türk ordusu güçlenmeden saldırıya geçmeye hazırlanıyorlardı.[7] Bu nedenle İnebolu limanına gemilerdeki toplarla ateş etmişlerdi. Paskalyadan sonra Yunan Kralı Konstantin askere moral vermek için yanında prensleri Pavlos, Nikolaos ve Andreas, Başbakan Gunaris ve Savunma Bakanı Teotokos olmak üzere 13 Haziran'da İzmir'e gelir. Atina'dan, Ankara'ya, Bizans'a nidalarıyla ayrılan Konstantin, limanda aynı gösterilerle karşılanır.[8]

Kral Konstantin Türkleri küçümsüyor, Mustafa Kemal'i, "masadan sinek kovar gibi haritadan sileceklerini" söylüyordu. Başbakan da Türk askerlerini "kuru bir kalabalık olarak gördüklerini" söylemişti. Yunanlılar zaman kaybetmeden bütün güçleriyle saldırarak savaşa son verme kararı aldılar. İnönü savaşlarında Yunan ordusu savunma taktiği uygulanarak püskürtülmüştü. Türk ordusu henüz saldırı gücüne sahip değildi. Bu İkinci İnönü Savaşından sonra Aslıhanlar ve Dumlupınar muharebelerindeki başarısızlıkla görülmüştü. Yapılacak iş taarruz gücüne ulaşamayan Türk ordusunu, iyi donatılmış, üstün sayıdaki birliklerle yok etmeye çalışmak ve toparlanmasına fırsat vermemekti. İki ay süren hazırlıktan sonra, yapılan plana göre; İnönü mevzilerine taarruzdan vazgeçiliyor, bir kuşatma ve yok etme taktiği uygulanıyordu. Bir kol İnönü'ye doğru hareket ederken, daha kuvvetli bir kol Afyon üzerinden geniş bir kuşatma hareketiyle, Türk ordusu ya yok edilecek ya da esir alınacaktı. Eskişehir ve Afyon gibi iki demir yolu kavşağı ele geçmiş olacağından, Ankara'nın diğer bölgelerle bağı koparılmış olacaktı. Bu durumda Ankara barış şartlarını kabul etmek zorunda kalacaktı.

Yunanlılar büyük bir saldırı için hazırlanmaya başladılar. Beklenen Yunan saldırısı 10 Temmuz'da İnönü, Afyon, Eskişehir ve Kütahya hattındaki geniş cephe üzerinde başladı. Yunanlılar güçsüz savunma birliklerimizin savunduğu ön hattı aşarak hızla ilerlediler. Kütahya-Eskişehir Savaşı 22 Temmuz'da birliklerimizin yenilgisiyle sonuçlandı. Mustafa Kemal Paşa taktik gereği savunma yapmak amacıyla 25 Temmuz'da orduya Sakarya Irmağının doğusuna çekilme emri verdi. Böylece Türk kuvvetleri düşmanın saldırısından kurtarılmış, Sakarya'nın doğusunda yeniden tertiplenerek savunma gücü artırılmıştı. Yunanlılar ise mevzilerini uzatmışlar, ulaştırma şartları zor bir arazide ilerlemek, ikmal yapmak zorunda bırakılmışlardı.[9]

Kütahya-Eskişehir Savaşının kaybedilmesi ile büyük bir arazi parçası Yunanlıların eline geçmiş; seferberlik ve ikmal bakımından ülkenin verimli topraklarının bir kısmı elden çıkmıştır. Ordunun Sakarya Irmağının gerisine çekilmesi, ordunun moralini bozmuş, çok sayıda kaçak olayları meydana gelmiştir. Bu nedenle birliklerin savaş gücü çok zayıflamıştır. Bundan sonra yapılacak savaşlar Türk milleti için bir ölüm-kalım mücadelesi olacaktır. Bu gerçekler ilerde yapılacak savaşlara topyekûn hazırlanmanın gereğini ortaya koymuştur.[10]

Kütahya-Eskişehir Savaşından sonra 28 Temmuz'da Kütahya'da Kral Konstantin başkanlığında yapılan Savaş Meclisi toplantısında: Ağustos ortalarında Ankara üzerine yürüyüş kararı alındı.[11]

Ksenefon Stratigos kitabında: Genelkurmay

6 İzzet Öztoprak, "31 Mart 1921: İkinci İnönü Zaferi", Askeri Tarih Bülteni, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Yıl,, 12, Sayı,22 (Şubat 1987), Ankara, 1965, s.163-165.

7 İsmet İnönü, Hatıralar, 1 Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985, s.254.

8 Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992,s.249.

9 Yunan Genelkurmay Başkanlığı Yayımladığı kitapta; "Yunan ordusunun yayılarak çok zor koşullarda ilerlediğini" anlatmaktadır. A History Of The Hellenic Army 1821-1997, Hellenic Army General Staff Army History Directorate, Athens, 1999, s. 167-169.

10 Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, 4. Kısım, Kütahya, Eskişehir Muharebeleri (15 Mayıs 1921-25 Temmuz 1921), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1974, s.550.

11 Korgeneral Aleksandros Kondilis, Küçük Asya Seferi, Atina 1928, s.97.

Başkanı Dusmanis'in Savaş Meclisi'nde "Ankara'da durmamalıyız, Kızılırmak'a kadar devam etmeliyiz" önerisinden söz etmekte Kızılırmak'a kadar gidebileceklerini düşünmekteydi. Ancak Yunan ordusunda pek çok komutan saldırı yanlısı değildi. İzmir Yüksek Komiseri Stargiadis ve Ordu Komutanının Kurmay Başkanı Sarıyannis Türk kuvvetlerinin Karadeniz limanlarından Bolşevik yardımları sağladıklarını, ayrıca Yunanlılarla anlaşamayan İtalya'dan ve İtalya üzerinden Almanya'dan silah ve cephane temin ettiklerini biliyorlardı. Fakat saldırı kararı alındığından Yunan ordusu saldırı harekâtı başladı.

Sakarya Muharebesi öncesi Türk ordusu büyük bir alanı boşaltıp Sakarya'nın doğusuna çekildiği için Yunan ordusu bölgeye hızla yayıldı. Pek çok kimse yeni bir saldırı ile Yunanlıların Ankara'yı alabileceğini ve milli devlete son verebileceğini düşünüyordu. Bu nedenle hükümet merkezinin boşaltılması ve Kayseri'ye nakledilmesi tartışılıyordu. Mustafa Kemal Paşa Karadeniz'den uzaklığı ve Fransızlara yakınlığı nedeniyle, Kayseri'yi Sivas'a tercih etmişti. Ancak O gerekirse Sivas'ın doğusuna çekilmeye daima hazır olmuştu.[12] Ancak, Ankara terkedilmedi.

TBMM'de muhalif milletvekilleri büyük toprakların terkedilmesini tartışmaya başladılar. Mustafa Kemal Paşa umudunu yitirmemişti, düşman yenilebilirdi. Bütün sorumluluğu üzerine alarak 5 Ağustos'ta Başkomutan oldu. Üç ay süre ile TBMM'nin bütün yetkilerini üzerine aldı. Kısa bir süre sonra, 7-8 Ağustos'ta ordunun ihtiyacının sağlanması için on maddelik Tekalif-i Milliye (Milli Yükümlülükler) kanunu kabul edildi. Başına kuruluş ve emirler hazırlayan Kazım (Dirik) geçti. Millet sahip olduğu her şeyin yüzde kırkını, parası sonra ödenmek üzere ordusuna verecekti. Millet ordusundan hiçbir şeyini esirgememişti.[13]

Zafer sarhoşu olan Yunanlıların hedefi İstanbul'du. Sevr'in kendilerine bahşettiklerini çok yetersiz buluyorlardı. Yunan gazetelerinin çoğunluğu yeni hedef olarak İstanbul'u gösteriyordu. İstanbul'u almak için seçme askerlerden oluşan "İstanbul Tümeni" kurulmuştu. Tümen genişletilip iki tümen gücüne çıkarılmıştı. Lüleburgaz'dan ve Pire'den yeni askerler taşınmıştı. İstanbul Tümeni artık İstanbul üzerine yürümeye hazırdı. Yunanlılar İstanbul'la yetinmeyip Orta Doğu'yu da istiyorlardı.[14]

Yunanlıların bir çevirme hareketiyle Türklerin asıl kuvvetlerini mahvedip, bir taraftan Ankara'ya girmek, diğer taraftan Türk sağ kanadını kuzeye ve dağlara atmak maksadını güttükleri anlaşılıyordu. Hazırlıklarını tamamlayan Yunan ordusu 22 Ağustos'ta Türk kuvvetleriyle temasa geçti. Bir gün sonra yüz kilometrelik bir cephe üzerinden saldırı başladı. Türk ordusu Başkomutanın emirleri doğrultusunda elinden geldiği kadar hazırlanmağa çalıştı. Ancak Yunan kuvvetleriyle olumsuz güç dengesi henüz sağlanamamıştı.

Türk ordusu Sakarya Muharebesi'ne Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa (İnönü) ve Refet Paşaların, Yunan ordusu ise, Başkomutan Papulas, Genelkurmay Başkanı Dusmanis, 1. Kolordu Kumandanı Aleksandr Kondilis, 2. Kolordu Kumandanı Prens Andre, ve 3. Kolordu Kumandanı Polimenekos Paşaların yönetiminde başladı.

Başkomutanlık Karargâhı Polatlı-Ankara arasında Malıköy istasyonuna yakın Alagöz Köyünde kuruldu ve Muharebe Mustafa Kemal Paşa ve Fevzi Çakmak Paşalar tarafından buradan yönetildi.

Savaşın başında Türk ordusu olağanüstü bir savunmayla düşman saldırılarını önledi. Çok bunalımlı günler yaşandı. 26 Ağustos'ta Mustafa Kemal Paşa orduya yeni bir taktik verdi, "Hattı müdafaa

12 Salahi R. Sonyel, Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı, Cilt, II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, s.1292,1294.

13 Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, (Der. Hulusi Turgut), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2005, s.149.

14 Bilal N. Şimşir, İngiliz Beleleri İle Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922), Milliyet Yayınları, [İstanbul], 1972,s.182; Yunanlıların en büyük hatalarından biri İstanbul'u almak için seçme askerlerden oluşan büyük bir miktar askeri Trakya'da angaje etmesiydi. Kürt Şerif Paşa, Paris'te, Savaş'ın bitiminde yayımladığını düşündüğümüz bir risalede; (General Cherif – Pacha, Une Bataille Moderne: La Bataille de la Sakaria (24 Août-12 Septembre 1921), Edition De La Revue Mondiale, 45, Rue Jacop, Paris,(t-y [1921?]) – General Şerif Paşa, Modern Bir Savaş: Sakarya Savaşı (24 Ağustos- 12 Eylül 1921), Dünya Dergisi Yayını, Paris, 45. Yakop Sokağı, (t-y [1921?])) yenilginin temel nedenlerinden biri olarak İstanbul Tümeni'nin kurulmasını belirtmekte ve komutanları ağır bir dille eleştirmektedir; Savaştan sonra Atina'da kurulan "Altılar Mahkemesinde" yargılanan ve kurşuna dizilen komutanlar da, bunun bir hata olduğunu itiraf etmişlerdir. Bkz, 15 Kasım 1922 Kurbanlarının Müdafaaları, [3 Cilt], (Çev.,Ziya Güney), 1934. [Altılar Mahkemesi 15 Kasım 1922]

yoktur sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça, terk olunamaz…" Bu emir uyarınca geri çekilen bir birliğin yeri derhal doldurulmuş, düşmana ilerleme fırsatı verilmemeğe çalışılmıştı. Muharebeyi yöneten komutanlardan Albay Rahmi Apak anılarında: Zaferin kazanılmasında bu emrin çok etkili olduğunu, " … her tarafı sarılsa dahi emirsiz, mevziini terk eden bir birliğin kumandanının üst kumandan tarafından derhal öldürüleceğini"[15] anlatmaktadır.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Muharebenin her anını yakından takip etmişti. Bir gün atından düşmüş ve kaburga kemikleri kırılmıştı. Ankara'da tedavi olmuş, Muharebeyi bazen sedye içinde izlemek zorunda kalmıştı.[16]

Yunan ordusu bazı yerlerde savunmamızı kırarak Ankara'ya yaklaştı. Büyük fedakârlıklarla düşmanın bu ileri harekâtı durduruldu. Bu güçlü direniş karşısında bir şey yapamayacağını anlayan Yunanlılar saldırıdan vazgeçti. Bunun üzerine Türkler 10 Eylül'de karşı saldırıya geçti. Büyük bir bozguna uğrayan Yunanlılar, Sakarya Irmağının batısına geçtiler. 13 Eylül'de Sakarya'nın doğusu düşmandan temizlenmişti, dünya tarihinin en büyük meydan savaşlarından biri Türkler tarafından kazanılmıştı.[17] Ancak büyük kayıplar veren, yıpranan Türk ordusu yeterli donanımı olmadığından düşman ordusunu takip edemedi.

Sakarya Muharebesinde Türk ordusu ölü ve yaralı olarak 25.000 kişi yitirmişti. 350 subay şehit düşmüş, 800 subay yaralanmıştı. Bu nedenle Sakarya bir subay savaşı olmuştu.

Sakarya Meydan Muharebesini kazanan Mustafa Kemal Paşa'ya 19 Eylül 1921'de TBMM tarafından "Gazi" unvanı ve "Mareşallik" rütbesi verildi. Yunan ilerleyişi ile birlikte 1683'te Viyana önlerinde başlayan çekilme 238 yıl sonra durdurulmuştu. Muharebe sonunda, Yunan ordusu saldırı gücünü kaybetti ve savunmada kaldı. İtilaf Devletleri arasında derin ayrılıklar oluştu. Fransa 10 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması ile ülkemizi terk etti. Ardından İtalyanlar ülkemizden çekildiler. İngilizlerle yapılan esirler mübadelesi anlaşması yapılarak Malta'ya sürülen Türkler Anavatana döndüler.

15 Rahmi Apak, Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1988, s.242.

16 Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, Mustafa Kemal 2. Cilt, 19119-1922, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.512-513.

17 Sakarya Muharebesinin ayrıntılı safhaları için bkz, Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Anılarıyla Gün Gün, Saat Saat İstiklal Harbinde Batı Cephesi (Haz. İzzeddin Çalışlar), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 242 vd.

KAYNAKÇA

A History of The Hellenic Army 1821-1997, Hellenic Army General Staff Army History Directorate, Athens, 1999.

Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, (Der. Hulusi Turgut), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.

Bilal N. Şimşir, İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922), Milliyet Yayınları, [İstanbul], 1972.

General Cherif – Pacha, Une Bataille Moderne: La Bataille de la Sakaria (24 Août-12 Septembre 1921), Edition De La Revue Mondiale, 45, Rue Jacop, Paris,(t-y [1921 ?]) – General Şerif Paşa, Modern Bir Savaş : Sakarya Savaşı (24 Ağustos- 12 Eylül 1921), Dünya Dergisi Yayını, 45. Yakop Sokağı, Paris, (t-y [1921 ?]).

İsmet İnönü, Hatıralar, 1 Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985.

İzzet Öztoprak, Oğuz Aytepe, Murat Karataş, Yunan İşgalinde Batı Anadolu, II. Cilt, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2014.

İzzet Öztoprak,"31 Mart 1921:İkinci İnönü Zaferi", Askeri Tarih Bülteni, Genelkurmay Askeri Tarih ve Srtatejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Yıl,12, Sayı, 22 (Şubat 1987).

Korgeneral Aleksandros Kondilis, Küçük Asya Seferi, Atina, 1928.

Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, Cilt, 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1975.

15 Kasım 1922 Kurbanlarının Müdafaaları, [3 Cilt], (Çev, Ziya Güney), 1934. [Altılar Mahkemesi 15 Kasım 1922]

Orgeneral İzzetin Çalışlar'ın Anılarıyla Gün Gün, Saat Saat İstiklal Harbinde Batı Cephesi, (Haz. İzzeddin Çalışlar), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

Rahmi Apak, Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1988,

Salahi R. Sonyel, Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı, Cilt, II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.

Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992.

Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, Mustafa Kemal, 2. Cilt, 1919-1922, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.

Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi 2nci Kısım, (4 Eylül 1919-9 Kasım 1920), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965.

Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, III. Kısım (9 Kasım 1920-15 Nisan 1921), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965.

Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, 4. Kısım Kütahya, Eskişehir Muharebeleri (15 Mayıs 1921-25 Temmuz 1921), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1974.

ATATÜRK DÖNEMİ SAĞLIK'TA GELİŞMELER (1920-1938)

Ali GÜLER[1*]

Giriş

23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'nin açılışı ile birlikte Ankara'da kurumsallaşmaya/ devletleşmeye başlayan Türk milletinin siyasal iradesi, Atatürk'ün liderliğinde bir taraftan askeri, diplomatik çalışmaları yürütürken; bir taraftan da eğitim, ekonomi, sağlık ve kalkınma alanlarında çalışmaları sürdürüyordu. Ankara'da toplanan Birinci Ankara Maarif Kongresi (15-21 Temmuz 1921) Sakarya Savaşı öncesindedir. Birinci İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923) Cumhuriyet'in ilanından sekiz buçuk ay önce gerçekleştirilmiştir. Atatürk ve Cumhuriyetini kuran kadronun sağlık meselesini daha işin başından itibaren, eğitim ve ekonomi konuları gibi, büyük bir ciddiyetle ele aldıkları görülmektedir. Yine kurucu kadronun sağlık konusunu, sosyal yardım meseleleri ile birlikte ele aldıklarını, göçmenlerin yerleştirilmesi işini de bu kapsamda düşündüklerini görüyoruz.

Bu çalışmanın amacı Atatürk'ün genel sağlık hizmetleri (mevzuat, hastane, sağlık personeli yetiştirme vs), koruyucu sağlık hizmetleri ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele konularındaki bakış açısını, duyarlılığını ve o dönemde yapılanları ortaya koymaktır.

Cumhuriyet Sağlık Konusuna Stratejik Bakıyor

Bugün sağlık uygulamalarının temelini oluşturan yasalar 1928, 1930 ve 1933 tarihinde yürürlüğe girmiştir. O dönemin politikası içinde iki önemli konu olan milli eğitim ve sağlığın birlikte ele alındığı görülmektedir. Sağlıklı olmada halk eğitiminin ne denli önemli olduğundan yola çıkılarak, okuma yazma eğitimi ile halk sağlığı eğitimi birlikte yürütülmüştür. Alfabede içilen suyun nasıl olması gerektiği, temizliğin ve ağının ne olduğu anlatılmıştır. Cumhuriyetin ilk alfabesinde okuma yazma ile birlikte sağlığın temel kuralları da öğretilmiştir.[1]

Din eğitimi ve öğretimi ile dini hizmetlerin yürütülmesi sırasında da bu konunun dikkatle üzerinde durulmuştur. 1926 yılında Atatürk ile dönemin Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi'nin "Türkçe Hutbeler" isimli kitap için birlikte belirledikleri hutbe konularının önemli bir kısmı sağlık ve temizlikle ilgilidir. Her cuma için ayrı ayrı belirlenen 51 hutbe konusundan doğrudan sağlık ve sosyal yardım konularını ilgilendirenler şu şekildedir:

"4. Temizlik, 5. Sağlığın Başı Temizliktir, 6. Temizlik, 12. Anaya Babaya İtaat, 13 Anaya Babaya Hürmet, 14. Evlenmek ve Evlat Yetiştirmek, 22. İnsanlara Hürmet ve Yardım, 23. Öksüzlere Yardım, 25. Öksüzleri Himaye Etmek, 27. Ramazan-ı Şerif ve Oruç, 28. Oruç ve Önemi, 29. Kötü Huylardan Sakınma, 37. İçkinin Fenalığı, 38. İçkinin Fenalığı, 39. İşretin Toplumsal Zararları, 40. Kumarın Fenalığı, 41. Hekim, İlaç, Hastalık."[2]

Cumhuriyet, en ücra noktada insanlarımıza ulaşabileceği, iki insan öğretmen ve imamı; iki mekân okul ve camiyi insanların sağlık konularında bilinçlenmeleri için seferber etmiştir.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Kuruluyor

Osmanlı Devleti'nde 1914'ten itibaren İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir genel müdürlük (Sağlık İşleri Genel Müdürlüğü) olarak yürütülmekte olan sağlık hizmetlerinin, Ankara Hükümetleri tarafından devletin temel görevlerinden biri olarak ele alınması 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'nin açılması ile başlamıştır. TBMM'nin açılışından yalnızca dokuz gün sonra, 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 sayılı kanun ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı (SSYB) (Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti) kurulmuştur. Bu yıllarda, ülkenin büyük bölümünün işgal altında olduğu, işgali sonlandırmak için ulusal bir kurtuluş savaşı başlatılacağı, ancak bunun için düzenli bir ordunun olmadığı bilinmektedir. Böyle bir ortamda Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları orduyu kurmadan SSYB'nı kurmuşlardır. Bu durum, sağlıksız bir toplum ve ordu ile ulusal kurtuluş savaşında başarılı olunamayacağına olan inancın bir göstergesidir. Bu yaklaşım, sağlık sektörünün stratejik önemine vurgu yapmaktadır. SSYB'nın kuruluş kanunu ile ilgili görüşmelere 1 Mayıs 1920 tarihinde başlanmıştır. Görüşmeler sırasında önemli tartışmalar yaşanmış ve bazı milletvekilleri ayrı bir bakanlığa ihtiyaç olmadığını, İçişleri Bakanlığı bünyesinde devam etmesi gerektiğini, bazı milletvekilleri sosyal yardımın bu bakanlık ile ilişkilendirilmemesi gerektiğini savunmuşlardır. Oysa Atatürk, bakanlığın adının SSYB olması gerektiğini vurgulamış, böylece sağlığın iyileştirilmesinde sosyal yardımın önemine dikkat çekmiştir. Dünya Sağlık Örgütü'nce (DSÖ) 1940'lı yıllarda sağlık, *"yalnızca hastalık ve sakat-*

* Dr. Öğretim Görevlisi Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yarı Zamanlı)

1 İ. Ağırbaş, Y. Akbulut, Ö. R. Önder, "Atatürk Dönemi Sağlık Politikası", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 48, (Güz 2011), s. 733-748.

2 Ali Güler, Atatürk ve İslamiyet, Halk Yayınları, İstanbul, 2016, s. 202-203. E. Ş. Usta, Atatürk'ün Hazırlattığı Türkçe Hutbeler, Hoşgörü Yayınları, İstanbul, 2010, 1-176 s.

lığın olmayışı değil, insanların bedenen, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik hali" olarak tanımlanmıştır. Bu durum, Atatürk'ün sosyal gelişme ile sağlığın ilişkisini DSÖ'den yıllar önce ortaya koyduğunu göstermektedir.

Bakanlığın kurulmasını savunan milletvekilleri ise, sağlık olmadan içişlerinin, Milli Mücadele'nin, ziraatın, ticaretin yürütülemeyeceğini, ibadetin bile yapılamayacağını ve hastalıklar nedeniyle milletin varlığını devam ettirmenin tehlikeye gireceğini, bu nedenle ayrı bir bakanlığın gerekli olduğunu savunmuşlardır. Görüşmelerde tartışmalar sonrası Mustafa Kemal Atatürk söz alarak tarafları yatıştırıcı bir konuşma yapmıştır. Görüşmeler, 2 Mayıs 1920'de kanunun kabulü ile sonuçlanmıştır. Mecliste yaşanan tartışmalara karşın, SSYB'nın kurulmuş olması Mustafa Kemal Atatürk'ün sağlığa verdiği önemin bir göstergesidir. Bu tartışmalar; bireyin ve toplumun sağlık sorunları ile ekonomik, toplumsal sorunlar arasında karşılıklı ilişkilerin bulunduğu gerçeğinin, Atatürk'ün öncülüğündeki Cumhuriyetin kurucu kadroları tarafından farkına varıldığı ve gereklerinin bir devlet politikası olarak yaşama geçirilmeye çalışıldığını göstermektedir.[3]

TBMM Hükümeti'nin ilk Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Adnan Adıvar'dır (1882-1955). Bakanlığın kuruluşunun hemen ardından 11 Mayıs 1920 tarihinde ilk sağlık bakanı olarak göreve başlamıştır. Adnan Adıvar Bey, 2 Mart 1921'de TBMM 2. Başkanlığı'na seçildiği için bakanlıktan ayrılmış; yerine de aralıklı da olsa yaklaşık 15 yıl (14 yıl 4 ay 18 gün) Sağlık Bakanı olarak hizmet edecek olan Dr. Refik Saydam Bey (1881-1942) getirilmiştir. Bu arada Dr. Rıza Nur ve Dr. Mazhar Germen de Sağlık Bakanlığı yapmışlardır. Yine Atatürk Döneminin son Sağlık Bakanı Dr. Hulusi Alataş'tır. Atatürk'le birlikte Samsun'a çıkanlardan birisi ve 9. Ordu Müfettişlik Karargâhı'nın Sağlık Sorumlusu olan Dr. İbrahim Refik Saydam, "*modern Türk sağlık sisteminin kurucusu*" unvanını almıştır. Atatürk dönemi (1920-1938) Sağlık Bakanları ve görev süreleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO-1: Atatürk Dönemi Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanları

Sıra	Bakanların Adı ve Soyası	Başlama Tarihi	Bırakma Tarihi
1	Dr. Adnan ADIVAR	03.05.1920	10.03.1921
2	Dr. Refik SAYDAM	10.03.1921	20.12.1921
3	Dr. Rıza NUR	24.12.1921	27.10.1923
4	Dr. Refik SAYDAM	30.10.1923	21.11.1924
5	Dr. Mazhar GERMEN	22.11.1924	03.03.1925
6	Dr. Refik SAYDAM	04.03.1925	25.10.1937
7	Dr. Hulusi ALATAŞ	25.10.1937	18.01.1945

3 İ. Ağırbaş, Y. Akbulut, Ö. R. Önder, "Atatürk Dönemi Sağlık Politikası".

Dr. İbrahim Refik, kurulma aşamasında olan ülkenin kısıtlı kaynaklarının cephede mücadele etmekte olan orduya aktarılması, toplumun yoksulluk ve hastalıklardan mustarip olması dolayısıyla aciliyet gösteren durumlara öncelik vermiş, ilk işi bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadele olmuştur. Dolayısıyla, "***trahom, verem, frengi, lepra ve sıtma*** başta olmak üzere ***kolera, difteri, tifo, tifüs ve çiçek***" gibi hastalıkların tedavisi ve önlenmesi önem ve öncelik arz etmiştir. Bu doğrultuda aşı üretimine başlanması;"*Frenginin Kaldırılması ve İlerlemesinin Yayılmasına Dair Kanun*" ve "*Sıtma Mücadele Kanunu*" gibi kanunların yayımlanması; "*Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü*"nün kurulması; hekimlere zorunlu hizmetin getirilmesi ve taşra teşkilatlanması gibi çalışmalar ile tedavi edici ve koruyucu sağlık hizmetleri bir arada verilmeye başlanmıştır. Hastalıklarla etkin mücadelenin arka planındaki unsurlar arasında ise Refik Bey'in Balkan Savaşları'nda askeri hekim olarak görev yaptığı sırada 26 bin askerin kolera ve dizanteriden yaşamını yitirmesinden duyduğu üzüntü ve bu süreçte edindiği deneyim de sayılabilir.[4]

Sağlık alanında esas yapılanma 1925 yılından sonra Dr. Refik Saydam'ın üçüncü kez Sağlık Bakanlığı görevine gelmesiyle gerçekleşmiştir. 1937 yılına kadar bu görevde kalan Dr. Saydam, Türkiye'de sağlık alanının örgütlenmesinde birçok önemli çalışmaya öncülük etmiştir. Sağlık alanına devletçe verilen önem daha Mustafa Kemal'in 1925 tarihinde yaptığı meclisi açış konuşmasında kendisini göstermiştir. Gazi; "*…Hükümeti Cumhuriyetin başlı başına bir esas olarak muvaffakiyetle takip eylediği sıhhat mücadelesine, gittikçe vesaitini (araçlarını) arttıran bir vüsatle (genişlikle) devam olunmak lazımdır ve mühimdir*" diyerek bu öneme işaret etmiştir.

Sağlık Bakanı Dr. Saydam ise devraldığı miras ve yapacakları ile ilgili 1925 yılı bütçe tartışmalarında önemli bilgiler vermiştir. Dr. Saydam bu konuşmasında; 1924 senesinde vaat edilen 150 dispanserin hepsinin yapıldığını ve 100 tanesinin hizmete girdiğini İstanbul ve Sivas'ta iki tane "Sıhhiye Memuru Okulu" açıldığını, sıtma savaşı için plan hazırlandığını, frengi ve trahom ile savaşın devam ettiğini, ilçelerde 160 olan doktor açığının 96'ya indiğini, röntgen cihazlarının, mikroskopların, sıtma için gerekli kininin alındığını belirtmiştir.

4 G. Nesipoğlu, "Olgusal Bir Yapı Olarak Sağlık Politikaları: 1920-1960 Yılları Arası Cumhuriyet Döneminin Tarihsel İzleği", Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, Sayı: 21(1) (2018), s. 169-170.

Kendi döneminde yapacakları ile ilgili de bir program açıklamıştır. Buna göre programında öne çıkan unsurlar; devletin sağlık örgütünü genişletmek, doktor ve sağlık personeli sayısını arttırmak, salgın hastalıklarla mücadele etmek, sağlık ve sosyal yardım yasaları yapmak ve örgütlenmeyi köye kadar götürmek, Türkiye Cumhuriyeti "Merkez Hıfzısıhha Müessesesi"-ni kurmak ve "Hıfzısıhha Okulu"nu açmak, ulusal tıp kongreleri düzenlemek olarak belirmiştir.

SSYB Bütçeleri

Yapılacak çalışmalar içinse o zamanki adıyla Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, SSYB) bütçesi 4.860.205 lira olarak kabul edilmiştir. Genel bütçenin 184.000.000 lira olduğu bu yıl, SSYB'nin genel bütçedeki payı % 2,64 olmuştur. Yapılan birçok çalışmaya rağmen, 1925 yılı ile 1930 yılı arasındaki 5 yıllık dönemde Bakanlığın bütçesinde kayda değer bir artışın olmadığı hatta bir miktar azalmaya gidildiği görülmüştür. Azalmanın nedeni, 1930 yılı içerisinde Milli Savunma Bakanlığı'na ayrılan 61.663.421 liralık paydır. Bu noktada 1929 Dünya Ekonomik buhranı'nın etkileri de düşünülmelidir. Sonraki on yılların bütçeleri ve bunun içinde SSYB'na ayrılan paylara bakıldığında, 1960 yılında % 5.27'lik en yüksek paya çıkan SSYB payının ortalama olarak % 4'lerde gerçekleştiği görülmektedir.[5] Atatürk dönemindeki Sağlık Bakanlığı bütçeleri ve bunun genel bütçe içindeki yeri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

TABLO-2: Genel Bütçe İçinde SSYB Bütçesi

Sıra	Yıl	Genel Bütçe TL	SSYB Bütçesi TL	Bütçe İçinde Oranı
1	1923	137.333.000	3.038.000	% 2.21
2	1925	183.9320.000	4.860.000	% 2.64
3	1930	222.646.000	4.502.000	% 2.02
4	1940	268.476.000	8.185.000	% 3.05

Sağlık Personeli Yetiştirilmesi

Cumhuriyetin ilk yıllarında sınırlı bir bütçe ile işe koyulan Refik Saydam ve ekibi en yoğun mesaiyi sağlık personelinin istihdamına ayırmıştır. Başta hekimler olmak üzere, veteriner hekimler, eczacılar, hemşireler, ebeler ve sağlık memurları yetiştirilmesi konusunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca sağlık mühendisleri, fizik tedavi uzmanları, sağlık istatistikçileri, sağlık eğitimcileri, tıbbi teknisyenler, sosyal hizmet uzmanları, diyet uzmanları, klinik psikologlar gibi çeşitli meslek grupları yetiştirilmesine önem verilmiştir. Bu meslek grupları da başta SSYB olmak üzere bazı Bakanlıklar, Belediyeler, Sosyal Sigortalar Kurumu, Tıp Fakülteleri gibi kamu kuruluşlarına bağlı örgütlerde görev almışlardır. Ayrıca mesleklerini serbest olarak yapanlarla ilgili her türlü işlemi yürütmek amacıyla "Zat İşleri ve Muamelat Müdürlüğü" kurulmuştur. Tüm bu çalışmalar Refik Saydam döneminde sonuç vermiş ve sağlık personeli sayısında belirgin bir artış gözlenmiştir.[6]

Hekim, Eczacı, Hemşire, Ebe ve Sağlık Teknisyenleri sayıları ve bütün bunlara düşen kişi sayısı yıllara göre aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

TABLO-3: Atatürk Döneminde Sağlık Personeli Sayıları

Sıra	Sağlık Personeli	1923	1925	1930	1935	1937	1940
1	**Hekim**	554	728	1.182	1.625	1.391	2.387
2	Hekim Başına Düşen Kişi	19.860	16.480	12.220	9.270	-	7.420
3	**Eczacı**	60	-	127	135	137	340
4	Eczacı Başına Düşen Kişi	159.420	-	113.760	-	-	52.100
5	**Hemşire**	40	-	202	325	356	405
6	Hemşire Başına Düşen Kişi	-	-	71.520	-	-	43.740
7	**Ebe**	136	-	400	451	486	616
8	Ebe Başına Düşen Kişi	80.880	-	36.120	-	-	28.750
9	**Sağlık Teknisyeni (Sağlık Memuru)**	560	-	1.268	1.365	1.497	1.493
10	Sağlık Memuru Başına Düşen Kişi	19.640	-	11.390	-	-	11.860

Hastaneler ve Yatak Kapasiteleri

Atatürk'ün döneminde Dr. Saydam ve ekibinin bir başka çalışma alanı da sağlık kurumlarının ve yatak kapasitelerinin geliştirilmesi olmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında hekim ve eğitimli sağlık çalışanı yetersizliğinin, nüfusun az ve çocuk ölüm hızının yüksek olmasının, verem, frengi, sıtma ve trahom gibi hastalıkların yanı sıra özellikle taşrada hastane ve sağlık merkezlerinin (doğumevi ve sanatoryum gibi) yetersizliği de çözüme kavuşturulması gereken bir sorun olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda "örnek" teşkil edecek hastanelerin kurulmasına gidilmiş; 1924 yılında Ankara, Erzurum, Sivas ve Diyarbakır'da örnek niteliğindeki "numune" hastaneleri ile taşrada ayaktan tedavi hizmeti veren "muayene ve tedavi evi" adıyla günümüzün dispanserleri açılmıştır. Tedavi edici ve koruyucu sağlık hizmetlerini bir arada vermesi açısından söz konusu dispanserlerden ayrılan Etimesgut Numune Dispanseri 1930 yılında kurulmuş; 1937'de "sağlık merkezi", 1961 yılında da "sağlık ocağı" adını almıştır.

5 H. Özsarı, "Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları ve Sağlıkta Yeniden Yapılanma", http://www.saglikpaneli. com/content.asp?content_id=255&connection_id=24&connection_table=1&content_type=1&anahtar=atak. U. Karabulut, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bir Bakış: Dr. Refik Saydam'ın Sağlık Bakanlığı Ve Hizmetleri (1925-1937)", ÇTTA Dergisi, Cilt: VI., Sayı 15 (2007 Güz), s. 156.

6 H. Özsarı, a. g. m. U. Karabulut, a. g. m., s. 152-153. G. Nesipoğlu, a. g. m., s. 170.

Zira Dr. Refik Saydam sağlık politikalarını öncelikle sorunların çözümüne ve gereksinimleri karşılamaya yönelik hazırlamış; hastane, sağlık merkezleri ve "Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü ve Okulu" açmayı, sağlık personeli yetiştirmeyi ve sağlıkla ilgili yasal düzenlemeler yapmayı hedeflemiştir. Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü'nün kurulmak istenilmesindeki temel amaç, "halk sağlığının korunması" ve sürdürülmesi olmuş ve aşı üretimi öncelikli kılınmıştır. 1927 yılında "Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi" adıyla açılan ve 1942 yılı itibarıyla "Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü" olarak anılan kurumda; BCG aşısı başta olmak üzere kuduz aşısı ve serumu, tifüs ve çiçek aşısı üretilmeye, serolojik, parazitolojik ve toksikolojik analizler ile gıda ve suların analizi yapılmaya başlanmıştır. Bir devletin kendi topraklarında o dönemin bilimsel, teknik ve ekonomik koşulları göz önünde bulundurulduğunda aşı üretebilmesi ve halk sağlığı bağlamında koruyucu önlemler alabilmesi gerek milli gerekse uluslararası düzeyde önemli bir farkındalık ve başarı olarak değerlendirilebilir.

Yıllara göre kurum ve yatak sayıları ile kişi başına düşen yatak sayısı aşağıdaki tabloda, 1923 yılı ayrıntıları ise diğer tabloda gösterilmiştir:

TABLO-4: Atatürk Döneminde Sağlık Kurumları ve Yatak Kapasiteleri[7]

Sıra	Yıl	Kurum	Yatak	Bir Yatağa Düşen İnsan Sayısı	10.000 Nüfusa Düşen Yatak Sayısı
1	1923	86	6.437	1.920	5.1
2	1925	167	9.561	1.360	7.3
3	1930	182	11.398	1.260	7.8
4	1935	176	13.038	1.240	-
5	1940	198	14.383	1.240	8.0

TABLO-5: Sağlık Kurumları ve Yatak Kapasiteleri (1923)8

Sıra	Kurum	Adet	Yatak	Bir Yatağa Düşen İnsan Sayısı
1	Devlet Hastanesi	3	950	
2	Belediye Hastanesi	6	635	
3	Özel Yabancı ve Azınlık Hastanesi	32	2.402	
4	Özel İdare Hastanesi	45	2.450	
TOPLAM		86	6.437	1.920

Sağlık Hizmetlerinde Kanuni Düzenlemeler

Üretilen politikalar ve izlenen siyaset bağlamında teşkilatlanma ve kurumsallaşmaya da önem verilmiş, oluşturulan yapı yayımlanan kanun ve tüzüklerle korunmaya çalışılmıştır. Nitekim kanunlaşma kapsamında, sağlık alanında 47 kanun ve 18 tüzük yayımlanmıştır. Bunlardan bulaşıcı ve salgın hastalıklar mücadele kapsamında doğrudan ilgili olan şu kanunlar ifade edilebilir: "Frenginin Kaldırılması ve İlerlemesinin Yayılmasına Dair Kanun" (1921), "Sular Hakkında Kanun" (1926), "Sıtma Mücadele Kanunu" (1926), "Seriri (Klinik) ve Gıdai Araştırma Yapılan Bakteriyoloji ve Kimya Laboratuvarları Kanunu" (1927), "Sıtma ve Frengi İlaçları için Kanun" (1935), "Çeltik Ekim Kanunu" (1936).

Tüzük olaraksa şunlar önemli düzenlemelerdir: "Kinin Tedarikine Dair Kanununun Uygulanması Hakkında Tüzük", "Zührevi Hastalıklarla Savaş Tüzüğü", "Sular Hakkında Tüzük", "Çiçek Aşısı Tüzüğü".

Öte yandan, hekimler tarafından taşranın tercih edilmek istenmeyişi ve buralarda sağlık çalışanı sayısının yetersizliği nedeniyle, "Hekimlerin Zorunlu Hizmetleri Hakkında Kanun" (1923), "Hekimlerin Sıtma Enstitülerinde Staj Zorunlulukları Hakkında Kanun" (1926) ve "Sivil Hekimlerin Zorunlu Hizmetleri ve Hekim, Eczacı ve Diş Hekimlerin Stajları Hakkında Kanunlara Ek Kanun" (1924) hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir.

Kurumsallaşma bağlamında ise 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı (Doktorluk ve Şubeleri) Sanatlarının Tarz-ı İcrasına Dair Kanun (1928), 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1930) ve 3017 sayılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Teşkilat ve Memurin Kanunu (1936) gibi önemini hâlihazırda koruyan kanunlar yayımlanmıştır. Özellikle Umumi Hıfzıssıhha Kanunu önem arz etmektedir zira "sağlık hizmetlerinin devlet tarafından sahiplenildiği" (Madde 1 ile Madde 3'ün 8 ve 15. bendi) ibaresinin yanı sıra psikiyatri hastalarının ve engellilerin tedavisi ve korunmasından devletin sorumlu tutulduğu, bu yönde de kurumsallaşmaya gidilmesinin gerekliliği ifade edilmektedir. Bahsi geçen son üç kanun ile hastalıkların önlenmesi bağlamında koruyucu sağlık hizmetlerinden sağlık çalışanı ve halkın sağlık konusunda eğitimine, aşı üretimi ve denetiminden tetkik laboratuvarlarının kurulma ve denetime, nüfusun artırılmasına yönelik çalışmalardan hekimlik mesleğinin icrasına kadar sağlık sisteminin esasına yönelik düzenlemeler yapıldığı görülmektedir.[9]

Bu dönemde yapılan yasal düzenlemeleri konularına göre üç grupta toplamak mümkündür:

1. Doğrudan doğruya umumi hıfzıssıhha işleri-

7 U. Karabulut, a. g. m., s. 153. H. Özsarı, a. g. m.

8 G. Nesipoğlu, a. g. m., s. 171.

9 G. Nesipoğlu, a. g. m., s. 170.

ne sâri (bulaşıcı) ve içtimai hastalıklarla mücadeleye mahsus kanunlar ve tüzükler. Bu kapsamda, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Sıtma Mücadele Kanunu, Su Kanunu, Uyuşturucu Maddeler Kanunu ve bu kanunların uygulamalarına yönelik tüzük ve yönetmelikler yer almaktadır.

2. Tababet ve şubeleri sanatlarının icrasına ait kanunlar ve tüzükler. Bu kapsamda, Tababet ve Şuabatı-i Sanatlarının Tarz-ı İcrasına Dair Kanun, Eczacılar ve Eczaneler Kanunu, Ecza Ticarethaneleri Kanunu, Laboratuvarlar Kanunu, Hususi Hastaneler Kanunu ve bu kanunların uygulamalarına yönelik tüzük ve yönetmelikler yer almaktadır.

3. Yardımcı kanunlar ve nizamnameler. Bu kapsamda, Rüsum-u Sıhhiye Kanunu, Devlet Kinin Kanunu, Türk Kodeksi Kanunu, Tabiplerin Sıtma Stajı Kanunu, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesi Kanunu, Tıbbi ve İspençiyarı (Eczacılık) Müstahzarlar Kanunu, Umuru Sıhhiye Bütçeleri ve Memurun-i Sıhhiye Hakkında Kanun, Tabiplerin Mecburi Hizmet Kanunu, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Teşkilat ve Memurin Kanunu ve bu kanunların uygulamalarına yönelik tüzük ve yönetmelikler yer almaktadır.

Yasal düzenlemelerin sağlığın tüm alanlarına yönelik olduğu görülmektedir. Yapılan düzenlemeler ciddiyetle uygulanmıştır. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Tababet ve Şubeleri Sanatlarının Tarzı icrasına Dair Kanun, Hususi Hastaneler Kanunu gibi temel yasalar halen yürürlüktedir. Döneme ait sağlık politikaları ana hatları ile şöyle özetlenebilir.

Hükümet koruyucu hekimlik hizmetlerini, özellikle salgın hastalıklar ile savaş için kurduğu örgütleri genel bütçeden finanse etmiştir. Bu amaçla yurt çapında sıtma savaş teşkilatı, trahom ve frenginin yaygın olduğu bölgelerde trahom savaş ve frengi savaş örgütleri kurulmuştur. Ankara'da Hıfzıssıhha Enstitüsü kurularak bulaşıcı hastalıklar ile mücadele için laboratuvar hizmetleri, ağı ve serum üretilmesi sağlanmıştır. Hastane hizmetlerinin yürütülmesi belediye ve özel idarelere bırakılmıştır.

Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları ve PTT gibi Kamu iktisadi Kuruluşlarının hastane kurmasına izin verilmiştir. SSYB öncülük etmek amacı ile Ankara, İstanbul, Sivas, Erzurum ve Diyarbakır'da olmak üzere beş "Numune Hastanesi" kurmuştur.

Hekim gereksinimlerini karşılamak için hükümet tıp öğrencilerinin yeme, içme, giyinme ve barınma gereksinimlerini sağlamak amacı ile tıp öğrenci yurtları açmıştır. Öğrenciler bu yurtlarda ücretsiz kalmakta, mezun olduktan sonra dört yıl SSYB'nda zorunlu hizmet yapmakla yükümlü tutulmuştur. Hemşire, ebe gibi sağlık personeli yetiştirilmesi konusunda da çaba harcanmıştır.

Bakanlık, koruyucu sağlık hizmetlerini hekimler için çekici hale getirmek amacıyla, devletin memurlara verdiği maaştan çok yüksek bir ücret sistemini kabul etmiştir. Bir sıtma savaşı hekiminin maaşı validen fazla, trahom savaş teşkilatı başkanının maaşı ise, milletvekili maaşının 3 katı olarak uygulanmıştır. Hükümetin hekimlere verdiği bu ayrıcalıklı statü, sağlık hizmetlerine verilen önemin kanıtı olarak ifade edilmektedir.

Sağlık hizmetleri devletin asli görevleri arasında sayılmış, ancak özel sağlık sektörü de ihmal edilmemiştir. Nitekim halen yürürlükte olan Özel Hastaneler Kanunu, 1933 yılında çıkarılmıştır. Diğer bir ifade ile Türkiye Cumhuriyeti Soyadı Kanunu'ndan önce Özel Hastaneler Kanunu'nu çıkarmıştır. Sağlık yönetiminin çağdaş bir düzeye ulaştırmak için 1935 yılında Hıfzıssıhha Okulu kurulmuştur. Okul, hekimlere ve diğer sağlık personeline kısa süreli kurslar veren bir kurum olarak hizmet vermiştir. Bütün çabalara karşın birinci basamak sağlık hizmetleri arzu edilen düzeyde iyi örgütlenememiştir. Bu hizmet hekim muayenehanelerinde, hastane polikliniklerinde ve dispanserlerde sürdürülmüştür.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken, Kızılay'ın rolünü ve Kızılay'a verilen önemi de unutmamak gerekir. "Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti", Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, 1923 yılında "Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti"ne, 1935 yılında ise Atatürk'ün teklifi ile "Türkiye Kızılay Cemiyeti"ne dönüştürülmüş ve faaliyetleri hızla artmıştır.[10]

Bu koşullar altında belirlenen politikada iki genel ilke benimsenmiştir. Bu ilkeler;

İlk ilke, günümüzdeki karşılığı popüler kavramlar olan sağlık hizmetlerinde öncelik belirleme ve kaynak tahsisidir. Diğer ilke ise günümüzde önemle vurgulanan sağlık eğitimi ve sağlık hizmetlerinde toplum katılımı anlayışının bir karşılığıdır.

Bu doğrultuda, 1924 yılından itibaren hastanesi bulunmayan yerlerin sağlık hizmeti ihtiyacını bir ölçüde karşılayabilmek için ilçe merkezlerinden başlayarak, muayene ve tedavi evi (Dispanser) adı ile yeni sağlık üniteleri kurulmaya başlanmıştır. Muayene ve tedavi evleri esas olarak ayakta tedavi edici sağlık

10 İ. Ağırbaş, Y. Akbulut, Ö. R. Önder, "Atatürk Dönemi Sağlık Politikası", Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 48, (Güz 2011), s. 733-748.

hizmeti sunan, 5-10 yataklı sağlık kurumlarıdır. Bu kurumlarda hasta muayenesi ücretsizdir. Yoksul hastaların ilaçları da parasız olarak verilir. Bu kurumlarda yatırılan hastalar, yalnız bir geceliğine olmak üzere, muayene olduktan sonra aynı gün köyüne dönemeyecek olanlar, kalacak yeri olmayan fakir hastalar ve hastaneye sevk edilecek olanların sevk gününe kadar geçen süre için yatırılması gerekenlerdir. Muayene ve tedavi evlerinin hizmet verebilmesi için hekim bulunması zorunludur. Hizmet binalarının da yerleşim yerinin kolay ulaşılabilecek merkezi ve işlek bir yerinde bulunması esas kılınmıştır.

Belirlenen politika ve ilkeler 1925 yılında hazırlanan Sağlık Çalışma Programı'nda yedi temel hedef altında toplanmıştır:

1 – Devlet sağlık örgütünü genişletmek,

2 – Hekim, sağlık memuru ve ebe yetiştirmek,

3 – Numune hastaneleri ile Doğum ve Çocuk Bakımevleri açmak,

4 – Sıtma, Verem, Trahom, Frengi gibi önemli hastalıklarla mücadele etmek,

5 – Sağlık ile ilgili kanunları yapmak,

6 –Sağlık ve sosyal yardım örgütünü köye kadar götürmek,

7 – Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü ve Hıfzıssıhha Okulu kurmak

Ülkede sağlık alanında gerçekleştirilen kapsamlı çalışmalar, Atatürk'ün konuşmalarında da vurgulanmış ve yapılması gerekenler özellikle TBBM açılış konuşmalarında ifade edilmiştir.

Konuşmalarından da anlaşılacağı üzere, Atatürk sağlığı milli bir mesele olarak tanımlamakta ve ülkenin mayası olarak görmektedir. Bu nedenle sağlık hizmetlerinin devletin asli görevi olduğunu ve sağlık mücadelesinin çağdaş gelişmelere uygun olarak seri bir biçimde yürütülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu dönemde hazırlanan 1921 ve 1924 anayasalarında sağlık ile ilgili açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Yalnızca 1924 Anayasasının 78. maddesinde, hastalık ve benzeri durumlarda halk sağlığını korumak üzere, bireyin yolculuk özgürlüğünün kayıt altına alınabileceği belirtilmiştir.

Sağlık ile ilgili düzenlemelerin tamamına Atatürk'ün bakış açısının hâkim olduğu görülmektedir. Bu anlamda, 1930 yılında yürürlüğe girip halen yürürlükte olan "*Umumi Hıfzıssıhha Kanunu*" sağlığın anayasası olarak kabul edilmektedir. Bu kanunun 1. maddesi benimsenen felsefeye vurgu yapmaktadır. Buna göre, "*Memleketin sıhhi şartlarını ıslah ve milletin sıhhatine zarar veren bütün hastalıklar veya sair muzır amillerle mücadele etmek ve müstakbel neslin sıhhatli olarak yetişmesini temin ve halkı tıbbi ve içtimai muavenete mazhar eylemek umumi devlet hizmetlerindendir.*"[11]

Milli Tıp Tarihi Kongreleri

Atatürk döneminde sağlık sorunları ve hizmetleri sadece hukuki ve siyasi cephede değil, aynı zamanda bilimsel cephede de ele alınmış, sorunlara çözüm üretecek önerilerin yanı sıra toplumun gereksinimleri de göz önünde bulundurulmuştur. Bu doğrultuda günümüzde "Türkiye Tıp Akademisi" olarak bilinen "Türkiye Tıp Encümeni (Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye)" tarafından milli tıp kongreleri düzenlenmiştir. Ana konusu "sıtma ve çocuk ölümleri" olarak belirlenen ve Mustafa Kemal'in açılışını yaptığı I. Milli Tıp Kongresi 1-3 Eylül 1925 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Kongrede, sıtmanın en çok görüldüğü il ve bölgeler belirlenmiş, hastalığın önlenmesinde tedavinin yanı sıra bu bölgelerde hastalığa yol açan sivrisineklerin yok edilmesi bu amaçla da bataklık ve durgun suların kurutulması gerektiği vurgulanmıştır.

Açılışını Başbakan İsmet (İnönü) Paşa'nın yaptığı II. Milli Tıp Kongresi de 11-13 Ekim 1927 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilmiş; söz konusu kongrede "trahom ve verem" üzerinde durulmuş; trahomun sebepleri, yaygın olarak görüldüğü coğrafya (özellikle Adıyaman), veremin ise daha çok tedavisi ele alınmıştır.

"Frengi ve kızıl" hastalıklarının ele alındığı III. Milli Tıp Kongresi de 17-19 Eylül 1929 tarihleri arasında Ankara'da yapılmıştır.

Kongrelerin ana konuları dönemin sağlık sorunları, tıbbi gelişmeler ve sosyal gereksinimler doğrultusunda değişiklik göstermiştir. Örneğin, beşinci kongrede "içmeler ve kaplıcalar" çalışılması gereken temel konu olarak seçilmişken; onuncu kongrenin konusu "iş yeri hekimliği"; on yedincisinin ise "psikosomatik hekimlik" olarak belirlenmiştir. Kongre konularından da anlaşılacağı üzere bilimsel çalışmalarla insan yaşamı arasında döngüsel bir ilişki olduğu; tıbbın, sağlığı, insanı, ekonomiyi ve toplumu etkilediği gibi toplumun, ekonominin ve insanın da tıbbi çalışmaları yani bilimi etkilediği aşikârdır.[12]

11 İ. Ağırbaş, Y. Akbulut, Ö. R. Önder, a. g. m.

12 G. Nesipoğlu, a. g. m., s. 171-172.

ATATÜRK; EĞİTİM; ÇEVRE VE ÇEVRE BİLİNCİNİN TOPLUMSAL YAŞAMA YANSIMASI

Prof. Dr.* İlhami KİZİROĞLU

Giriş

Atatürk, 19 Mayıs 1919 günü Anadolu'da başlattığı, Türk'ün Kurtuluş Mücadelesi ile Türk yurdunu yabancı güçlerden tamamen temizlemiştir. Bu önemli başarıyı da Atatürk ve arkadaşları 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanını tüm dünyaya duyurarak taçlandırmış ve Atatürk Türkiye Cumhuriyetinin ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir. Yaşamı süresince durmak bilmeyen azmiyle, Türk Ulusu'na her konuda rehber olmuş, ileriyi çok iyi görüp önlemlerini ona göre alarak Türk Ulusu'na güvenme, çalışma ve yaptıkları ile övünme hissini aşılamış, çağının en önemli devlet adamı olarak kabul görmüştür.

Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir ulus olarak yaşamasını temel alan ve okunması 36.5 saat süren, bu gün dahi bizlere yol gösterici rolünü sürdüren **"Nutuk"** eserinde, bağımsızlık vurgusu yapmış ve ondan yoksun bir ulusun, gelişmiş batı medeniyetleri karşısında uşak olmaktan kurtulamayacağı gerçeğini tüm çıplaklığı ile vurgulamıştır. Bu çerçevede kullandığı savsöz (slogan) olan ***"-ya istiklâl ya ölüm"*** ilkesi anlamlıdır. Buradan yola çıkılarak, yurdumuzun paylaşılıp işgal edildiği günlerden başlayarak, Türk tarihinde bir dönüm noktası olan Kurtuluş Savaşını; Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ve devrimlerin yapılışını anlattığı bu eser çok önemlidir. Atatürk siyasi ve ulusal tarihimize ışık tutan bu baş yapıtını, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 15 - 20 Ekim 1927 tarihleri arasında, Ankara'da toplanan İkinci Kurultayı'nda altı günde okumuştur. **ATATÜRK** tarafından sunulan bu söylevde, ulusal varlığı sona ermiş sayılan büyük bir ulusun, bağımsızlığını nasıl kazandığı; bilim ve tekniğin en son ilkelerine dayanan ulusal ve çağdaş bir devletin nasıl kurulduğu anlatılmaktadır[1].Türk Kurtuluş Savaşı Avrupa tarafından sömürülen, üçüncü dünya ülkelerinin de gözünü açmış; sömürge ve yarı sömürge ülke insanlarının da uyanmasına neden olarak, 20.yüzyılla birlikte, Avrupa ve/veya beyaz ırkın hükümranlığına da son vermiştir. [2]

* Prof.Dr. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi; E. Öğretim Üyesi.

1 Mustafa Kemal Atatürk Nutuk. Maviçatı Yayınları, İstanbul, 2017;s. 588

2 Bern Dieter Rill Kemal Atatürk (= Rowohlts Monographien. 346).Mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten, Rowohlt, Reinbek bei Hamburg 1985, ISBN 3-499-50346-8.(10. Auflage 2011).

ATATÜRK, Türk Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki süreci, ulusun kalkınmasına harcamıştır. Türk Ulusu'nun uluslararası arenada hak ettiği yeri alabilmesi için çeşitli devrimlerin en önemli ve temelini oluşturan eğitimle ilgili olanları, bir dantel inceliği ile işlemiş ve gerçekleştirmiştir. Bu devrimleri uygularken, adım adım ve sindirerek yapma gereği kapsamında, her yeni devrim sayfasındaki güçlükleri de yenmesini bilmiş; geldiğimiz, günümüz eğitim ve sanayi sisteminin temellerinin, güçlü bir şekilde oluşmasını sağlamıştır. Bu çerçevede bu güne kadar geçen süreçteki birçok yanlış ve gereksiz; hatta yazboz şeklinde uygulanmak istenen eğitim sistemimiz, hala ayakta duruyorsa, bunda ATATÜRK'ün eğitim sistemimizi çok sağlam temeller üzerine kurmuş olmasının oynadığı rol, çok büyüktür. Bu çalışmada, ATATÜRK'ün yerleştirmeye çalıştığı eğitim sistemi ve çevre görüşleri ile ilgili gerçekleştirdikleri üzerinde durulacaktır.

Atatürk ve Eğitim

ATATÜRK'ün, Türk eğitimi ile ilgili ele alıp hayata geçirdiği devrimler, bugünkü Türkiye'ye batının kapılarını açma olanağını da sağlamıştır. Bu bağlamda, Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra başlatılan, ***eğitimin laikleşmesi çalışmaları*** ile düşüncede de laikleşme sürecine girilmiştir. Bu uygulama ile bilgi, belli kesimlerin tekelinden kurtarılıp, halk katmanlarına yayılmak istenmiştir. ***Böylece bilgi*** özgür ***kılınacak, Türk insanı*** özgür ***düşünceyle,*** çağdaşlık ***yolunda, elinde müspet bilimin meşalesini tutarak ilerleyecektir.*** Toplumları kalıcı yapan en önemli özellik, onların çağın gereklerine en uygun olarak eğitilmesidir. Bu nedenle, eğitim Atatürk'ün üzerinde durduğu en önemli hedeflerinden birisi olmuştur. Bu bağlamda,***" -Eğitimdir ki bir milleti ya hür, bağımsız,*** şanlı ***yüksek bir toplum halinde yaşatır, ya da bir milleti esaret ve sefalete terkeder***" uyarısını yapmıştır.

Yine, **ATATÜRK** eğitim işlerinde derhal başarı kazanmak gerektiğini vurgulayarak, "-Bir ulusun sünger çektiği kurtuluşunun eğitimden geçtiğini belirtmiş ve ulusları kurtaranların öğretmenler olduğunun altını çizmiştir". Eğitim olgusunun önemini ve toplumların gelişmesinde oynadığı rolü daha Kurtuluş Savaşı günlerinde tuttuğu notlarda aşağıdaki gibi vurgulamıştır. "*-İlim ve maarifin merkezi faliyeti okuldur… Milleti yetiştirmek için okullar, üniversiteler (darülfünun) açmak gerekir. Milletin siyasi ve sosyal yaşamında fikri terbiyesinden her türlü dış etkilere dayanabilmesi için ilmi ve fenni, rehber tutmak gerekecektir".* Okul, ilim ve fen sayesinde Türk Milleti, Türk Sanatı, Türk edebiyatı bütün güzelliği ile kendini gösterecektir. Türk tarihinin ahlaki bir surette eğitimi okulda gerçekleşecektir. Bu da bütün zihinlerde Türk'lüğe samimiyeti artıracak diyerek, Türk'lük bilincinin eğitimle

yerleşmesi üzerinde durmuştur. Atatürk'ün eğitim politikasının başlıca iki amacı vardır:

Cehaleti yenmek;

Türk ulusunu çağdaş uygarlıklar/muasır medeniyetler düzeyine çıkarmak[3].

Bunun için de tek yolun gösterici akıl ve bilim olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede, kutsal dinin anlaşılması da önem taşımakta idi. Kuran'ın Türkçe'ye tercümesini yaptırarak, Saadettin Kaynak gibi ünlü hafızlardan, 1932 yılı ramazan ayında, ''*-okuyacakları mukabelelerin tamamını okuduktan sonra, Türkçe olarak da cemaate açıklamalarını istemiştir.* Böylece Arapça yazılmış İncili bir Almanın Almanca, bir İngilizin İngilizce okuyup anladığını belirterek, dini bakımdan da kutsal kitabın, insanın kendi dilinden okuması halinde daha iyi anlaşılacağını belirtmiştir.[4] ***Okul*** ve ***eğitim*** genç beyinlere insanlığa saygıyı, ulus ve ülkeye sevgiyi ve bağımsızlık onurunu öğretir diyerek, okulun önemine dikkat çekmiştir. Bu nedenle, büyük devrimci, milletinin esarete ve sefalete terk edilmesini istemediğinden, ***3 Mart 1924 tarihinde, 96.'Yılını kutladığımız, "Tevhid-i Tedrisat Kanununu (Eğitimde Birlik, Öğretimin Birleştirilmesi Yasası)"*** çıkartarak, Türkiye'deki tüm bilim, öğretim ve eğitim birliğini sağlamış ve bütün bilim ve öğretim kurumlarını Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlamıştır.[5]Daha sonra Türkçenin yapısına uymadığından, okuma ve yazmada zorluk oluşturan Arap harfleri kaldırılmış, yerine Etrüsk-Latin kökenli Türk harfleri kabul edilerek, ***harfdevrimi*** ile ***Türk Alfabesine*** geçiş sağlanmıştır. ***Yeni Türk Harflerinin Kabul Ve Tatbiki Hakkında Kanun***, 1 Kasım 1928'de çıkmıştır.

Bu, onun gerçekleştirdiği en önemli devrimlerden biridir. Akabinde okullaşmaya yurt genelinde, *Millet Mektepleri, Halkevleri* ve *Halk odaları* okul olarak kullanılarak başlanmıştır. Buralar okuma yazma bilmeyen, toplumun önemli bir kesiminin bilim, sanat, spor ve diğer konularda eğitiminde kullanılmıştır. 12 Nisan 1931'de ***Türk Tarihi Tetkik Cemiyetini*** kurmuş, 3 Ekim 1935'de bu kurum, ***Türk Tarih Kurumu*** adını almıştır. Kültür alanında yeni bir tarih görüşünü ifade eden kurumun kuruluşuyla, nihayet ümmet tarihi anlayışından, ***millet tarihi*** anlayışına geçilmiştir.[6]

Türkçenin dünyada en fazla konuşulan; en zengin ve en eski dillerden birisi olması nedeniyle, 12 Temmuz 1932 tarihinde ***Türk Dili Tetkik Cemiyeti***'ni kurdurmuş, 24 Ağustos 1936'da ***Türk Dil Kurumu*** adını almıştır. Bu kurumun ana amacı; **Türk dilinin öz güzelliği ve zenginliğini ortaya çıkarmak, onu dünya dilleri arasındaki değerine yaraşır mertebeye ulaştırmaktır.**

Atatürk, toplumun alt yapısını sağlamlaştıran kalkınmış bir Türkiye yaratmayı ana amaç kabul etmiştir. Kalkınmış Türkiye, toplumun çağdaşlaşması demektir.

Atatürk devriminin varmak istediği hedef, siyasal ve ekonomik bağımsızlığını kazanmış laik ve demokratik bir Türkiye Cumhuriyeti'dir. Bunlar sağlandığında sağlıklı işleyen ve kalıcı bir eğitimden söz edilebilir. Sağlıklı ve çağın gereklerine göre dizayn edilmiş eğitimden geçirilen toplum katmanları, o ülkenin çağdaş topluluklar düzeyine taşınmasında en önemli sorumluluğu üstlenir. Bunun elde edilmesine çalışmak da **ATATÜRK'**ün en önemli hedeflerinden birisi olmuştur. Bir ülkenin eğitiminin sağlam temellere oturtulması ve gençliğine bazı sorumluluklar yüklenmesinin, o ülkenin hür ve bağımsız olmasından geçtiğini bilen **ATATÜRK**, hürriyet ve bağımsızlık konusunda aşağıdakileri ifade ederek hepimize ışık tutmaktadır: "*-**Hürriyet ve bağımsızlık** benim karakterimdir. Ben milletimin ve büyük ecdadımın en kıymetli mirasından olan bağımsızlık aşkı ile yaratılmış bir adamım.* Çocukluğumdan *bu güne kadar ailevi, hususi ve resmi hayatımın her safhasını yakından tanıyanlarca bu aşkım bilinir. Bence bir millette* şerefin, *haysiyetin, namusun, insanlığın yerleşmesi ve yaşaması, mutlaka o milletin hürriyet ve bağımsızlığına sahip olmasına bağlıdır. Ben* şahsen *bu saydığım özelliklere* çok önem *veririm ve bu* özelliklerin *kendimde varlığını iddia edebilmek bence bir yaşam sorunudur. Ulus ve* ülkenin çıkarları *gerektirdiği zaman, milletimin bu* özellikleri *taşımasını* şart *ve esas bilirim. Ben yaşayabilmek için mutlaka bağımsız bir ulusun evladı kalmalıyım. Bu nedenle ulusal bağımsızlık insanlığı oluşturan uluslardan her biriyle uygarlık gereği olan dostluk ve siyaset ilişkilerini büyük bir duyarlılıkla takdir ederim. Ancak benim ulusumu esir etmek isteyen herhangi bir milletin de bu arzusundan vazgeçinceye kadar amansız düşmanıyım"* diyerek bu iki kavramı ne denli önemsediğini belirtmiştir.

Tüm yaptıklarını bağımsız bir ulusun hakkı olduğu bilincine dayandırarak, bağımsızlık olgusunun da ekonomik bağımsızlıktan geçtiğini *"İktisadi bağımsızlık olmadıkça ulusal bağımsızlık olamaz"* diyerek ekonominin ve tüm yukarıda sayılan sorumlulukları üstlenecek insanların da iyi bir eğitim almasının, ne denli önemli bir öge olduğunu ifade etmiştir. Bu çerçevede yaptığı ve yapacağı eğitim devrimlerinin ve milli bir eğitimin

3 Sinan Meydan Akl-I Kemal. Atatürk'in Akıllı Projeleri. İnkilap Kitapevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ, 1368 S. İstanbul, 2015, s.1211.

4 Yurdakul Yurdakul Atatürk'ten Hiç Yayınlanmamış Anılar. Truva Yayınları, 2005, 240 s; s.173.

5 Seçil Karal Akgün & İlhami Kiziroğlu; Atatürk, Eğitim ve Gençlik.Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı.Harput. Temmuz 2015: 20-22.

6 İlhami Kiziroğlu Ekolojik Potpuri 2. Sarıyıldız Mat. Ankara; 2019, s. 3-13

ne denli önemli olduğunu şu cümlede çok güzel ifade etmiştir: *"-Milli Eğitim Bakanı olmak ve milli kültürü yükseltmeye çalışmak isterim"* diyerek eğitsel değişimlerin hem ilk, orta hem de yüksek öğretimde yapacağı devrimlere ışık tutmuştur.

İlk ve orta öğretimin ülke sathına yaygınlaştırması sürecinde, yüksek öğretime geçiş için de ilk temeller atılmış ve yurt dışından getirilen uzmanlara bu konuda raporlar hazırlatılmıştır. Atatürk bunlar içinde Almanya'dan gelen Prof. Malche'nin raporuna büyük önem vermiş ve Çağdaş Üniversite Projesini aşağıdaki gibi özetlemiştir: [7] *"Sadece bilimle ilgilenen, Türkiye'nin jeolojisini, tabii ve ekonomik coğrafyasını inceleyen,* ***Türkiye'nin iklimi, çiçekleri ve bitkilerini araştıran, kara ve deniz hayvanları*** *antropolojisiyle ilgilenen; Türkiye'nin tarihini, sanayisini ve kültürünü inceleyen gerçek bir üniversite".* Böylece doğal varlıkların, fauna ve flora elemanlarının araştırıldığı; yani doğayı tanıma ve koruma bilincinin topluma aktarılmasının sağlanmasının, üniversitelerin görevleri arasında ele alınması gerekliliğini vurgulamıştır. Çeşitli branşlarda yurt dışında, 1416 sayılı yasa ile 1927-1930 tarihleri arasında 501 öğrenciyi doktora yapmak için, çeşitli ülkelere göndermiş ve geriye dönen bu genç akademisyenler, İstanbul Üniversitesinin kuruluşunda üniversitenin kurucu gücü olmuştur.

Almanya'dan gelecek akademisyenler için önce 30 kişilik bir liste hazırlanmış ve bu profesörlerin derslerini başlangıçta Almanca ve Türkçeye tercüme edilerek vermeleri; üçüncü yıldan itibarenTürkçe anlatmaları veTürkçe kitap yazmaları şartı konmuş ve her türlü sağlık, yol masrafları karşılanmak koşulu ile yüksek maaş ödenecek şekilde protokol yapılmıştır. Böylece onların Amerika gibi ülkelere gitmeleri önlenmiştir. Önce İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ile Mimar Sinan Güzel Sanatlar Akademisi; Ankara'da da Yüksek Ziraat Enstitüsü (Ziraat, Orman ve Veterinerlik)'nde ders vermeleri sağlanmıştır. Bu reformu gerçekleştirmek için **ATATÜRK**'ün Milli Eğitim Bakanı görevine getirdiği **Dr. Reşit Galip** *''-On yıl sonra fakültelerimizin çıkaracağı kitapları, dergileri, yeni icatları, yeni araştırmaları bütün dünyaya yayacaklar, dünya bilginleri eserlerinde bizim yayınlarımızı da kaynak gösterecekler. İşte benim ülkem budur"* diyen bir reformist ve idealist idi. Çağın ve günün koşullarına çok uzak bir eğitim anlayışını sürdürmek isteyen; 1927/28 eğitim döneminde %11,2 oranında kadın öğrencinin okuduğu; ama kadın araştırıcılara kapıları tamamen kapalı olan ve onların hiç yer almadığı; ancak ilk kadın bilim insanının 1932/33 eğitim yılında yer aldığı Darülfünün ile ilgili bir karar verilmesi kaçınılmaz olmuştu. Bu çerçevede Eğitim ve öğretime yönelik gerçekleştirilen en önemli aşama, 31 Mayıs 1933 tarihinde İstanbul Darülfünunu'nun kapatılması ve onun yerine yeni bir üniversitenin açılması ile ilgili yasa çıkarılmasıdır. Bu yasa çerçevesinde 1 Ağustos 1933 tarihinde uluslararası önemde kabul gören, yüksek öğretim kurumu olan İstanbul Üniversitesi öğretime açılmıştır. Buna bağlı olarak erkek araştırıcılar yanında ilk planda 41 kadın araştırıcının üniversitede göreve başladığı da kadın erkek ilişkilerinde önemli bir aşama olmuştur. Bu kurumda Atatürk'ün büyük bir öngörüyle Almanya'dan davet ettiği ve zamanla sayıları 650'ye varan yabancı akademisyen (çoğu Alman) ve 50 teknisyen[8] 1933 yılından itibaren Türkiye'ye gelmiş; Türk meslektaşları ile birlikte görev almış ve yüksek öğretimde önemli atılımlara vesile olmuşlardır.[9]

Ancak yine de **ATATÜRK** *''-Bizi yabancı dahiler bile kurtaramaz, bizi kurtaracak olan yine biziz. Yabancıların görüş ve düşüncelerinden yararlanabiliriz; ama bunu yaparken de çok dikkatli olmalıyız"*, ifadesi ile bizlere önemli görevler yüklemiştir. Meydan(2015)'ın da belirttiği gibi; **ATATÜRK** Türkiyesi, Hitler'in baskısından kaçan Alman bilim insanlarına kucak açıp, yüksek öğretime ivme kazandırmayı, insan sevgisi ile kucaklamayı ve her türlü ırkçılığı; her türlü dinciliği reddedip, uluslararası baskılara direnmeyi; bilime ve insan yaşamına değer vermeyi; tam bağımsızlığın ne demek olduğunu göstermeyi başarmıştır. **ATATÜRK,** hasta yatağında iken bile, bilimsel çalışmalarla ilgili **Prof.Dr. Afet İnan**'dan bilgi almayı sürdüren, ***bilim aşığı bir liderdir.***[10]

Üniversitenin kurulma aşamasında görev alan Alman akademisyenlerden birkaçı, benim de hocam oldu, (Prof.Dr. Erwin Schmitschek (Avusturya), Prof. Dr. Curt Kosswig; Prof.Dr. Brosch) onları da rahmetle anmak isterim. Dünyanın tüm önemli üniversitelerinde, Harward gibi, İstanbul Üniversitesi mezunlarına, doktoraya hemen başlama olanağı sunuluyordu, Ama şimdi bizim lisans diplomalarımızı tanımıyorlar ve mezunlarımız, ya kabul edilmiyor; ya da üçüncü sınıftan

7 Gülşan Yalçın Entwicklungstendenzen im türkischen Hochschulwesen am Beispiel der Stiftungsuniversitäten. Werkstattberichte-Bd.59. Wissenschaftliches Zentrum für Berufs- und Hochschulforschung der Universität Gesamthochschule Kassel; 2001; s;s.22.

8 Horst Widmann Exil und Bildungshilfe. Die deutschsprachige akademische Emigration in die Türkei nach 1933. Mit einer Bio-Bibliographie der emigrierten Hochschullehrer im Anhang. Frankfurt/M. 1973.

9 Sabine Mangold-Will Deutsche in der Türkei 1933-1945. Mehr al seine Exilgeschichte und einseitiger Modernisierungstransfer. Bpb, 2014(https://www.bpb.de).

10 Yurdakul Yurdakul Atatürk'le Yaşanmış Bilinmeyen Anılar. Truva Yayınları, 2008, s.204-207

itibaren devam edip yeni bir diploma almak zorunda bırakılıyor. Bunda hepimizin kabahati olduğunu belirtmek isterim. Aşağıdaki değerlendirme de bunu kanıtlıyor ve çok üzücü: *Dünyanın en saygın ve popüler bilim dergisi "Nature"un özel sayısında yayımlanan özel indekste, akademisyenlerin o yıl üniversitelerinde yaptıkları bilimsel çalışmaların yayın sayısını değerlendirmiş; 2020 yılında yayımlanan bu sayıda, 2019'un muhasebesi yapılmıştır: En iyi bilim yapılan 500 üniversite işerisinde, hiç bir Türk üniversitesinin yer almayışı oldukça düşündürücü ve üzücüdür.*[11] Bilim artık, dünyadaki her zorluğu yenmede, insanoğlunun başvurduğu en önemli enstrüman olarak kabul edilmekte; ancak bizim üniversitelerimizin durumu hiç de iç açıcı görülmemektedir. **ATATÜRK**'ün kendisine düstur edindiği bu yenilik ve devrimlerle ilgili görüşü olan; İlim ***ve fen nerede ise oradan alacağız ve milletin her ferdinin kafasına koyacağız düşüncesi'***nin gerçekleştirilememiş olmasından hepimiz sorumluyuz. Şapkayı önümüze koyup düşünmeliyiz. Bu yüzyılda, bilime tutunarak Üniversitelerin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bunu gerçekleştirirken, araştırma geliştirme (AR-GE)nin kısıtlı kaynaklarını, iyi kullanmayı ve en son gelişmeler ışığı altında, eğitim ve öğretim felsefesini yaygınlaştırmayı öncelemeliyiz. **ATATÜRK**'ün eğitim konusundaki önemli açılım ve yenilikleri sayesinde, toplumda çevreyle ilgili ***doğa koruma bilinci*** de oluşmaya ve gelişmeye başlamıştır.

Almanya, İtalya, İsviçre, Avusturya ve Lüksemburg'da da yayımanan "History Life" adlı aylık dergi, Resim 1'de de görüleceği gibi, 14 Mayıs 2020 tarihli 5. sayısında, dünyayı değiştiren, en önemli on yedi devrimci arasında, büyük önderimiz Mustafa Kemal ATATÜRK'e Modern (Çağdaş) Türkiye'nin kurucusu olarak yer vermiştir. Mario Galloni [12] nin kaleme aldığı Atatürk'le ilgili Kurtuluş Savaşı'ndan uluslararası anlaşmalara kadar geniş bir analiz yapıyor. Kısa ve öz olarak yaşamının anlatıldığı yazıda, eğitim ve diğer devrimlerine değinilmekte; katıldığı savaşlar ve özellikle Gelibolu'da İngilizlere karşı aldığı yengi ile savaşın nasıl seyrini değiştirdiğine dikkat çekilmektedir. Çeşitli dillerde yayımlanan bir tarih dergisinin kapak sayfasında, dünyadaki diğer yedi önemli devrimciyle birlikte ATATÜRK'e yer vermesinin, büyük önderimizin ne denli önemli ve tarih yazıp, tarih değiştiren bir lider olduğunu göstermektedir. Bunu bazı kesimlerin iyi okuyacağını ümit ederim.

11 (https://www.natureindex.com).

12 Mario GalloniMustafa Kemal Atatürk. Der Gründer der modernen Türkei. History Life 14.05.2020:70-76.(https://bpa-media.de/history-life-die-grossen-revolutionaere-05-2020/#group-6)

Resim 1. İdeal ve düşünceleri ile dünyayı değiştiren büyük devrimci erkek ve kadınlar. Atatürk: Çağdaş Türkiye'nin Babası ATATÜRK. *History Life,* 14.05.2020;70-76'den.

Atatürk'ün Çevre Bilinci Görüşü

Atatürk ekonominin bir ülkenin kalkınmasının temel taşı olduğunu vurgularken, aynı kökten gelen ekoloji ve çevreye de ne kadar önem verdiğini bazı ifadeleriile belirtmişti. Daha Kurtuluş Savaşı sürerken, genel ve servet sağlığı bakımından büyük önemi olan ormanlarımızı, çağdaş önlemlerle iyileştirme, genişletme ve azami yararlar sağlamanın önemini vurgulamıştır. Bu nedenle daha o yıllarda ***"Ağaç Koruma Cemiyeti"***ni ihdas ettirmiştir. İki yıl sonra da ***"Türkiye Ormancılar Derneği"*** kurulmuştur. Bunda Atatürk'ün ormanlara verdiği kıymet ve onların memleket ekonomisindeki yerinin ne denli önem arzetmiş olmasının rolü vardır.TürkiyeOrmancılar Derneği, 1924 yılından bu yana ülkemizde orman, çevre ve doğa sevgisinin yayılmasını, kökleşmesini, kamuoyunun bilinçlendirilmesini, ormancılık bilim ve tekniğinin ilerlemesini sağlamayı; ormancılık sorunlarının yurt, ulus gereksinimleri ve kamu yararı gözetilerek bilimsel ilkelere göre çözümünü amaçlamaktadır.[13]

Çevre koruma bilincinin bir toplumun kalkınmasındaki öneminin vurgulandığı bazı ifadelerine de değinmeden geçmemek lazımdır: *"-Şurası benim yatak odamdır. Sabahleyin kalkınca yeşillik görmek isterim. Bunun için buraya çamlar diktiriniz"* diyerek ağaçlandırmanın bir ülke için ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir. Bir başka ifadesi

13 https://www.ormancilardernegi.org/

ise onun ormanın önemini ortaya koymasıdır. *"-Ormansız ve ağaçsız toprak, vatan değildir".* Yine başka bir özdeyişi de şöyledir: *" –Eğer vatan denilen şey kup kuru dağlardan taşlardan, ekilmemiş sahalardan,* çıplak *ovalardan,* şehirler *ve köylerden ibaret olsaydı, onun zindandan hiçbir farkı olmazdı"…* şeklindeki uyarısı, acaba bizlere yol gösterici olabilmiş midir? Bugün bile Anadolu'nun önemli bir bölümü çıplak, çorak ve ağaçsızdır. Yeşil örtünün insan yaşamı ve toplum yaşamı için ne denli gerekli olduğunu, Atatürk çok veciz bir biçimde ortaya koymuş olmasına karşın, bunun çok az bir kısmının gerçekleştirilmiş olmasında, hepimizin vurdum duymazlığını görmeden geçemeyiz. Aşağıdaki örnek ATATÜRK'ün çevre bilincinin boyutunu ortaya koymaktadır. Bu örneği Çankaya'da görevli bahçe mimarı Mevlüt Baysal'ın ağzından dinleyelim:

"-Çankaya *Köşkü'nün bahçesini tanzim ediyordum. Birgün ATATÜRK, yaveri ve ben bahçede dolaşıyorduk.* Çok *yaşlı bir geniş ağacın ATATÜRK'ün geçeceği yolu kapadığını gördük. Ağacın bir yanı dik bir sırt, diğer yanı suyu* çekilmiş *bir havuzdu. ATATÜRK, havuz tarafındaki kısma yaslanarak karşı tarafa geçti. Derhal atıldım: 'Emrederseniz ağacı keselim Paşam'dedim. ATATÜRK biran yüzüme baktı, sonra kızgın bir ifade ile'Yahu',dedi,'sen hayatında böyle bir ağaç yetiştirdin mi ki onu keseceksin?"*

ATATÜRK, Türkiye'nin ağaçlarla bezenen yeşil bir cennete dönüştürülmesini istemiştir. Bu amaçla doğayı içten yaşayabilmek amacıyla yeşillikler içinde modern tarım ve hayvancılığın yapıldığı örnek çiftliklerin kurulmasına büyük önem vermiş ve ilk fırsatta, birçok çiftliğin açılmasını sağlamıştır. Bu çerçevede dayandırdığı önemli görüşü, aşağıdaki ifadesinde kendisini bulmaktadır: *"- Kılıç kullanan kol yorulur, sonuçta kılıcı kınına koyar ve belki kılıç o kında küllenip paslanmaya mahkum olur. Ama sapan kullanan kol gün geçtikçe fazlasıyla güçlenir ve daha çok kuvvetlendikçe, daha çok toprağa malik ve sahip olur".* Bunun ilk örneğinin, yeni cumhuriyetin başkenti olan bozkır ve ağaçsız Ankara'da gerçekleştirilmesini istemiştir. Yani hem tarım işletme örneği, hem de yeşile hasret bu bölgenin ağaçlandırılmasının önemini belirtmek için de bu ilk çiftliğe "***Gazi Orman Çiftliği" (GOÇ)*** adını vermiştir. GOÇ'nin kurulma aşamasında (Resim 2)

Resim 2.

ATATÜRK'ün Türk Ulusuna armağan ettiği Gazi Orman Çiftliğindeki kuruluş çalışmalarında vurguladığı ifadesi, onun yeşile olan hasret ve özlemini en iyi şekilde dışa vurmaktadır: *"- Burada bir çiftlik kuracağım. Bu çiftlikte hayvanlar yetiştireceğim. Bir küçük ormanın kenarında tarım endüstrimize ait bacalar tütecek."* [14]Milli ekonominin ana amacı tarımdır**.** Tarımda kalkınmanın sağlanması çok önemlidir ve bunun tüm yurt sathına yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu çerçevede memlekette topraksız çiftçi bırakılmaması gereği üzerinde durmuş ve ilk planda bir proje ile bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır. Önce köylüye on yıllık süreçte bir milyon dönümün üzerinde devlet arazisi dağıtılmıştır. İlk işletilen arazi, fidanlıklar, bağlar ve zeytinliklere, belirli bir süre için vergi muafiyeti getirilmiştir. **ATATÜRK**, Türkiye'nin, yabani buğday ve kültür buğdayı ile ilgili türlerinin köken ve genetik çeşitlilik merkezlerinden en önemlisi olduğunu bilmekteydi. Onda ne denli haklı olduğunu, bu günkü gelişmeler ışığında değerlendirmek gerekir. Çünkü, buğday tarımının Türkiye'deki geçmişi en az 10 000 yıl öncesine dayanmaktadır. Aşıklı Höyük'teki bulgular bunu kanıtlar. Bu günkü bilgilerimiz ışığında da dünyadaki medeniyetin, Anadolu'da başladığı 12 bin yıllık yerleşim merkezi olan Urfa/Göbekli Tepe'de, avcılıkla yaşamını sürdüren toplumun varlığının ortaya çıkarılması ile belirlenmiştir. Sonraki süreçte, belki de 10-11 bin yıl önce, tarım uygulamasına geçtiğini de varsayabiliriz. Yerleşik düzene Anadolu'da geçenler, daha sonra tarımsal faaliyetlerini yoğun olarak sürdürmüşler; hatta bu amaçla Hititlerin Çorum/Hattuşaş'ta buğday siloları kurduklarına rastlanmıştır. Yani Anadolu insanının bir kısmı Avrupa'ya giderek, buğday tarımını orada da sürdürmüştür. Tüm bu arkeolojik verilerin ortaya çıkarılması için hem müzelerin kurulması, hem de kazıların yerli bilim insanlarınca yürütülmesini amaçlamış ve yurt dışına da eğitim için gençleri yollamıştır.

Ülkeyi de iklim, su ve toprak verimi çerçevesinde, tarım bölgelerine ayırmak gerektiğini vurgulamış ve modern, örnek tarım merkezlerinin kurulmasını önemsemiştir. Bu merkezlerin kendi gelirleri ile varlıklarını sürdürmelerini de şart koşmuştur. En önemli ifadelerinden birisi de Türk Köylüsü ile olanıdır: ''- Türk köylüsünü ''Efendi'' konumuna getirmeden, ülke ve ulusun yükselmesinin olası olmadığını ifade etmiştir. Köylüye yol gösterici; motive edici ve köylü nüfusunun esinlenmesini sağlamak amacıyla, ATATÜRK 1925 yılından başlamak üzere, önce Ankara'da Gazi Orman Çiftliğ (GOÇ); Silifke'de Tekir; Yalova'da Baltacı; Tarsus'ta Piloğlu, Dörtyol'da Karabasamak çiftliklerini kurdurdu. Bu çiftliklerde modern tarım yöntemleri kullanılarak, yurt sathında çiftçilikle uğraşanlara, çağdaş tarım örneklerini uygulamalı olarak göstermeyi amaç edindi. ATATÜRK, Gazi Orman Çiftliğinin kurulması ile modern

14 Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Atatürk Orman Çiftliği, İstanbul Matbaası, İstanbul,1953.

tarımın yaygınlaştırılmasını sağlamayı düşünmüştür. Ankara'da geniş bir alanın yeşillendirilmesi ile de bir doğal yapı oluşturularak, halkın hoşça vakit geçireceği, gezinti ve dinlenme alanları ihdas edilerek, sosyal yaşama önemli katkı yapmayı amaç edinmiştir (Resim 3).

Resim 3. ATATÜRK Söğütözü fidanlığında ağaç nakli esnasında öğle molasında.

ATATÜRK'ün 1930'ların dünyasında Ankara'da ATATÜRK Orman Çiftliğinde henüz gelişmiş Avrupa ülkelerinin bile tam olarak akıl edemediği çevreci ve alternatif yakıt biyodizel üretimini gerçekleştirip, araç motorlarında kullanımını sağlaması, onun dehası konusunda sözün bittiği yerdir, Türk Ulusuna örnek olmak için kurdurttuğu GOÇ'u ve diğer çiftliklerini 11.06.1937 tarihli bağış mektubu ile arazisi, tesisleri ve demirbaşları ile bereber Türk Milleti Hazinesine aramağan etmiştir.[15] GOÇ 1950 yılında çıkarılan bir yasayla ATATÜRK Orman Çiftliği (AOÇ) adını almıştır. **ATATÜRK**, bağış mektubunun ilk cümlesinde çiftliklerin kuruluş amacını belirtmiştir. Onun devamında on üç yıllık süreçte elde edilen başarılı sonuçlara değinerek, çiftliklerin Türkiye'nin başka yerlerine de kurulmaları ve ticari esaslar çerçevesinde idare edilmelerini istemiştir. Böylece devletin belirleyeceği gelişme odaklı tarım ve kırsal politikalar için, uygun bir araç olduğuna inandığını belirtmiştir.[16] AOÇ , sahip olduğu park ve orman alanları itibarıyla yıllarca Ankara halkının ilgi duyduğu bir mesire alanı olmuştur. Çiftlik alanı, **MUSTAFA KEMAL ATATÜRK**'ün maddi birikimi ve kişisel çabası ile kurulmuştur.[17] Günümüzde Ankara'nın geometrik merkezinde bulunan AOÇ alanının büyük bir bölümünü oluşturan doğal ve üretken peyzaj, **ATATÜRK** tarafından halka hediye ve emanet edilmiş tek doğal alandır. Çiftliğin kuruluş hikâyesinin anlatıldığI AOÇ alanı '*doğa ile diyalog*' geliştirmenin değerli ve benzersiz bir örneğidir. [18]

Ağacı ve ormanı korumak, yurdu yeşillendirmek için hepimize düşen görevler vardır. Bu görevleri hiç bir ödün vermeden ve yanılgıya düşmeden gerçekleştirmek zorunda olduğumuzu her seferinde tüm Türk Ulusu'na hatırlatan da yine **ATATÜRK** olmuştur. O, bunun sağlanması için, yöneticilere büyük sorumluluk ve görevler düştüğünü her vesile ile vurgulamıştır. **ATATÜRK**'ün Türk Ulusuna bağışladığı, AOÇ'nin ihdası ve toplumu ekolojik anlamda eğitme ve yol göstermede kullanılması, başlıbaşına önemli bir çevreve doğa koruma davranışının dışavurumudur. Başkentin göbeğindeki bu yeşil örtünün, uzun sure ağaçlandırılmadan bırakılma uygulaması, günümüzde kısmen terkedilmiş ve önemli bir bölümünün ağaçlandırılması yapılmıştır. Ancak, bir metropol olan başkentin, bu denli geniş bir alanı başka amaçlar için kullanması sonucunda, Atatürk'ün doğa çiftliğindeki alanı azaltılmıştır. Ama, yine de dış ülkelerde olduğu gibi, şehrin göbeğinde böyle bir soluklanma ve doğayla bütünleşme alanı olarak hizmetini sürdürmesi ve bunu sağlayan Atamızın ileri görüşlülüğü, her türlü takdirin üzerindedir. **ATATÜRK**, aslında bu davranışı ile bizlere ***"ÇEVRE KORUMA"*** ve ***"ÇEVRE BİLİNCİ"*** aşılamayı amaçlamıştır .Bizlerin görevi, bu emaneti sonraki kuşaklara bozulmadan devretmektir.

Orta Anadolu stepinde kurulan başkent Ankara'nın yaşanabilir bir kent olması, şehir içinde yer alacak yeşil alan ve parklar ile şehir dışında oluşacak bir yeşil kuşağın varlığına bağlıdır. Mevcut arazi varlığı, Atatürk'ün bağış mektubunda belirlediği noktaların, uygun olarak kullanılması amacıyla, arazi sınırları tespit ve tahdit edilmelidir. Bölge hızlı yetişen ağaç türleri ile ağaçlandırılmalıdır. AOÇ, Türkiye›nin kurtuluşunu ve Cumhuriyetin kuruluşunu simgeleyen bir açık hava ve tarım müzesi haline getirilerek, tamamına yakın kısmı 1.derece doğal ve tarihi sit alanı içerisine alınmıştır. AOÇ merkez yerleşkesi, gıda üretiminin yapıldığı fabrikalar, satış mağazası ve yönetim binalarının olduğu alanlar da sit alanlarıdır. Sit sınırları dahilinde yapılacak her türlü fiziki müdahale, yenileme ve tadilat çalışmaları için; ayrıca sit sınırları içerisinde bulunan ve kiraya verilmiş veya verilecek alanlarda yapılacak benzer işlemler ve tahliye sonrası yeniden kiraya verilecek taşınmazlar için de bölge koruma kurul ve komisyonlarından izin alınması gerekmektedir. Ancak günümüzde gereksiz ve yasadışı uygulamalar ile AOÇ arazisi her geçen gün başka amaçlarla kullanılmakta ve **ATATÜRK**'ün Türk ulusuna armağan ettiği AOÇ gerçek amacı dışında kullanılmaktadır.[19] AOÇ arazileri son yıllarda daha yoğun ölçüde amacı dışında kullanıma açılmıştır. Oysa Türk halkına ait olan bu kıymetli ve özel mülkün korunması; kollanması ve sonraki kuşaklara aktarılmasının sağlanması, Türk ulusunun önemli görevle-

15 İzzet Öztoprak (2006) Atatürk Orman Çiftliği'nin Tarihi. Atatürk Araştırma merkezi, Resmi Gazete, Tarih:13.01.1938, Sayı: 3807, Ankara.

16 Ayhan Koç Atatürk Orman Çiftliği Yönetim Stratejisi. Akademik Bakış Dergisi 27:2019:263-274.

17 Hasan Rıza Soyak Atatürk'ten Hatıralar. İstanbul. Yapı Kredi Yay. 2016(İlk Baskı 2005), s. 776.

18 Selin Çavdar Sert Bir Fikir Mirası Olarak Atatürk Orman Çiftliği'nin Somut ve Somut Olmayan Değerleri. Ankara Araştırmaları Dergisi, 5(2):2235-256. 2017: (DOI:10.5505/jas.2017.97269),

19 Ankara Büyükşehir Belediyesi Atatürk Orman Çiftliği Alanları Nazım İmar Planı ve Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı-Araştırma raporu.ABB İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı, 30 s., Ankara, 2006

rinden biri olmalıydı. Türkiye'nin sayılı Cumhuriyet peyzajlarından olan AOÇ'nin kültürel ve toplumsal açılardan taşıdığı anlam yükü; kuruluş amaçları ve kuruluş biçimi itibariyle dünyada bir benzerinin bulunmayışı; günümüz kenti için sunduğu eğitim ve üretim olanaklarının çok yüksek olduğu; doğal varlık ve kamusal alan olması gibi bilimsel potansiyeli taşıması nedeniyle korunup kollanması gerekmekteydi. Ancak Yüksek Denetleme Kurulunun 2005 yılı raporunda; 1937 yılından bugüne kadar, arazi varlığının % 36'sı çeşitli nedenlerle el değiştirerek kaybedilmiş ve yaklaşık 55.000 dekardan, 33.351 dekara gerilemiştir. AOÇ'nin tapulu malı olan ve kamu kuruluşları ile özel kişilere kira karşılığı verilen arazi miktarının 6 milyon 888 bin metrekareye ulaştığı belirtiliyor. Böylece AOÇ'nin yüzde 50'ye yakınına (yüzde 47,12) tekabül eden 24 milyon 503 metrekarelik bölümü satılmış, tahsis edilmiş veya kiralanmıştır. Ancak ATATÜRK'ün eseri ve ***Ankara'nın sembolü olan bu yeşil alana sahip çıkarak, AOÇ arazilerinde kayıp ve işgaller kesinlikle önlenmelidir. Buranın aslında, gelecek kuşakların bizlere emaneti olduğunu unutmamamız gerekmektedir.*** ATAÜRK'ün doğaya ve doğal varlıklara verdiği değerin, toplum katmanlarına benimsetilmesi amacıyla birçok örnek vardır.Bunlar içersinde en çok dikkat çekeni, Yalova'daki yazlığının bulunduğu noktadaki çınarın korunması için, evin raylarla başka bir mekana çekilmesini istemesi gelmektedir. Bu uygulama, onun çevre açısından ne denli duyarlı olduğunu gösterir (Resim 4). Doğaya saygının aklın gereği olduğunu ve onu aklın vicdanı olarak betimlemesi, Atatürk'ün çevre anlayışını en güzel biçimde ortaya koyar.Bu görüşünün gençlere örnek olmasını ve çevre koruma bilincinin artırılarak toplumda ön plana çıkmasını arzu etmektedir. [20]

Resim 4. Yalova'daki yazlığını (Yürüyen Köşk) raylar üzerinde sol tarafa çektirtip, resmin sağındaki çınarı kesilmekten kurtarmıştır.

Türkiye'nin Doğal Zenginlikleri

ATATÜRK'ün başlattığı, ülkenin faunal ve floral elemanlarının belirlenmesi ve tanınarak korunması düşüncesi; bugün kısmen de olsa yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Ülkenin belli başlı üniversitelerinde fauna ve flora odaklı bilimsel çalışmalar yürütülmektedir. Ancak insanoğlunun hem yerel ve lokal, hem de global ölçekte yol açtığı çevre ve doğal varlıkları tüketici ve yok edici olumsuz baskısı sürmektedir. **ATATÜRK**'ün üzerinde durduğu ve tüm vatandaşların dikkatine sunduğu görüşü olan, bir ülkenin fauna ve florasının bilimsel, ekonomik ve kültürel yönden büyük önem taşıdığına özgü görüşü çerçevesinde, burada bazı önemli bilgileri vermekte yarar görüyorum. Türkiye'nin yüzölçümü 783 562 km^2 olup, bunun13 930 km$^{2'}$lik kısmı sucul alanları kapsar. Deniz kıyı şeridi 8 333 km ile oldukça uzun sayılır. Orman varlığı açısından, ülke yüzölçümünün yaklaşık % 26.1'i ormanlıktır; ancak bunun da % 50 degrade; yani bozuk orman niteliğindedir. Bu alanlar bazı yanlış uygulamalarla orman rejimi dışına çıkarılmakta, bir kısmı da yangınlarla tahrip edilmektedir. Oysa, Türkiye, barındırdığı orman (özellikle Avrupa'da nadir bakir ormana sahip; Trakya'daki İğneada Longos ormanları); Yenice'nin el değmemiş bakir ormanları ile dikkati çekmektedir. [21] Şu andaki orman varlığı kuruluş yıllarındaki orman alanlarının iki buçuk katına denktir. Bu **ATATÜRK**'ün ormanları devletleştirip, ormancılığa önem vermesi; ağaçlandırma ve ormanlaştırma hizmetlerinin **ATATÜRK** tarafından öncelemesi sayesinde bu günlere gelebilmiştir. Ağaçlandırmanın ne denli önemli bir uygulama olduğu gerçeğine katkı yaptığı kuşkusuzdur (Resim 4). Anadolu biyoekolojik anlamda oldukçaçeşitlilik gösteren ve zenginlik taşıyan bir coğrafyadır. Burada çeşitli sönmüş volkanik dağ ve Toroslar gibi zengin maki örtüsü taşıyan sıra dağlar yer alır. İç Anadolu'da step ve bozkırlar, mera alanları, göl; nehir; dere ; benzeri ve sayıları 600'ü bulan sulak alan; kıyı ve deniz ekosistemleri, zengin biyoçeşitliği barındırdığı için Anadolu'ya Küçük Asya da denir, bu nedenle de kıta özelliği gösterir. Tüm bunların dışında, bizim coğrafyamız, bir yandan Avrupa ve Asya kıtaları arasındaki geçit konumundadır[22]. Diğer yandan da Afrika'ya açılan kapı üzerindedir. Atatürk'ün Anadolu'yu iklim, su, orman ve diğer doğal varlıklarından ötürü korunması ve araştırılmayı istemesinde temel neden, biyolojik ve coğrafik varlığın ortaya çıkarılarak yurttaşların bunları tanımasına ve böylece korumasına vesile olmasını istemesinde yatmaktadır. Yani ülkemiz; coğrafi konumunun uygunluğu, iklim, jeoloji, toprak, orman, step ve su kaynakları gibi farklı ekosistem değerlerinin zenginliği; kuş göç yollarının üzerinde yer alması ve buzul çağlarında birçok canlı türüne sığınak oluşturması nedeniyle, zengin bir biyoçeşitliliğe sahip olmasını, Anadolu'da adım atmadık yer bırakmayan büyük önderimiz Atatürk, bizzat gözlemlemiştir. Bu gün biliyoruz ki böyle zengin ve büyük bir coğrafik alan ve sucul sistemleri bünyesinde bulunduran ülkemiz, hayvan; bitki türleri ve diğer canlılar

20 İlhami Kiziroğlu, a.g.e. s.26-37

21 İlhami Kiziroğlu Ekolojik Potpuri 1. Takav Yayınevi, Ankara, Mayıs 2001, s.397

22 İlhami Kiziroğlu Ekolojik Potpuri 2. s. 197

açısından çok şanslıdır. Çünkü dünyadaki yedi sıcak biyo-coğrafik bölgesinden üçü olan Akdeniz, Avrupa-Sibirya ve İran-Turan elementlerine yurdumuzda rastlanmaktadır. Bu biyolojik zenginlik ve çeşitlilik, hem tür düzeyinde hem de ekosistem düzeyinde karşımıza çıkar. Örneğin Akdeniz elementlerinden birisi olan sığla ağacı (*Liquidambar orientalis*) ormanları Ege ve Akdeniz bölgelerine yayılmış; servi (*Cupresus sempervirens*) ise dünyadaki en geniş orman formasyonuna Akdeniz Bölgesinde ulaşmıştır. Karadeniz ormanlarında Avrupa-Sibirya alpin çayır strüktürlerine; Orta Anadolu ve Doğu Anadolu'da ise İran-Turan elementleri olan çeşitli meşe türlerine rastlanır. Anadolu'da günümüze kadar 70-80 bin hayvan (çoğu omurgasız; bu güne kadar betimlemesi yapılan omurgasız tür sayısı 22125'tir), omurgalı hayvan gruplarının içerdikleri tür sayıları yüksek değildir. Bu grupta 694 (512'si, istilacı türler de dahil deniz balığı türü) balık türü, 517 kuş türü; 30 çift yaşamlı türü.120 sürüngen türü ve 161 memeli türü olmak üzere toplam 1522 omurgalı hayvan türü ve 9753 bitki türü ve bunların 3035'I (% 31.1) Anadolu'ya özgü olup,[23] endemiktir; yani sadece Anadolu'da doğal populasyon oluşturmaktadır.[24]

Resim 5.Ak alınlı büyük sakarca kazı, uzun mesafeler kat ederek, her yıl kışaylarını, Türkiye'de geçirmeye gelir.

23 İlhami Kiziroğlu, Özdemir Adızel & Müfit Bahadır Nature Reserves and Biodiversity in Turkey und Related Policy Measures along with Joining the EU. Fresenius Environmental Bulletin Vol.15-No.9b-2006:1156-1160.

24 Hafız Muminjanov & Alptekin Karagöz (Editörler) Türkiye'nin Biyoçeşitliliği: Genetik Kaynakların Sürdürülebilir Tarım ve Gıda Sistemlerine Katkısı. Birleşmiş Milletler Gıda ve tarım Örgütü(FAO), Ankara, 2019, 203s:s.16.

Anadolu'da toplam yabancı ve kültür bitkileri dahil 11707 bitki taksonu saptanmıştır.[25] Özellikle kuşlar için, Yurdumuzu kuş ve diğer canlı türleri için çekici yapan, zengin yükseltiler; sulak alan; orman; mera ve bozkır gibi farklı doğal zenginliklere sahip olma özelliğidir. Avrupa'nın farklı ülkelerinde üreyen kuş türleri, kışın Anadolu'nun sıcak geçen güney bölgelerini yeğler (Resim 5). İlkbahar ve sonbahar aylarında, dikkatli gözler Ankara semalarında bile, turna ve arıkuşu sürülerini izleyebilir.[26] Boğaz üzerinden göçer kuş türü katarlarınahem ilkbahar hem de sonbahar göç döneminde rastlamak olasıdır. Gerek yırtıcı kuş ve gerekse leylek türlerinin dünyanın en güzel gökyüzüne sahip Boğaziçi üzerindeki göç valslerine doyum olmaz. Göç valsini mart- mayıs ve eylül-ekim aylarında izlerken, göçmen kuş katarlarını oluşturan birey sayıları doruk noktasına ulaşır. (Resim 6).

Resim 6. İstanbul Boğazından süzülerek termalden yararlanarak göçen ve kışı istanbul'da geçiren akleylek (Ciconia ciconia) sürüsü

25 Adil Güner, Serdar Aslan, Tuna Ekim, Mecit Vural & Mehmet Tekin BabaçTürkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler). Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi, Flora Araştırmaları Derneği, 2012.

26 İlhami Kiziroğlu Pocketbook for Birds of Türkiye. Türkiye Kuşları Cep Kitabı.English/Türkish, (second edition), s. 577 .(renkli resimli/with colour photos). Sarıyıldız Ofset ve Matbaacılık, 2015, Ankara.

ATATÜRK, ULUSAL EGEMENLİK VE DEMOKRASİ

Ramazan Artun DAYIOĞLU*

Osmanlı İmparatorluğu'nun, emperyalist devletler tarafından işgal edilerek bağımsızlığını tamamen kaybetmesi sonucu Anadolu'da emperyalist güçlere karşı verilen mücadelenin kurumsallaşarak, modern Türkiye'nin kuruluşunun en önemli adımlarından biri olan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasının ve ulusal egemenlik temeline dayalı bir halk hükümeti kurulmasının 100. yılını kutlamaktayız. Bu anlamlı kutlama dolayısıyla hazırlanan elinizdeki çalışmada Atatürk'ün ulusal egemenlik, bağımsızlık, demokrasi konularındaki düşüncelerini ve bu düşünceler etrafında demokratik Türkiye'nin kuruluş sürecinde yaşananları tarihsel olarak inceleyip değerlendireceğiz. Bunu yaparken hedefimiz milli mücadelenin devrimci ve antiemperyalist olmadığı, yeni kurulan cumhuriyetin demokrasiyi getirmek gibi bir amaç taşımadığı, yeni kurulan düzenle halkı padişahın değil bürokrasinin sömürdüğü, bu sebeple koşulların olumlu anlamda değişmediği ve otoriter bir sisteme geçildiğini savunan, böylece alternatif tarih yaratma çabalarının temelini oluşturarak "İkinci Cumhuriyetçilik"[1] adını alan akımı yansız bir şekilde irdeleyip okurlara gerekli cevapları sunabilmektir.

17. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu için, kurumlarının yozlaşmaya başladığı, merkezi yönetimin ülkenin içinde ve dışında günden güne güç kaybettiği bir dönemdi. Büyük devletlerin yanında çağdışı kalan, bilimi, sanatı, araştırmayı reddeden Osmanlı İmparatorluğu; coğrafi keşifler, Rönesans, Reform ve bunların bir sonucu olan Sanayi Devriminin etkileriyle hızlı bir gerileme sürecine girmişti. Amerikan Devriminin özgürlük, bağımsızlık, Fransız Devriminin insan hakları, ulusçuluk, laiklik gibi temel ilkelerinin bir sonucu olarak da İmparatorluğun farklı unsurları ayaklanmış, çöküşün yaklaştığı görünmeye başlayınca da bunu önlemeye odaklı arayışlar gelişmişti.

Osmanlı İmparatorluğu'nun temel sorunu monarşiye dayalı, teokratik, baskıcı, aşırı gelenekçi yönetiminin çağa ayak uyduramaması olduğundan ülkede birçok alanda olduğu gibi yönetim sistemiyle de ilgili yeni fikirler ortaya çıkmıştı. Bu fikirler devrim niteliğinde olmasalar da düşünsel anlamda, dönemin ilerici görüşleri olmakla birlikte hiçbirinde ulusal egemenlik vurgusu bulunmuyordu.

Örneğin, kamu hukuku bakımından önemli gelişmelerin yaşandığı Tanzimat döneminde, teokratik monarşi yerini korumuştu. 1. Meşrutiyet duyurulduğunda yapılan değişiklikler ise oldukça yetersizdi. Son sözün padişahta olduğu, Meclis-i Mebusan ile Meclis-i Ayandan kurulu parlamentonun, danışma meclisi olarak görev yaptığı bir yönetimde, radikal siyasal değişimler söz konusu olmamıştı. 2. Meşrutiyet'le de padişahın mutlak iktidarı sınırlandırılsa da Meclis-i Mebusan İttihat Terakki Cemiyetinin eline geçmişti. Bu dönemde ulusal egemenlik kavramı ifade edilmiş olsa da uygulama alanında ulusal egemenlik prensiplerini görmek mümkün değildir. Kaldı ki Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya da Osmanlı İmparatorluğu'nda ulusal egemenlik anlayışından söz edilemeyeceğini şu sözlerle ifade etmektedir: "XIX ncu yüzyılın ikinci yarısında görülen milliyetçilik (Türkçülük) akımı İttihadı İslam'ı parçalayıcı nitelikte olduğundan İslami amaçla çelişkili sayılmıştır. Milliyetçilik akımının Osmanlılık siyasetine de ayrı düştüğü iddia edilmiştir. Bu sebeplerden ötürü, Osmanlı İmparatorluğu'nun Anayasa belgelerinde milli egemenlik bilgisine rastlanmaz."[2]

Yukarıda da görüldüğü gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yönetimde değişimler arzulanmış, ancak yaşanan en büyük gelişme padişahın egemenliğinin sınırlanıp, bir kısmının belirli bir zümreye aktarılması olmuştur. Bu dönem incelendiğinde egemenliğin halkın eline geçmesinin bir anda olabilecek bir şey olmadığı, ancak belirli bir birikimin sonucunda olabileceği anlaşılmaktadır. İsmet Giritli'ye göre de "Egemenlik, Jellinek'in de çok güzel söylediği üzere, bilim adamlarının masasında icat edilmiş bir şey değildir; tarihi oluşum içinde meydana gelmiştir. Fakat daha sonraki yüzyıllarda bunun kökenleri araştırılmıştır. Uzun zaman teokratik olan, yani ilahi iradeye dayanan egemenlik, gökten yere indirilmiştir ve demokratik bir temele dayandırılmıştır." [3] Türkler için de egemenlik anlayışı, zaman içinde değişmiş ve büyük önder Mustafa Kemal Atatürk sayesinde bir kişiden alınarak, halka devredilmiştir. Yine Atatürk'ün öncülüğünde, ulusal egemenlik kavramı Türklerin siyasi düşünce tarihinde cesaretle ve açıkça ilk defa dile getirilmiş ve bu şekilde egemenlik anlayışı demokratikleşmiştir. Bu uygulamanın Atatürk'ün düşünce yapısı ile ilgili olduğunu belirtmek gerekir. Şöyle ki:

Atatürk, Harp Okulu ve Harp Akademisinde öğrenim gördüğü dönemlerde başta J.J. Rousseau, Montesquieu gibi birçok Aydınlanma düşünürünü okumuş, Fransız Devrimini ayrıntılarıyla incelemiş ve fikri temel-

* Başkent Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Makine Mühendisliği

1 Bu konuda daha fazla bilgi için bkz: Zülal Kalkandelen, İkinci Cumhuriyetçiliğin Temelleri, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul,2012.

2 Tarık Z. Tunaya, Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük, Turhan Kitabevi, İstanbul, 1981, s.278.

3 İsmet Giritli, Atatürkçülük, Milli Egemenlik ve Gençlik, Atatürk Milli Egemenlik ve Gençlik Paneli, İstanbul, 1985, s.24.

lerine ulaşmıştır.[4] Atatürk, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde içine düşmüş olduğu durumun tespitini çok doğru bir şekilde yaparak, tek kurtuluş yolunun aydınlanma olduğunu görmüştür. Bu sebeple Atatürk, Harp Okulu yıllarındayken de devrimci ve cumhuriyetçidir. Aşağıda verilen örnekler Atatürk'ün, cumhuriyetin kurulmasından, hatta Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından önceki düşüncelerini yansıtması açısından çok önemlidir:

Şöyle ki, Ali Fuat Cebesoy anılarında; Atatürk'ün 1902 yılında henüz 21 yaşında, Harp Akademisinin birinci sınıfında iken cumhuriyetçi düşüncelere sahip olduğunu ve 1905 yılında Şam'a gitmeden önce arkadaşlarıyla yaptığı bir toplantıda "Asıl dava yıkılmak üzere bulunan bir imparatorluktan önce bir Türk Devleti çıkarmaktır." dediğini yazmıştır.[5]

Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal evrimiyle ilgili sayısız çalışmalar yapan Profesör Niyazi Berkes de temel ilkelerinin Mustafa Kemal tarafından yazıldığı bilinen ve son Osmanlı meclisinde 28 Ocak 1920'de kabul edilen Misak-ı Milli hakkında önemli bilgiler veriyor. "Bu ant aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun dağıldığını, onunla birlikte Osmanlıcılık, İslam Birliği, Turan politikalarının da reddedildiğini açıklamış oluyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılışını kabul etmek, açıkça başka türde bir devletin kurulacağı anlamı taşımaktaydı."[6] Yukarıda da belirtildiği gibi Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün yeni bir devlet kurulması gerektiği ve bu devletin cumhuriyet ile yönetileceğini çok önceleri planladığını rahatlıkla görüyoruz. Erzurum Kongresi'nden önceki en sıkıntılı günlerde, kimse neler olabileceğini kestiremezken, onun 7 Temmuz 1919 akşamı Mazhar Müfit Kansu'ya not ettirdiği aşağıdaki satırlar, bunun en açık göstergesidir:

- 'Zaferden sonra şekli hükümet Cumhuriyet olacaktır.'[7]

Burada çok açık bir şekilde görülüyor ki Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk, büyük bir inanç ve iradeyle işgal güçlerine karşı verilecek halk savaşının kazanılacağına, hatta zaferden sonra kurulacak yeni devletin şeklinin cumhuriyet olacağına da kuşku duymamaktadır.

Bilindiği gibi mutlak monarşi ile yönetilen, sadece şeriata karşı sorumlu olan Osmanlı İmparatorluğu'nun hiçbir döneminde rastlanamayan ulusal egemenlik kavramı ve düşüncesi, Anadolu topraklarına Atatürk sayesinde, Milli Mücadele sırasında gelmiştir. Bu dönemde, kongreler ve kongreleri izleyen süreçler dikkatli bir şekilde incelendiği zaman Mustafa Kemal'in ülke yönetimi hakkındaki düşüncelerinde cumhuriyetten başka bir yönetim biçiminin hiçbir zaman olmadığı görülür. Bu sebeple egemenliğin halka verilmesi konusunu daha açık bir şekilde görebilmek için, Milli Mücadele ve izleyen gelişmeleri kronolojik olarak inceleyelim:

Milli Mücadele'nin Başlamasıyla Yaşanan Olaylar

Samsun'dan Sadrazamlığa Gönderilen Rapor

Önce Mustafa Kemal'in, Anadolu'ya geçmesindeki temel sebebin ve sonrasında yapacaklarının belirli bir plan içerisinde olduğunu açık bir şekilde görebilmemizi sağlayacak olan 22 Mayıs 1919 tarihinde, Sadrazamlığa gönderilen rapora bakalım: 38 yaşında bir generalin Saltanata karşı gelerek yapılacak Milli Mücadele'yi ulusal egemenlik ve Türk Milliyetçiliği temeline oturttuğunu bu raporda rahatlıkla görebilmekteyiz. Aşağıdaki ifadeleri içeren raporun, resmi bir evrakta ilk defa ulusal egemenlik kavramının dile getirilmesi açısından da çok önemli bir yeri vardır. "Millet, milli hakimiyet esasını ve Türk Milliyetçiliğini kabul etmiştir. Bunun için çalışacaktır."[8]

Amasya Genelgesi

21-22 Haziran 1919'da Mustafa Kemal tarafından yazdırılıp, yayımlanan Amasya Genelgesi'nde ulusal egemenlik ve ulusal bağımsızlık vurgusu çok açık bir şekilde yer almıştır:

"Milletin İstiklalini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır."

Bu konuyla ilgili olarak Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in şu değerlendirmesi çok önemlidir. "Milli irade esasına dayanan hükümet fikrinin ilk dayanağı Amasya Genelgesidir. Atatürk, Amasya'dan illere ve kolordu komutanlıklarına yaptığı genelgede, Türk yurdunun istiklalinin kurtarılması için dahice düşündüğü çareyi bildiriyor. Milletin İstiklalini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır."[9]

Erzurum Kongresi

23 Temmuz-7 Ağustos 1919 tarihleri arasında yöresel bir kongre olarak toplanan ancak, ulusal kimlikle gelişen Erzurum Kongresi'nde, manda ve himaye reddedilerek ulusal bağımsızlık ve bölünmezlik vurgusu yapılmıştır. Alınan kararların tümünün temelinde hakimiyeti milliye esaslarının bulunduğu ısrarla vurgulanmıştır.[10]

4 Bu konuda daha fazla bilgi için bkz: Şerafettin Turan, Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar, TTK, Ankara, 2019.

5 Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk, Temel Yayınları, 2000, s.130.

6 Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, YKY, 2002, S.480.

7 Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, TTK Yayınları, 1986, s.131.

8 Tevfik Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadolu'da, TTK Basımevi, Ankara, 1959, s.50.

9 Ali Fuat Başgil, Esas Teşkilat Hukuku, C.I., Türkiye Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri, Fasikül ı, İstanbul, 1960, s.107.

10 Bu konuda daha fazla bilgi için bkz: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I., İstanbul,1945, s.29

24 Nisan 1920'de TBMM'nin üstünde bir güç bulunmadığı kararının alınmasından sonra Mustafa Kemal, bu kararın temellerinin Erzurum Kongresi'nde bulunduğunu söylemiştir.[11]

Sivas Kongresi

İlk ulusal kongre olarak 4 Eylül-11 Eylül 1919 tarihleri arasında toplanan Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi kararlarını aynen kabul etmiş ve bu kararların ışığında hazırlanan Misak-ı Milli'nin bütün ülke için geçerli olduğunu vurgulamıştır.

Sivas Kongresi'nin ülke çapında büyük yankılar uyandırması sonucu, Atatürk'ün "İhanetin ortak girişimcilerinden"[12] dediği Damat Ferit Paşa hükümeti istifa etmiş ve yeni bir hükümet kurulmuştur. Bu hükümet de Amasya Protokolünün hazırladığı görüşmelere katılmakla Anadolu'yu resmi olmasa da tanımış ve ülke çapında seçimlerin yapılmasını kabul etmiştir. Ancak seçilen mebuslar, İstanbul'da işgal güçlerinin baskısı altında görevlerini yeteri kadar yerine getirememişlerdir.

Son Meclis-i Mebusan'ın yaptığı en önemli hizmet Misak-ı Milli'yi gündeme taşıması ve kabul etmesi olmuştur. Meclis-i Mebusan, bu gelişmelerin sonucunda, itilaf güçlerinin İstanbul'u işgal etmesiyle 16 Mart 1920 tarihinde dağılmıştır.

Meclis-i Mebusan'ın Kapanmasını Takip Eden Olaylar

İtilaf güçlerinin işgali altındaki İstanbul'da, meclisin gerekli çalışmaları yapamayacağını en başından beri dile getiren Mustafa Kemal'in planı çok öncesinden hazırdı. Bunun içindir ki Mustafa Kemal, 16 Mart'ta İstanbul'un resmen işgali üzerine milli iradeyi gerçekleştirmek için, olağanüstü yetkileri olan yeni bir millet meclisinin Ankara'da kurulmasına çok kısa bir süre içerisinde karar vermiştir. 19 Mart tarihinde ülke çapında seçimler yapılmış ve Ankara'da toplanacak meclisin açılış hazırlıkları tamamlanmıştır.

İstanbul'da Meclis-i Mebusan'ın kapanmasından bir ay sonra, 23 Nisan 1920 tarihinde, üzerinde hiçbir güç bulunmayan Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Mustafa Kemal'in Meclis Başkanı seçilmesiyle faaliyetlerine başlayan meclis, kurulacak devletin ilk resmi organı olma özelliğine de sahiptir. Ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi, tarihte 1400 yıl sonra[13] Türk adının resmi devlet hayatında kullanılması açısından da çok önemli bir yere sahiptir. İlk defa bir meclisin tüm iktidarı eline aldığı gün olan 23 Nisan 1920, Türklerin makûs talihinin yenileceği günlerin yaklaştığını müjdelemekteydi.

11 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I., İstanbul,1945, s.29.

12 Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2017, s.92.

13Bu konuda daha fazla bilgi için bkz: İlber Ortaylı, Türklerin Tarihi, Timaş Yayınları.

TBMM'nin Açılması ve Sonrasında Yaşanan Olaylar

Mustafa Kemal, 24 Nisan 1920 tarihinde Meclis Reisi seçilmiş ve aynı gün yaptığı konuşmada meclisin olağanüstü yetkilerle milletin egemenliğine dayanarak açıldığını söylemiştir.[14]

Kendi kuruluşunu ve amaçlarını düzenleyen meclis, Mustafa Kemal'in önerisiyle bir dizi karar almıştır. Yasama ve yürütme yetkisinin mecliste toplandığını bildiren kararlardan üçüncü madde ve 'Not' olarak ifade edilen madde çok önemlidir:

"Mecliste beliren milli iradeyi gerçekten vatan alınyazısına hakim tanımak esas ilkedir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin üstünde bir kuvvet mevcut değildir."

"Not: Padişah ve Halife, baskı ve zordan kurtarıldığı zaman, Meclisin koyacağı yasal kurallar uyarınca durumunu alır."[15]

Mustafa Kemal, bu güne kadar bilinçli bir şekilde sürekli milli iradeye vurgu yapmış ve bu kararla da egemenlik padişahtan alınarak, halk tarafından seçilen mebusların oluşturduğu millet meclisine verilmiştir. Aslında bu karar o an için herhangi bir bölünmeye yol açmamak için alınmışsa da saltanatın reddedilmesi olarak açıklanabilir. Atatürk bu konuyla ilgili Büyük Nutuk'ta: "Baylar, bu ilkelere göre kurulan bir hükümetin niteliği kolayca anlaşılabilir. Böyle bir hükümet, ulusal egemenlik temeline dayalı halk hükümetidir, Cumhuriyet'tir."[16] demiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 24 Nisan 1920 ve 20 Ocak 1921 tarihleri arasında yeni anayasa için çalışmalarını sürdürdü. Dokuz aylık çalışma ve tartışmaların sonucunda, Birinci İnönü Muharebesi zaferinin elde edilmesinden sonra 20 Ocak 1921 tarihinde ilk anayasa kabul edilmiştir.

Teşkilat-ı Esasiye Kanununun Kabulü ve Yankıları

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu adı verilen Anayasa, yok olan Osmanlı İmparatorluğu'nun yerine yeni bir devlet kurulacağı öngörülerek hazırlanmıştı. Gücünü, olağanüstü durumun getirdiği kuvvetler birliği anlayışından almaktaydı. Yeni anayasaya göre, Türkiye'de bütün kuvvet ve yetkilerin kaynağı millettir, milletin iradesidir. Milli iradeyi millet namına temsil eden tek yetkili organ, Türkiye Büyük Millet Meclisidir.[17]

Anayasada devlet başkanından söz edilmeme-

14 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I., İstanbul, 1945, s.61.

15 Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul ,2010, s.230.

16 Atatürk, age, s.231.

17 Hamza Eroğlu, Atatürk ve Milli Egemenlik, Ankara, 1998, s.29.

sinin nedeni saltanatın hala yürürlükte olması ve meclisteki mebusların büyük bir kısmının saltanatın devamına taraftar olmalarıdır.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun hazırlanışı bakımından oldukça demokratik olduğu görülmektedir. Anayasanın milli iradeyi gerçek anlamıyla temsil eden bir meclis tarafından yapılmış olması ve anayasayı hazırlayan mebusların örgütlü bir muhalefet içinde olmamalarının ürünü olan bu konu hakkında Bülent Tanör şu yorumu yapmıştır: "1921 Anayasası, hazırlanışı ve kabul özellikleri bakımından Osmanlı-Türk anayasacılığının en demokratik, belki de tek demokratik örneğidir." [18]

Ancak mecliste, saltanat yanlıları sayıca fazla olduğundan saltanat ve hilafet konularına Anayasa ile bir çözüm getirilmemiş, Mustafa Kemal bu konuların çözümünü bir süre daha öteleyerek, uygun zamanı beklemiştir. Beklenen uygun zaman, Anadolu'da işgalci emperyalistlere verilen mücadelenin zaferle sonuçlanmasından ve Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra, 28 Ekim 1922 tarihinde, Lozan Barış Konferansı'na Ankara delegelerinin yanında, İstanbul delegelerinin de çağrılmasıyla gelmiştir.

Saltanatın Kaldırılması

Kurtuluş Savaşı'nı kazanan Ankara Hükümetinin ve Milli Mücadele'ye karşı koyarak işgalcilerle işbirliği içinde olan İstanbul Hükümetinin barış koşullarını görüşmek için işgalciler tarafından, Lozan'a beraber çağrılmaları oldukça dikkat çekicidir. Savaşta başarılı olamayan emperyalist devletler, Lozan'da Sevr Antlaşması'nı bir aşama hafifletip, iki hükümete de kabul ettirerek diplomatik bir galibiyet elde etme çabasındadırlar. Buradaki amaçlardan biri de ikilem oluşturarak, barış görüşmelerinin Türkiye kanadını kendi içinde bölmektir. Ayrıca Mustafa Kemal barış görüşmelerinin bu şekilde yapılmasıyla, saltanat makamının yeniden güçleneceğinin de farkındadır. Emperyalistlerin bu çağrısıyla halife sultanın ve ona bağlı hükümetin, Milli Mücadele döneminde ihanete varan teslim olmuşluklarına karşın, siyasi zafere ortak olmak istemeleri Ankara'da da büyük tepkilere yol açmıştır.

Bu gelişmeler karşısında Büyük Millet Meclisinde müzakereler olmuş ve 30 Ekim 1922 tarihinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöktüğünü, yeni bir Türkiye Devleti'nin kurulduğunu ve anayasa ile egemenlik hakkının millete ait olduğunu ifade eden bir takrir hazırlanmış ve içinde Mustafa Kemal'in de bulunduğu seksen kişi tarafından imzalanmıştır.[19] Takrir okununca bazı itirazlar gelmiş, saltanatın kaldırılmaması gerektiği ifade edilmiştir. Devam eden tartışmalar ve tutucu bazı mebusların saltanat ve halifeliğin ayrılamayacağını öne sürerek yasaya karşı çıkmaları sonucunda Mustafa Kemal masalardan birinin üzerine çıkmış ve altı yüz yıllık Osmanlı hanedanlığını bitiren tarihi konuşmayı yapmıştır:

"Egemenlik hiç kimsece, hiç kimseye, bilim gereğidir diye, görüşmeyle, tartışmayla verilmez. Egemenlik, güçle, erkle, zorla alınır. Osmanoğulları, zorla Türk ulusunun egemenliğine el koymuşlardır. Bu yolsuzluklarını altı yüz yıldan beri sürdürmüşlerdi. Şimdi de Türk ulusu bu saldırganlara artık yeter, diyerek ve bunlara karşı ayaklanıp egemenliğini eylemli olarak kendi eline almış bulunuyor. Bu bir olupbittidir. Söz konusu olan, ulusa egemenliğini bırakacak mıyız bırakmayacak mıyız sorunu değildir. Sorun, zaten olupbitti durumuna gelmiş bir gerçeği açıklamaktan başka bir şey değildir. Bu ne olursa olsun, yapılacaktır. Burada toplananlar, Meclis ve herkes sorunu doğal bulursa, sanırım ki uygun olur. Yoksa, gerçek yine, yöntemine göre saptanacaktır; ama, belki bir takım kafalar kesilecektir."[20]

Bu konuşma, Mustafa Kemal'in saltanat yönetimine bakış açısını açık bir şekilde dile getirdiğinden çok önemlidir. Egemenliğin halka verilmesi konusunda her zaman olduğu gibi çok kararlıdır ve asla geri adım atmaz. Bu konuşmanın sonucunda, TBMM oy birliği ile[21] altı yüz yıllık Osmanlı Saltanatını ortadan kaldırmış, Türkiye adına Lozan'a sadece TBMM temsilcileri katılmıştır. 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ile Türk tarihinde bir dönem kapanmış, yeni bir dönem açılmıştı. Artık 23 Nisan 1920 tarihinden beri, Milli Mücadele'yi yönetmek için olağanüstü şartlarda kurulan Meclis Hükümeti şeklinin düzenlenmesi, yeni kurulacak devletin yönetim şeklinin cumhuriyet olarak duyurulmasının zamanı gelmişti. Büyük Önder bu konuyu bir konuşmasında şöyle açıklamıştır:

"İdare-i devleti, Cumhuriyetten bahsetmeksizin, hakimiyet-i milliye esasatı dairesinde her an Cumhuriyete doğru yürüyen şekilde temerküz ettirmeye çalışıyorduk."[22]

18 Bülent Tanör, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, YKY, İstanbul, 1992, s.207.

19 Sadi Irmak, Atatürk Devrimleri Tarihi, Yapı ve Kredi Bankası, 1981, s.124.

20 Atatürk, age, s.337.

21 Saltanatın kaldırılması konusunda açık oylamaya karşı kürsüye çıkan Mustafa Kemal, buna gerek olmadığını, ülke ve ulusun bağımsızlığını sonsuza dek koruyacak Yüce Meclisin bu kararı oy birliğiyle alacağını söylemiştir. Ancak buna rağmen "Oylansın!" sesleri yükselmiş ve sonuçta açık oya sunulmuş ve oylanmıştır. Başkan "Oybirliğiyle kabul edilmiştir" dediği sırada "Ben karşıyım!" diye bir ses işitilmiştir bu ses "Söz yok!" sesleri ile boğulmuş ve saltanatın kaldırılması oy birliği ile tutanaklara geçmiştir. (Atatürk, age, s.337)

22 Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1956, s.39.

Cumhuriyetin İlanı ve Halifeliğin Kaldırılması

Vatanı düşman işgalinden kurtarmak için canları pahasına mücadele etmiş kişilerin saltanat, hilafet ve cumhuriyet konularındaki düşünceleri, o dönemi doğru değerlendirmek açısından oldukça önemlidir. Milli Mücadele liderlerinden Rauf Orbay ve Refet Bele saltanat ve halifeliğe vicdanen ve hissen bağlı olduklarını, mecliste birçok vekilin de kendileri gibi düşündüğünü ve bu makamların kaldırılmasının felakete yol açacağını Mustafa Kemal'e zaten çok önceden iletmişlerdi.[23] Kazım Karabekir ise farklı nedenler öne sürerek alınmak istenen bu kararlara muhalefet etmişti. Oysa Mustafa Kemal kurtuluşu iki adım üzerine inşa etmişti. İlk adım gerçekleşmiş, emperyalistler yurttan atılmış, bağımsızlık yeniden kazanılmıştı. Kurtuluş için ikinci ve asıl önemli adım saltanatın kaldırılarak cumhuriyetin ilan edilmesiydi. Ancak o, bunun başarılmasının düşmanın yurttan atılmasından daha zor olduğunu bilmekteydi. Bunun sebebi kendisinin yakın çevresinin ve birçok kişinin saltanatın sürmesini istemesiydi. Ancak Mustafa Kemal, bazı Millet Meclisi vekillerinin ve bazı Milli Mücadele liderlerinin mecliste çoğu zaman gizli bazen de açık muhalefetine rağmen saltanatı ve halifeliği birbirinden ayırarak saltanatı kaldırmıştı. Sıra cumhuriyetin ilanındaydı. Anayasada değişiklik önergesi hazırlanmış ve cumhuriyetin kabul edilmesinden sonra 29 Ekim 1923 tarihinde birinci maddeye eklenen son bir fıkrayla cumhuriyet ilan edilmiştir.

"Türkiye Devletinin şekl-i hükümeti Cumhuriyettir."

Mustafa Kemal'in öğrencilik yıllarından beri tek çare olarak gördüğü cumhuriyet artık yeni kurulan devletin yönetim şekli haline gelmişti. Aslında cumhuriyetin ilanı, Milli Mücadele'yi yürüten TBMM'nin, iki yıl boyunca yürüttüğü sistemin, yönetim biçimi olarak açıklanmasıydı. 29 Ekim 1923 tarihinde, dönemin Anayasa Komisyonu Başkanı Yunus Nadi'nin konuşması sırasında söylediği cümle bu görüşü doğrular niteliktedir:

"Aslında bilinen bir gerçeği ilan ediyoruz."[24]

Bu şekilde Cumhuriyet meclisteki karşıt görüşlere rağmen Mustafa Kemal'in yüksek iradesi ve idaresiyle ilan edilmişti. Ancak yeni kurulacak modern devletin ruhuna aykırı bir dini müessese olan halifelik varlığını hala sürdürmekteydi. O dönemin aydınları saltanatın kaldırılmasında Mustafa Kemal'i tereddütsüz desteklemiş olsalar da birçoğu hilafet makamının kaldırılmasını, bu makamın Müslümanlar üzerinde etkisi olduğunu düşündüklerinden, doğru bulmuyorlardı. Ancak Mustafa Kemal, her zaman olduğu gibi kararlıydı. O, halifeliğin ortaçağa dayanan çağdışı bir makam olduğunu ve artık işlevini tamamen yitirdiğini düşünmekteydi. Cumhuriyet kurulduktan 4 ay sonra, 3 Mart 1924 tarihinde çıkartılan yasayla halifelik makamı da kaldırıldı. Aynı gün Şeriye ve Evkaf Vekaleti de kaldırılmış, Eğitim Birliği Yasası kabul edilerek, Türkiye'nin çağdaş, demokratik, laik bir yapıya kavuşması için çok önemli bir adım daha atılmıştı.

Görüldüğü gibi ülke düşman işgalinden kurtulduktan sonra Mustafa Kemal yeni Türkiye'yi kurma yolunda önemli olan her adımda çağdaşlarının hatta arkadaşlarının muhalefetiyle karşı karşıya kalmıştır. Buna rağmen Mustafa Kemal'in memleket için en doğru kararları tereddüt etmeden aldığını görmekteyiz. Atatürk'ün modern Türkiye'nin kuruluş aşamasında eski arkadaşlarıyla olan ayrılığının temel sebebi onların statükoyu koruyarak değişimler yapmak istemelerinden kaynaklıydı. Bu düşünce Osmanlı döneminin Tanzimat düşüncesiydi. Atatürk ise bir cumhuriyet devrimcisiydi. İşte aralarındaki temel farklılık ve temel anlaşmazlık buydu. Atatürk, bu ayrışmanın nedenlerini açıkça ifade etmiştir:

"Ulusal Savaşa birlikte başlayan yolculardan kimileri, giderek ulusal yaşamın bugünkü cumhuriyet yasalarına dek uzayan gelişmelerinde, kendi düşün ve ruh yeteneklerinin kavrama sınırı bittikçe, bana direnmeye ve karşıt olmaya başlamışlardır."[25]

20 Nisan 1924 Tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu

1924 de bir madde eklenerek değiştirilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Milli Mücadele'yi kazanmış, cumhuriyeti ilan etmiş yeni devletin, istikrarlı bir dönem inşa etmek için oluşturduğu, toplumun ihtiyaçlarına cevap veren anayasasıdır. Bu anayasaya göre, hakimiyetin tek sahibi millettir ve o hakimiyetin tek temsilcisi Türkiye Büyük Millet Meclisidir. Yani temsil yetkisi demokrasi sistemindeki gibi doğrudan değil, temsil hükümeti ile temsilcilerin eline vermiştir. Prof. Georges Burdeau bu sistemi şöyle özetlemiştir:

"1924 Anayasası, Devletin Millet Meclisi tarafından yönetileceğini açıklayacak şekilde Meclis Hükümeti veya Konvansiyonel denilen sisteme meyletmiştir."[26]

1924 Anayasası ile ilgili Prof. Dr. Hamza Eroğlu'nun yaptığı değerlendirme oldukça önemlidir:

"1924 Anayasası Meclis Hükümeti ile, parlamenter hükümet sistemi arasında bir köprü vazifesi görmüş, 1961 Anayasası'nın öngördüğü parlamenter rejime geçişte bir basamak teşkil etmiştir."[27]

Atatürk'ün Cumhuriyet, Demokrasi, Halkçılık, Konularında Görüşleri

Atatürk cumhuriyet rejimi ve demokrasi hakkındaki

23 Atatürk, age, s.334.

24 Alev Coşkun, Kemalizm, Aydınlanma Devrimleri Nedir Ne Değildir, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2019, s.41.

25 Atatürk, age, s.45.

26 Recai G. Okandan, Umumi Amme Hukuku, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1966, s.354-355.

27 Eroğlu, age, s.39.

düşüncelerini, cumhuriyetin onuncu yılında şu şekilde açıklamıştır. "Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz cumhuriyeti kurduk; o on yaşını doldururken demokrasinin bütün gereklerini sırası geldikçe uygulamaya koymalıdır."[28]

Bu konuşmada da görüldüğü gibi Atatürk, gerçek anlamda bir cumhuriyetin demokrasiyle eşanlamlı olduğunu ve demokrasinin tüm gereklerinin uygun zaman geldiğinde yerine getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunlardan biri de çok partili sistemdir. 1924 yılında Kazım Karabekir tarafından kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası siyasi hayatına başladığında, o dönemde Halk Partisinin yayın organı olan Hakimiyet-i Milliye Gazetesi yeni kurulan partinin, halk hakimiyetine dayanan cumhuriyetin bir gereği olduğuna işaret ederek olumlu karşılamıştır.[29]

Ne var ki bu parti laik cumhuriyete karşı olanların karargâhı haline gelince birkaç ay içinde kapanmıştı. Altı yıl sonra, hükümetin denetlenmesi, tek parti iktidarının getirdiği sorunların çözümlenebilmesi için Atatürk, yakın arkadaşı Fethi Okyar'a Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurdurtmuştu. Ancak, kurulan bu parti de ilki gibi altı yüz yıllık gericiliğin ve cumhuriyet anlayışına karşı zümrelerin kurbanı olmuş ve ömrü kısa sürmüştü. Çok partili yaşama geçiş için yapılan iki denemeden de görüldüğü üzere henüz ne toplum ne de devleti yönetenler çok partili hayata tam olarak hazır değillerdi. Kaldı ki Atatürk çağdaş, demokratik, laik Türkiye Cumhuriyeti'nde bu tip gerici oluşumların filizlenmesini önlemek için halkı aydınlatacak Türk Devrimini gerçekleştirirken, onların bu şekilde örgütlenmesine izin vermek devrimleri sekteye uğratabilirdi. Bununla birlikte Atatürk, kendi döneminde demokrasinin olmazsa olmazı çok partili hayata geçilememesinden büyük üzüntü duymuştur. Bu üzüntüsünü 1937 yılında Fethi Okyar'la yaptığı konuşmadan anlamaktayız.: Şöyle ki Atatürk, Fethi Okyar'a İngiltere'deki seçimlerde hangi partinin kazanacağını sorduğunda cevabını da geçmişteki çok partili yönetim tecrübesini değerlendirerek, kendisi "Biz bizimkini başarabilseydik, onlar da bizim seçimler için kim kazanır diye soracaklardı, yazık oldu!"[30] diyerek vermişti.

Mustafa Kemal Atatürk, öğrencilerin yeni kavramlarla tanıştığı okullarda Yurttaşlık Bilgisi derslerinde okutulmak üzere bizzat yazdırdığı Medeni Bilgiler Kitabı'nda devlet, ulus, cumhuriyet, demokrasi özgürlük gibi birçok kavrama değinmiş, bu kavramları kapsamlı bir şekilde anlatmıştır. Anlatılan kavramlar incelendiğinde, Atatürk'ün düşünce yapısına ve görüşlerine ulaşmak mümkündür. Konumuzla ilgili olan ve Atatürk'ün düşüncelerini inceleyen bazı temel kavramları inceleyelim.

Ulus: "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk ulusu denir."

Egemenlik: "... Çağımızda bu temel teşkilatın dayandığı gelenek haline gelmiş bir takım temel prensipler vardır. Demokrasi prensibi, halkçılıktır."

Demokrasi (Halkçılık): "Demokrasi prensibi, egemenliğin millette olduğunu, başka yerde olmayacağını gerektirir. Demokrasinin tam ve en belirgin hükümet biçimi cumhuriyettir."

Cumhuriyet: "Demokrasinin tam anlamıyla ülküsü, milletin bütününün aynı zamanda yöneten durumunda bulunabilmesini, hiç olmazsa, devletin son iradesini, yalnız milletin ifade ve açığa vurmasını ister... Bundan dolayı demokrasi prensibinin en çağdaş ve mantıklı uygulamasını sağlayan hükümet şekli cumhuriyettir."[31]

Kitaptaki açıklamalar arasında geniş yer tutan 1923 yılında Türk siyasal yaşamına giren 6 Ok, Türk Devriminin temel ilkelerini belirtir ve birinci ok Cumhuriyetçiliktir. Cumhuriyetçiliğin temel ilkesi halkçılıktır ve Atatürk'ün açıkladığı ilk resmi programın adı Halkçılık Programı adını taşır. Böylece Atatürk'ün, demokrasi ve halkçılık kavramlarını birbirinin eşiti olarak gösterdiğini görebiliriz. Atatürk, Milli Mücadele döneminden başlayarak, halkın düşüncesine halkçılık ideolojisi ile Cumhuriyet ve Türk Devriminin temellerini yerleştirmeye çalışmıştır.

Yabancı Tarihçilerin Atatürk'ün ve Cumhuriyet Devriminin Düşünce Yapısıyla İlgili Görüşleri

İskoçyalı tarihçi Lord Kinross, Atatürk'ün demokrasi ve Türkiye'nin yönetim şekli hakkındaki görüşünü şu şekilde yorumlamaktadır:

"... İlke olarak diktatörlüğü yermekteydi. Asıl dilediği şey, ölümünden sonra ayakta durabilecek ve ülkesinin yararına olacak, batı biçiminde bir demokrasi gibi gelişecek bir sistem yaratabilmekti."[32]

Ortadoğu hakkında önemli tarihçilerden Bernard Lewis, Atatürk ve Kemalist Devrim hakkında şu görüşleri belirtmiştir:

"Kemal Atatürk, siyasi fikirleri bakımından Jön Türklerin, özellikle milliyetçi, pozitivist ve batı yanlısı kanadın varisidir. Türk milletine ve ilerlemeye olan inancı, yaşamının iki temel inancını oluşturuyordu. Her ikisinin de geleceği, onun için Batının modern uygarlığından

28 Afet İnan, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri 3, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2007, s.186.

29 Osman Okyar ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye, İstanbul, 2019, s.39.

30 Okyar, age, s.65.

31 Bu konularda daha fazla bilgi için bkz: Afet İnan, Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2018, s.26-71.

32 Lord Kinross, Atatürk, Altın Kitapları 1994, s. 519.

başka bir anlam taşımayan bir uygarlık düşüncesi yatıyordu. Milliyetçiliği sağlam ve akla yakın bir milliyetçiliktir... Bu konularda ne düşünülürse düşünülsün şu kadarı tartışma götürmez bir gerçektir ki, Kemalist Devrim, Türk halkına, tarihin en karanlık anında, yeni bir hayat ve umut getirmiş, enerjisini ve özsaygısını yenilemiş ve onları sadece bağımsızlık yolunda değil, çok sayıda nadir ve çok daha değerli olan özgürlük yolunda sapasağlam yerleştirmiştir."[33]

Ünlü siyaset bilimci Maurice Duverger, Atatürk ve Tek Parti Dönemiyle ilgili önemli yargılara varmıştır ve bu yargıları şu şekilde açıklamıştır:

"Tek partiler genellikle totaliter partilerdir. Ancak gerek felsefeleri gerek yapıları bakımından bu yargı her ülke için geçerli değildir."

"Anayasada, egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur. Bu sebeple faşist rejimlerde her gün rastlanan otorite söyleminin yerini Kemalist Türkiye'de demokrasi söylemi almıştır."

"Atatürk'ün liderliğindeki tek particilik, tekelciliğe dayanarak liberal demokrasiyi tıkamamıştır. Hatta Mustafa Kemal sahip olduğu güçten rahatsızlık duymuştur. Çeşitli fırsatlarla bu tekele son vermeye çalışmıştır."[34]

Sonuç

Buraya kadar yapılan açıklamalardan yola çıkılarak şu sonuçlara varabiliriz.

1. Modern anlamda cumhuriyet yönetimi, Amerikan ve Fransız devrimleri ile ortaya çıkmıştır. Avrupa kıtasında daha yaygın izlenen Fransız Devriminin Osmanlı İmparatorluğu'nda etkileri geç hissedilmiş ve 1839 yılında batıya yönelişin bir adımı olarak Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir. Ancak ne Tanzimat Dönemi ne de Meşrutiyet Dönemi siyasal yenilikleri kapsamında bir cumhuriyet düşüncesi barındırmamışlardır. Genç Türkler de Genç Osmanlılar gibi cumhuriyet ilkeleri üzerinde durmamışlardır.[35] Bu dönemlerde aydınların genel görüşü Meşrutiyet ile yetinerek bir batılaşma sürecine girilmesi yönündedir. Burada dikkat çekici olan ulusal egemenlik sistemine dayalı bir cumhuriyetin Anadolu'da ve imparatorluk içerisinde ilk gerçek savunucusunun Mustafa Kemal olmasıdır. Mustafa Kemal, çağdaş, demokratik, laik Türkiye Cumhuriyeti'ni dışarıdan yapılan baskılara, içeride düşmanla işbirliği içinde olanlara, hatta vatansever, ancak saltanat ve hilafet yanlısı birçok kişinin muhalefetine rağmen egemenliğin sadece millete ait olabileceği parolasıyla kurmuştur. Cumhuriyetin duyurulmasından sonra bu esaslar üzerine geliştirilen Türk Devrimi batı taklitçiliğini reddeder, batılılaşmayı muasır medeniyetlerin seviyesine ulaşmak olarak görür. İlerleyişin ancak topyekûn kalkınmayla sağlanacağına inanır.

Türk Devrimi batı taklitçiliğini reddeder, batılılaşmayı muasır medeniyetlerin seviyesine ulaşmak olarak görür. İlerleyişin ancak topyekûn kalkınmayla sağlanacağına inanır.

2. Atatürk, Fransız devriminden etkilenmiş, Aydınlanma devrimine inanan bir insandı. Bu yüzden aklın ve bilimin ödün vermez bir savunucusuydu. Akla ve bilime en yakın olan yönetim şeklinin demokratik cumhuriyet olduğunun her zaman bilincindeydi. 1.Dünya Savaşı sonucunda kazanan, yayılmacı devletler, Sevr Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğunu kaynak ve pazar olacak şekilde tam sömürge haline getirmek istemekteydi. Tek amacı saltanatını devam ettirebilmek olan, Osmanlı İmparatorluğu Padişahı Vahdettin de emperyalistlerin tüm istediklerini yerine getirmekteydi. Bir Osmanlı Paşası olan Mustafa Kemal bu teslim olmuşluğu kabul etmemiş ve Anadolu'ya geçerek Ulusal Milli Mücadele hareketini başlatmıştır. Onun öncülüğünde Anadolu'da emperyalistlere karşı verilen mücadele, ezilen ve sömürülen tüm toplumlara askeri güç kullanarak işgalci devletlere karşı zafer kazanılabileceğini göstermiş, onların da bağımsızlık mücadelesi vermeleri yönünde dünya tarihinde ilk örneği oluşturmuştur. Bu sebeple Milli Mücadele hareketinin antiemperyalist olmadığını savunmak oldukça zorlama bir düşüncenin ürünüdür.

3. Şerafettin Turan Atatürk'ün düşünce yapısıyla ilgili şu yorumu yapmaktadır. "Mustafa Kemal Atatürk'ün düşünce yapısının, bireyi ve toplumu yüceltmeye yönelik özgürlük ve çağdaşlık ekseni etrafına geliştiği sonucuna varılabilir ve başarısını düşünce sisteminin gerçeklere dayanan sağlamlığında bulabiliriz."[36] Yukarıda Atatürk'ün düşünce yapısı, demokrasi, ulusal egemenlik hakkındaki düşünceleri ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda açıkça görülmektedir ki, Atatürk en başından beri demokratik bir cumhuriyet hayali kurmaktaydı. Atatürk aydınlanmanın, modernleşmenin tek mümkün olduğu yönetim şeklinin, temel unsurunu halkın oluşturduğu, milli egemenliğe dayalı cumhuriyet olduğunu henüz öğrencilik yıllarındayken görmüştü. Bu hedefi gerçekleştirirken hamlelerinde doğru zamanı beklemiş ve Kurtuluş Savaşı süregelirken dört yıl gibi kısa bir sürede altı yüz yıllık imparatorluğun yönetim biçimini değiştirerek yeni bir ülkenin temellerini atmıştır. Atatürk cumhuriyetin olmazsa olmazının demokrasi olduğunun da bilincindedir. Bu sebeple onun döneminde iki kez çok partili hayata geçilmek

33 Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Arkadaş Yayınları,2011, s.392.

34 Maurice Duverger, Siyasi Partiler, Bilgi Yayınevi, 1974, s.360-364.

35 Enver Ziya Karal, Atatürk ve Cumhuriyetin Duyurulması, Türk Dili, Sayı 278, Kasım 1974, s.834.

36 Şerafettin Turan, Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünceler, Kitaplar, TTK, Ankara, 2019.

istenmiştir. Ancak hızlı devrimlerle kurulan yeni cumhuriyetin henüz böyle bir geçişe hazır olmadığından çok partili sistemde başarı sağlanamamıştır. Birçok kişinin karşı çıkmasına rağmen Türk Devrimini gerçekleştiren ve kendisinin yazdığı Medeni Bilgiler Kitabı'nda, halka özgürlük ve demokrasi kavramlarını öğretmek isteyen, bunların cumhuriyetin olmazsa olmazı olduğunu açıklayan bir liderin, kimilerinin öne sürdüğü gibi demokrasiyi değil vesayeti savunduğunu söylemek de tarihi hiçbir gerçekle bağdaşmamaktadır. Bu şekilde bir yorum ancak belirli bir amaca hizmet etmekten öteye geçemez.

4. Cumhuriyet dönemine yapılan eleştirilerin temelini *Kemalist Devrimin izlediği programın halkın bütün kesimleri tarafından benimsenmemiş olması ve bu yüzden halktan kopuk bir devrim olduğu iddiası* oluşturmaktadır. Ancak bu iddia bazı temel konuları göz ardı etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda halkın, sosyo-ekonomik gelişim sürecinde tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi sağlanamamıştır. Bu sebeple kitlesel üretim ve tüketim gerçekleşememiş, modern eğitim sistemine geçiş sağlanamamış ve geleneksel düşünce yapısı akılcı düşünce yapısına dönüşememiştir. Cumhuriyet kurulduktan 4 yıl sonra bile okuma yazma oranı ancak yüzde on bire yükselebilmiştir. Atatürk bu durumun Türk halkının kaderi olmadığını ve bu geri kalmışlığın biran önce giderilmesi için devrimlerin süratle yapılması gerektiğini savunmuştur. Bu konuda yapılan eleştirilere en doğru cevabı, devrimleri gerçekleştirme prensibi, onları kesintisiz ve ani bir şekilde gerçekleştirmek olan Mustafa Kemal Atatürk vermiştir:

"Türkiye'yi derece derece mi ilerletmeli, ani olarak mı? İki sistem var. Biri Fransız devriminde bilinen yöntem; rejimler değişecek, devrimlere karşı devrimler yapılacak. Sağ solu tepeler, sol sağı süpürürken bir bakılacak ki, bir buçuk yüzyıllık zaman geçmiş... Bu ulusun damarlarında o kadar bol kan ve önünde o kadar geniş zaman var mı?"[37]

5. Cumhuriyet ve Atatürk düşmanları tarafından, Atatürk'ün halife olmak istediği, olamayınca diktatörlüğünü kurduğu, Atatürk döneminin bir vesayet dönemi olduğu, demokrasi projesinin bilinçli olmadığı gibi tarihsel gerçeklerden tamamen uzak bazı yorumlar yapılmaktadır. Bu makale Cumhuriyet Devrimini ters düz etmek isteyenlere karşı tarihsel gerçekleri yansıtmasından kaynaklı bir cevap niteliğindedir. Yukarıda ayrıntılı bir şekilde Atatürk'ün asla bir diktatörlük hayali içerisinde olmadığını, her zaman egemenliğin halka ait olmasını savunduğunu, onun cumhuriyet, demokrasi, egemenlik kavramlarını nasıl yorumladığını ayrıntılarıyla inceledik. Bu incelemelerin sonucunda Atatürk'ün savunduğu yönetim şeklinin her zaman tam bağımsız demokratik bir cumhuriyet olduğu tespitini yapabiliriz. Bilinçli olarak yapılan, tarihsel gerçeklerden uzak bu yorumlara, Türk yakın tarihini derinlemesine inceleyen siyaset bilimci Prof. Dr. Feroz Ahmad'ın aşağıdaki değerlendirmesi de bir cevap niteliğindedir.

"Pratikte, Kemalistler için askeri bir diktatörlük kurmaktan daha kolay bir şey yoktu. Milli Mücadele'de de can alıcı bir rol oynayan ordunun itibarı büyüktü. Eğer Kemal Paşa o yolu tutmak isteseydi, orduyu iktidarı ele geçirmekten alıkoyacak hiçbir şey yoktu. Ama o, bu kolay yolu reddetti ve aktif siyasette yer almak isteyen subayların görevlerinden istifa etmelerini sağlayarak orduyu siyasetin dışında tutmakta ısrar etti."[38]

Yunus Nadi de Atatürk'e yapılan diktatörlük eleştirilerini Atatürk'ün vefatından hemen sonra, kaleme aldığı yazı dizisinde cevaplamıştır. "Atatürk diktatör müydü?" diye sormuş ve onun milli egemenliğe olan inançları çerçevesinde bu konuyu değerlendirmiştir. Yunus Nadi'nin değerlendirmeleri, yukarıda varılan sonuçları destekler biçimde olduğundan ve 1938 yılında kaleme alındığından oldukça önemlidir.

"Atatürk diktatör müydü?

Atatürk'ü yakından tanıyanlardan ve onun yüksek niteliklerini inceleyenlerden hiçbiri büyük öndere, sözün bilinen astığı astık, kestiği kestik anlamıyla diktatörlük yükleyemiyorlar. Tersine, Türk kurtarıcısının yurtta yarattığı eserle, tüm insanlık dünyasınca övgüyle örnek gösterilebilecek büyük ve onurlu bir hizmet gerçekleştirdiği düşüncesinde buluşuyorlar. Atatürk'ün büyüklüğünü oluşturan niteliklerin başlıcaları onun danışma, demokrasi ve halk egemenliğine verdiği önem etrafında toplanır."[39]

"Yurt ve ulusal ortam içinde kendisine bu kadar geniş ölçüde bağlılık sağlayan Atatürk gibi güçlü bir kimlik, eğer isteseydi daha Sivas'tayken kendi irade ve egemenliğine bağlı ulusal bir yönetim kurulabilirdi. İşte Atatürk'ün baş özelliklerinden biri burada kendini gösterir. Büyük Türk, hiçbir zaman kişisel bir irade ve hareket düşüncesine yaklaşmamış, ulus işlerini hep ulusun egemenliğine dayanan bir güce dayanarak yönetmek istemiştir."[40]

Bir ulusun esaretten, bağımsızlığa olan ilerleyişini ve bu ilerleyişte egemenliğin kendisine verilmesinin, bir devrimcinin düşüncelerini ısrarla ve kararlılıkla uygulamasının sonucu olduğunu görmekteyiz. Türk halkının egemenliğini, Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk sayesinde kazanmasının yüzüncü yılı kutlu olsun.

37 Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Edebiyat Yayınevi,1971, s.90.

38 Feroz Ahmad, İttihatçılıktan Kemalizme, Kaynak Yayınları, 2019, s.163.

39 Yunus Nadi, Atatürk'ün Nitelikleri, Cumhuriyet Yayınları, 2019, s.5.

40 Ibid., 7.

TÜRK İNKILABI'NDA SAĞLIK ALANINDA YAPILAN İLK DÜZENLEMELER VE TÜRK TOPLUM HAYATINA KATKISI (1923-1938)

Gamze BAĞCIOĞLU *

Sağlıklı bireyler sağlıklı toplumları oluşturur ve bu sebeple sağlık kavramı her dönem oldukça büyük önem taşır. Bir ülkede bireylerin sağlığını korumak, geliştirmek ve hastalıkları tedavi etmek konusunda her bireyin kişisel sorumlulukları olsa da devletin de bu konuda önemli görevleri bulunmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk bununla ilgili olarak *"Ulusumuzu güvenlik içinde yaşatmak temel amaçlarımızdan biri olduğu gibi onun sağlığına özen göstermek ve olanaklarımız ölçüsünde toplumsal acılarımıza çözüm bulmak hükümetimizin genel görevlerinden biridir."* demiştir. Bu çerçevede gelişen sağlık hizmeti anlayışının en temel unsurlarından biri; devletin hükümet katında bu alana bir bakanlık teşkilatının oluşturulmasının planlanmış olmasıdır.

Sağlık Bakanlığı'nın kuruluş tarihine bakıldığında, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin kuruluşundan bir gün önce yani İcra Vekilleri Heyetinin kuruluşu ile ilgili 3 sayılı yasanın yürürlüğe girdiği 2 Mayıs 1920 tarihi olduğu görülmektedir. Bir bakıma Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının insan sağlığının korunması ve sürdürülmesine yönelik hedeflerinin temeli daha Cumhuriyet'in ilanından önce atılmıştır. Böylece Türkiye, sağlık hizmetlerinin bakanlık düzeyinde temsil edildiği öncü ülkelerden biri olmuştur. Cumhuriyet ile birlikte ise 1930'da yürürlüğe giren Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun birinci maddesi şu şekildedir: *"Memleketin sıhhi şartlarına ve milletin sıhhatine zarar veren bütün hastalıklar veya sair muzır amillerle mücadele etmek ve müstakbel neslin sıhhatli olarak yetişmesini temin ve halkı tıbbi ve içtimai muavenete mazhar eylemek umumi devlet hizmetlerindendir."* Görüldüğü üzere bu kanunda da sağlık hizmetlerinin devlet tarafından sahiplenildiği Atatürk'ün fikirlerine yakın şekilde ifade edilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında sağlık politikasına çok önem verilmiştir. 1928, 1930 ve 1933 yıllarında yürürlüğe giren yasalar, bugünkü sağlık uygulamalarının temelini oluşturmaktadır.

Sağlık hizmetlerini devletin asli görevi olarak gören ve koruyucu sağlık hizmetlerine önem veren sağlık politikası, Cumhuriyet'in ilanından sonra da Sağlık Bakanı olan Dr. Refik Saydam'ın koordinesinde devam etmiştir. Ayrıca Atatürk döneminde iki önemli konu olan milli eğitim ve sağlığın birlikte ele alındığı görülmektedir. Örneğin, Türk Alfabesinde okuma-yazma seferberliği esnasında içilen suyun nasıl olması gerektiği, temizliğin ve aşının ne olduğu gibi sağlığın temel kuralları örneklerle öğretilmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında sağlık alanında karşı karşıya olunan büyük bir sorun da bulaşıcı hastalıkların neden olduğu salgınlardır. Savaşla birlikte bu durum; ekonomik yıpranma, insan gücü ve kaynaklarının yetersizliği sağlık sorunlarının çözümünde önemli bir engel teşkil etmiştir. Bu yıllarda Türkiye'de 544 hekim, 69 eczacı, 4 hemşire, 560 sağlık memuru ve 136 ebe bulunmaktadır. Ayrıca, 4100 kişiye yalnızca bir hastane yatağı düşmektedir. Bu koşullar altında belirlenen politikada iki temel ilke benimsenmiştir: Bu ilkelerden ilki sağlık hizmetlerinde öncelik belirleme ve kaynak tahsisidir. Diğeri ise sağlık eğitimi ve sağlık hizmetlerinde toplum katılımı anlayışıdır.

Bu doğrultuda 1924 yılından itibaren hastanesi bulunmayan yerlerde sağlık hizmetini karşılamak için muayene ve tedavi evi (dispanser) denilen sağlık üniteleri kurulmaya başlanmıştır. Bu kurumların özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Esas olarak ayakta tedavi edici sağlık hizmeti sunan, 5-10 yataklı sağlık kurumlarıdır.
- Bu kurumlarda hasta muayenesi ücretsizdir.
- Yoksul hastaların ilaçları ücretsiz verilir.
- İhtiyacı olanlar bir süreliğine burada kalabilir.
- Hizmet vermek için hekim bulunması zorunludur.
- Hizmet binalarının yerleşim yerinin kolay ulaşılabilir ve işlek bir yerde olması esastır.

Cumhuriyet döneminde tedavi edici ve koruyucu sağlık hizmetleri bir bütün olarak düşünülmüştür. Bu nitelikte bütüncül bir hizmet ağı oluşturmak Cumhuriyet döneminin ideallerinden biridir. Bu yönde Dr. Saydam, İnkılabın ilkeleri doğrultusunda ülkenin sağlık alanındaki ihtiyaçlarını tespit etmiştir. Ülkenin ihtiyacı olan sağlık elemanı ve kurumları onun tarafından 1925 yılında tespit edilmiştir. Bu çerçevedeki devlet politikasının en iyi göstergelerinden biri Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun yasa gerekçesi metninde yer almış ve böyle bir anlayışla Umumi Hıfzıssıhha Kanunu 1930 yılında yürürlüğe girmiştir. Böylelikle Türk İnkılabının sağlık alanındaki temel ilkeleri şu şekilde tespit edilmiştir:

- Devletin sağlık örgütünü genişletmek
- Doktor sayısını artırmak
- Numune hastaneleri açmak
- Ebe yetiştirmek

* Hacettepe Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi II. Sınıf Öğrencisi.

- Sağlık memuru yetiştirmek
- Doğum ve çocuk bakım evi açmak
- Verem sanatoryumu açmak
- Sıtma mücadelesi yapmak
- Frengi ve diğer sosyal hastalıklarla mücadele
- Trahom ile mücadele
- Sağlık-sosyal örgütlenmeyi köylere kadar götürmek
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesini kurmak
- Hıfzıssıhha Mektebi'nin açılması

Burada planlanan sağlık hizmetlerinin ana hatlarına bakıldığında görülmektedir ki; amaç personel ve hizmet gibi altyapı sistemlerini oluşturmak ve illerden ilçelere, ilçelerden köylere kadar koruyucu sağlık hizmeti götürmektir. Bu amaçlara ulaşabilmek için de önceliğin salgın hastalıkları önlemek ve yok etmek olması gerektiği bizzat Atatürk tarafından dile getirilmiştir. Bu hedefler doğrultusunda yapılan çalışmalar şu şekildedir.

- Tüm ülke düzeyinde Sıtma Savaş Teşkilatı kurulmuştur.
- Bölgesel olarak frengi ve trahom için teşkilatlar kurulmuştur.
- Vereme karşı maddi yetersizlikten dolayı örgüt kurulamamıştır. Veremle mücadeleyi gönüllü kuruluşlar ve dispanserler yürütmüştür.
- 1924'te, dispanserler kurulup, buralarda ilk başta tedavi edici sağlık hizmeti sunumu amaçlanmıştır.
- 1930'da hizmete açılan Etimesgut Numune Dispanseri diğerlerinden farklı olarak, hem koruyucu hem de tedavi edici hizmetleri birlikte yürütecek şekilde organize edilmiştir. Burası bizzat Atatürk'ün girişimleriyle kurulmuştur ve günümüz Aile Sağlık Merkezi (ASM) veya Toplum Sağlık Merkezi (TSM)'nin temelini oluşturmaktadır.
- Sağlık Bakanlığı hastane hizmetlerinde de öncülük etmiş ve Türkiye'de olanaklar dâhilinde Numune Hastaneleri denilen son derece gelişmiş hastaneler yapılmıştır.

SONUÇ

Mustafa Kemal Atatürk birçok alandaki çağdaş ve ileri görüşe sahip bir bakış açısını sağlık alanındaki inkılaplarına doğrudan yansıtmıştır. Öyle ki; günümüzde özellikle önem arz eden ve birinci basamak sağlık hizmetlerini oluşturan "koruyucu sağlık hizmetleri" kavramı inkılaplarda yerini bulmuştur. Sosyal devlet anlayışı dâhilinde ülkenin her yerine ve her bireye sağlık hizmeti götürmeyi amaçlamıştır. Bu noktada Atatürk'ün Halkçılık ilkesinin de izlerini görmekteyiz.

Ülkenin savaştan henüz çıktığı ve hem insan kaynakları hem maddi güç açısından yetersiz olduğu bir dönemde bile son derece çağdaş ve modern bir sağlık sistemi kurulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalarda Atatürk'ün direktifleri ve Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam'ın gayretleri çok önemli bir yer tutar. Çünkü öncelik koruyucu sağlık hizmetlerine yani halk sağlığına verilmiştir. Ayrıca tedavi edici sağlık hizmetleri, birleştirerek halka ulaştırılmıştır. Sağlık hizmeti sunumu devletin asli görevi olarak görülmüş ve Sağlık Bakanlığı kurulup yasalar düzenlenmiştir. Düzenlenen yasalar, titizlikle uygulanmış, bugünün yasalarının da temelini oluşturmuştur.

Görülmektedir ki; imkânsızlıklar dâhilinde yapılan birçok düzenlemeler günümüz sağlık sistemine ışık tutmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye sağlık sistemini çok sağlam temeller üzerine oturttuğuna bugün dahi şahit olmaktayız. Tüm dünyanın çok zorlu bir süreçten geçtiği salgın döneminde bizim sağlık sistemimiz de Atatürk'ün bilimsel anlayışı ve buna ait uygulamalarına dayanmaktadır. Bu anlamda da bundan yaklaşık 100 yıl öncesine çok şey borçlu olduğumuzu unutmamalı ve kaliteli bir sağlık sisteminin önce sağlıklı bireyleri sonra da sağlıklı toplumları oluşturduğunun bilincinde olmalıyız.

KAYNAKLAR:

AĞIRBAŞ, İsmail-AKBULUT, Yasemin-ÖNDER, Ömer Rıfkı. "Atatürk Dönemi Sağlık Politikası", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, (2011). Sayı: 48, s.733-748.

AYDIN, Erdem. "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıllarında Sağlık Hizmetleri", Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi, sayı:31, 2002, s.183-192.

ÇAĞLAYAN, Suat. "Sağlık Yönetimi ve Sağlıkta Yeniden Yapılanma", Yeni Türkiye, Sağlık Özel Sayısı, 2001, sayı: 40, 1196-1208.

KARABULUT, Umut. "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bir Bakış: Dr. Refik Saydam'ın Sağlık Bakanlığı ve Hizmetleri (1925-1937)" Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, (2007). 6(15), 151-160.

UĞURLU, Mehmet Cemil. "Türkiye'de öncü bir toplum hekimi Dr. Mehmet Cemalettin Or." Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, sayı:47, 1994, s.1-50.

TARİH KOKAN ÇİÇEK

Sinem ANAR[1]

Türkçe karşıdan bakıldığında ne kadar kolay bir dil gibi görünse de içerisinde öylesine özenli bir düzene, ahenge ve zenginliğe sahip bir dildir ki, asırlarca hâkimiyetini sürmüş ve kendini geliştirmiştir. Her ne kadar çok zor bir dil de olsa dünyanın en çok konuşulan dilleri arasına girmiş ve dünyanın dört köşesinde farklı kişilikler tarafından bilinen ve konuşulan bir dil haline gelmiştir.

Bir Türk için de; bayrağı, toprağı, dini ve dili namusudur. Her Türk çocuğu bu bilinçle büyür ve yetişir, namuslarını her zaman her şart altında savunur ve korurlar. Dil o toplumun karakteri ve kişiliğidir. Dil bulunduğu yerin geçmişidir. Türkçe de bulunduğu topraklarda yetişen tarih kokan bir çiçektir. Her kişi bu kokuyu tanır ama sadece o çiçeğin nasıl büyüdüğünü nasıl eşsiz bir güzellik olduğunu ve hiçbir yerde bulunamayan bir kokuya sahip olduğunu bilen kişiler Türkçenin hakkını vererek konuşur ve yazabilirler. Türklerin en kıymetli, güzel hazinesi tartışmasız Türkçedir. Her Türk tarihini bilmek, nerelerden geldiğini unutmamak ve geçmişine sahip çıkmak zorundadır. Türkçe de atalarımızdan bu güne kadar gelişerek ve büyüyerek sondan eklemeli bir dil olup ünlü uyumlarıyla karakterize edilmiştir. Bir dil ki namus ve şerefle korunan, bir dil ki zenginliğiyle nam salan, bir dil ki Türk'e yakışan bir dil ki ancak bu kadar özenle yazılan, ancak ve ancak Türkün adını taşıyan Türkçedir. Ne çağlayanlar çağladı sularında, ne fidanlar yeşerdi ovalarında ne evlatlar yetişti Anadolu'nun bağrında, her birinin de soyu Türk, dili Türkçeydi her kuşakta. Gücünü dilinden alan kudretini deli kanında akan soyunda saklayan on binlerce hatta milyonlarca Türk genci var diline sahip çıkan bayrağını toprağını dini ve dilini şerefiyle koruyan.

Geçmişten günümüze namını kaybetmeden daha da büyüyen, uğruna göz kırpmadan canını verecek kadar kudretli Türk koruyucusu olan ve namusu yerine koyan, halkı tarafından tarihi geçmişi oluşumu ve gelişimi bilinip tanınan, tarihin en zengin dillerinden birisi olan tek dil Türkçedir.

1 Kuvayi Milliye Anadolu Lisesi 11/A öğrencisi

GÜNÜMÜZ KOŞULLARININ TARIM VE GIDA ÜRETİMİNE ETKİSİ

Prof. Dr. M. Lütfü Çakmakçı (*)

Günümüzde gıda ve tarım, özellikle uluslararası sermayenin ilgi duyduğu bir alan haline gelmiştir, çünkü insanların yaşamlarını devam ettirmeleri için gerekli olan gıda ve tarımsal üretim, stratejik öneme sahiptir.[1] Neoliberal ideolojinin getirdiği dayatma, küresel ekonomideki gelişmeler ve Devletlerin ulusal egemenliğinin yok edilme çabaları, gıda ve tarım sektörünü önemli ölçüde etkilemiştir. Ayrıca iklim değişiklikleri[2], artan yakıt ve gübre fiyatları, biyoyakıtlar[3], artan gıda talebi, gelişmekte olan ülkelerde tarıma olan desteklerin azalması, ticaret politikaları ve finansal piyasalar krizlerin tetikleyicisi olmaya başlamıştır. Buna ilave olarak küresel sermaye, özellikle tarım arazilerine, tarımsal işletmelere, tahıl ambarlarına, gübre dağıtım merkezlerine, tarımsal girdi ve lojistiğe yatırım yapmaktadır.[4]

Dünya Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) bulunduğu Küresel Gıda Krizleri Ağı'nın **açıkladığı 2020 yılı raporunda, 55 ülkede 135 milyon kişinin gıda güvencesi açısından kriz düzeyinde ya da daha kötü durumda olduğu; COVID-19 salgınının da etkisiyle daha ciddi sıkıntılar yaşanabileceği vurgulanmaktadır. FAO, COVID-19 salgınının gıda ticareti ve piyasalar üzerindeki etkilerinin hafifletilmesine ilişkin olarak, ülkelerin gıda tedariki, küresel gıda ticareti ve gıda güvenliği üzerindeki etkilerini azaltmak için özen gösterilmesi gerektiğine işaret etmektedir.[5] Çünkü insanoğlu nüfusun hızla artmasına karşın kaynakların sınırlı olduğunu düşünmektedir. Ancak yeterli gıdaya sahip olmanın insan hakkı olduğu, herkesin sağlıklı gıdaya erişebilmesi için devlet ve diğer aktörlerin salgın günlerinde daha fazla rol üstelenmesinin gereği, bu alanda faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlar tarafından dile getirilmektedir. Salgının gıda ve tarım sisteminde yarattığı sorunlara küresel mücadele ve dayanışmayla çözüm bulunmalıdır.**[6]

Tarımsal üretimde de iyi planlama yapılır, uygun teknikler kullanılır, kaynaklar çeşitlendirilir, üretim teşvik edilir ve ortak anlayış geliştirilirse sorunların küresel olarak da üstesinden gelmek mümkündür. Olması gereken anlayış birliğidir. Ancak sorun büyüktür artan nüfusla birlikte iklim değişikliği ve su kıtlığı problemleri de bulunmaktadır. Her geçen yıl suya olan gereksinim artmaktadır. Buna ilaveten kullanılabilir tatlı su kaynaklarının azalması, tarımda sürdürülebilirliği önemli ölçüde etkilemektedir.[7]

Bununla birlikte COVID 19 nedeniyle hububat ihracatçısı olan ülkeler, ellerindeki pirinç, buğday, mısır gibi ürünleri öncelikli olarak kendilerine saklamayı tercih ettiler. Keza, kırmızı et ve kanatlılarda da durum aynıdır. Bu durum küresel ölçekte bir gıda yetersizliğine yol açma riski doğurmuştur.[8] Bu da her ülkenin tarımsal üretimde kendine yeterli olması gerçeğini ortaya koymuştur. Tüm bunlara ilave olarak gıda sistemindeki en önemli problemlerden biri de yetersiz üretim yanında üretilen gıdanın tüketilemeden bozulma veya israfında yatmaktadır.[9] Yapılan hesaplar yılda 1,3 milyar tonluk gıda çöpe gitmektedir. Özellikle sulamada verimliliği artırıcı çalışmalar yaparak tarımsal üretim ve arz güvencesini destekleyen politikalarla, bitkisel ve hayvansal ürünlerin güvenilir gıdaya dönüştürülmesinin hedeflenmesi zorunluluktur. Bunun yanı sıra kaynakların etkin kullanımı açısından toprak ve su kaynaklarının korunması, kullanılması ve arazi kullanım planlarının yapılması gerekmektedir. Çünkü tarımsal ürünlerin arz ve talep esneklikleri dü-

1(*)Anıtkabir Derneği Yönetim Kurulu Üyesi.
http://www.milliyet.com.tr/hisarcikliogluu-tarim-ve-gida-sektoru-istanbul-yerelhaber-518452/

2 Türkeş, M., Sümer, U. M. ve Çetiner, G. 2000. 'Küresel iklim değişikliği ve olası etkileri', Çevre Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları (13 Nisan 2000, İstanbul Sanayi Odası), 7-24, ÇKÖK Gn. Md., Ankara.

3 http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wp /2016/06/ Biyoyakıt Politikalarının Tarım_Sektorune_Etkileri.pdf

4 http://ankaenstitusu.com/ulkemizde-tarimsal-gelismeler-ve-beklentiler/

5 https://www.sivilsayfalar.org/2020/04/28/pandemi-tarimsal-uretimi-ve-gida-guvenligini-nasil-etkiliyor/

6 https://www.sivilsayfalar.org/2020/06/02/pandemi-tarimsal-uretimi-ve-gida-guvenligini-nasil-etkiliyor-4-pandemiyle-mucadelede-gida-krizine-kuresel-ulusal-ve-yerelden-cozumler/

7 http://www.dsi.gov.tr/docs/iklim-degisikligi/iklim_degisikliginin_su_kaynaklar%C4%B1na_etkisi.pdf?sfvrsn=2

8 https://www.sivilsayfalar.org/2020/04/28/pandemi-tarimsal-uretimi-ve-gida-guvenligini-nasil-etkiliyor/

9 https://www.enpolitik.com/kose-yazisi/2739/akilli-teknolojiler-ve-tarim-40

şüktür. Bu ürünlerin arzında ya da talebinde artış ya da azalış şeklindeki küçük bir değişiklik, fiyatlarında büyük dalgalanmalara neden olmaktadır.[10]

Gelişmiş ülkelerde devlet tarafından desteklenen ve bu nedenle ucuza alınan tarımsal ürünlerle gelişmekte olan ülkelerin ürünlerinin rekabet etmesi mümkün olamamaktadır. Bu durum adaletsiz gelir dağılımı nedeniyle yoksulluğa yol açmakta ve kırsaldan şehirlere göçü hızlandırmaktadır. Bir başka anlatımla tarımsal nüfus tarımdan uzaklaşmaktadır.

Tarım, özellikle dış pazara açık ekonomilerde rekabet edilebilir bir özellik taşıdığı takdirde ilgili ülke ekonomisine katkı sağlayabilmektedir. Türkiye'de son yıllarda tarımsal üretimde modern tekniklerin kullanılması, nitelikli ve yeterli miktarda ürün elde edilmesi, katma değer yaratma, markalaşma, tarımsal ihracat gibi alanlarda önemli yatırımlar yapılmaya çalışılmıştır. Ancak, bu gelişmeler son ürünün ihracatı için gerekli rekabet gücünü sağlayamadığı için gereksinim duyulan ürünlerin ithal edilmesi yoluna gidilmiştir. Burada vurgulamak gerekir ki küçük işletmeler destekten yeterince yararlanamadığı için gerçek üretici tarım dışına itilmektedir.

Türkiye'de ve dünyada iklim değişikliği konusu çok büyük önem taşımaktadır. Tüm ülkelerin ve Türkiye'nin iklim değişikliği konusunu daha bilimsel olarak ele alması gerekmektedir. Özellikle nüfus artarken, gıda ve beslenmedeki kalite yükselirken, tarımsal üretimin artırılması zorunlu hale gelmiştir. Ancak tarım yapılan toprak, üstü açık bir üretim alanı olduğundan tüm hava şartlarından doğrudan etkilenmektedir.[11] Bu sebeple serada üretim cazip hale gelmektedir. Buna bağlı olarak BM'nin açıkladığı "Gıda Güvenliği ve Beslenme" Raporu'nda dünyada 10 yıldan uzun bir süredir gerileyen açlığın, 2016 yılında yükselişe geçtiği ve 815 milyon insanın aç olduğu ortaya konmuştur. 2050 yılında 10 milyara ulaşacak dünya nüfusunu beslemek için tarım ve gıda üretiminin en az yüzde 50 oranında artırılması gerekmektedir.

Ayrıca Henry Kissinger'ın bir sözünü burada hatırlamakta yarar bulunmaktadır. "Petrolü ele geçirirseniz; tüm ulusları kontrol ederseniz. Gıdayı ele geçirirseniz; Tüm insanları kontrol edersiniz!"[12]

Bu ifadeye dayalı gelişmeler günümüz dünyasının önemli bir sorunudur.

Tarımsal ve ekonomik gelişmede seçenek olarak görülen yabancı sermaye, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınma süreçlerinde sermaye yetersizliğini hafifletmede kullanılan önemli bir kaynak olarak görülmektedir. Ancak yabancı yatırımcı, bir ülkeye yardım etmek veya kalkındırmak üzere değil, sadece kendi çıkarlarını en üst düzeye çıkarmak için gelmektedir. Bu durum yatırımcının yararı ile yatırım alan ülkenin yararının kesiştiği "optimum nokta" nın iyi hesaplanmasını zorunlu kılmaktadır.[13]

İklim değişikliğine bağlı olarak su döngüsündeki ve sıcaklıklardaki değişiklikler ile olası mevsimsel kaymaların doğrudan bu sistemlerin kontrolünde olan tarım sektörünü etkilemesi kaçınılmazdır. Sıcaklık ve yağış düzeninin değişimine bağlı olarak tarımsal zararlıların yayılım alanları ve türlerinde artışlar söz konusu olacaktır. İklim değişiklikleri, üretimi, üretim yerlerini ve hayvancılığı etkileyecek, aşırı hava olaylarının şiddeti, sıklığı ve artma olasılığı tarımda rekoltenin azalması riskini önemli ölçüde artıracaktır. Bu durum doğrudan gıda güvencesi ile ilgilidir. İklim değişikliğinin tarım sektörüne olan etkisi, gıda güvencesini de olumsuz etkileyecektir. İklim değişikliğinden kaynaklanan etkilerle; tarımda su kullanımının azalması, su kalitesinin bozulması, biyolojik çeşitliliğin ve ekosistem dengesinin korunamaması, dolayısıyla tarım ekosisteminin bozulması, sürdürülebilir tarımsal üretim desenlerinin değişmesi, hayvancılığın etkilenmesi, meraların bozulması, çiftçilerin iklim değişikliğine uyum konusunda kapasitelerinin yetersizliği gibi koşullar sonuçta gıda güvencesi için tehlikedir.[14]

Dünyamızda sulama yapılabilen topraklar yaklaşık: 288.000.000 HA'dır. Sulama için yılda 2.750 km^3 su kullanılmaktadır.[15] İklim değişikliğine bağlı olarak yağışlarda meydana gelecek değişimin tarımsal verimlilik üzerinde kuraklık ve su baskını gibi doğrudan etkilerinin yanı sıra dünyada tarım zararlıları ve hastalıklarının dağılımında değişimler gibi

10 http://www.tesav.org.tr/wp-content/uploads/2018/03/.pdf

11 https://www.iklimhaber.org/turkiyede-iklim-degisikligi-tarimda-surdurulebilirlik-yarin-cok-gec-olabilir/

12 https://www.facebook.com/TosgebKurumsal/posts/464604550626058/

13 http://ankaenstitusu.com/anka-strateji-dergisi-2/anka-strateji-dergisi-mart-nisan-2019/

14 https://webdosya.csb.gov.tr/db/destek/editordosya/Iklim_Degisikligi_Uyum_Stratejisi_ve_Eylem_Plani.pdf

15 http://www.fao.org/nr/water/aquastat/data/query/results.html

dolaylı etkileri de olacaktır.[16]

Arazi ve su kaynakları yönetiminin zorlukları, arazi kayıpları (sulanan arazinin tuzlanması dahil), su kıtlığı (fiziksel ve ekonomik), suyun etkin kullanılamaması (mevcut sulama sistemlerinin düşük verimliliği), eğitim ve deneyim eksikliği, özellikle beklenmedik hava koşulları (**örn**; kuraklıklar ve seller) üzerinde önemle durulması gerekmektedir.[17]

Türkiye'de henüz, iklim değişikliğinin yarattığı ve giderek artan risklerin geleneksel kalkınma politikaları açısından sonuçları, hükümetlerin ya da özel sektörün yatırım kararlarına net bir şekilde yansımamıştır. Oysaki değişken ve belirsizlik içeren iklim koşulları, yatırım riskleri arasında iklimsel risk faktörüne de yer verilmesini, hatta projelerin fizibilite aşamasında iklim değişikliği etkilerinin standart bir biçimde ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Tarım sektöründe uygulamaya alınan politikaların etkilerini kısa dönemde görmek oldukça güçtür. Bu politikaların etkileri ancak orta ve uzun vadede görülebilmektedir.[18]

Bu arada nitelikli tarımsal eğitimin ne denli önemli olduğunun altını çizmekte yarar bulunmaktadır. Özellikle tarım eğitiminde uygulama hayatidir. Bu nedenle tarımsal eğitim kurumlarının çiftliklere sahip olması ve bu çiftliklerde öğrenci uygulamalarının yaptırılması gerekmektedir. Ne var ki çiftliğe sahip olanların da bütçe olanaklarının sınırlı olması nedeniyle yeterince eğitim verip veremediği tartışmaya açıktır.

Tarımda başarı; verimli üretim modeline, AR-GE yatırımlarına, piyasa denetimine, pazarlama stratejisine, tarımsal örgütlenme ve uzun vadeli sürdürülebilir tarım politikalarına bağlıdır.

Tarım 4.0 olarak tanımlanan yeni süreç, tarım sektöründe yeni bir ekosistem tanımlanması gereğini ortaya koymuştur. Bu kapsamda bilgisayar destekli kontrol makineleri ve bunların birbiriyle iletişimi, görüntü işleme teknolojileri gibi akıllı sistemlerin kurulması ve yaygınlaştırılması önem kazanmaya başlamıştır,[19] **çünkü verimi sınırlayan oluşumların (hastalık, zararlı istilası, su baskını vb.) süresi içinde tespit edilerek ürün kayıplarının önlenmesi mümkün olmaktadır.**

Tarım 4.0. çiftçilere, danışmanlara ve araştırmacılara daha fazla özerklik kazandırarak (dış girdilere daha az bağımlı) ve üretimi daha ekonomik hale getirerek (maliyetleri düşürerek) daha esnek tarım ekosistemi geliştirilmesine yardımcı olabilir. Bu nedenle Tarım 4.0'ü tarımı derinden etkileyecek dönüştürücü bir güç olarak ele almakta yarar bulunmaktadır.

Bu yeni tarımsal üretim modeli, yeni üretim ekipmanlarının gelişmesini, üretkenliği, kaliteyi ve çevreye duyarlılığını artıracak, aynı zamanda değerlendirme olanaklarını genişletecek ve iş dünyası da bu değişikliklerden kendine düşen payı alacaktır.[20] Doğal olarak Tarım 4.0, iş ekosistemini dönüştürecek, değer zincirinde yeni alanlar açacak ve yeni gelir modellerinin geliştirilmesini sağlayacaktır. Ancak ülkemizdeki tarım sektöründe Tarım 4.0 (Endüstri 4.0) teknolojilerinin uygulanabileceği düşünülse bile bunun benimsenmesinin zaman alacağı unutulmamalıdır. Özellikle ülkemizdeki tarım sektöründe uygulanacak bu teknolojilerin standartlaştırılması, ekipmanların modernize edilmesi ve altyapılarının desteklenmesi gerekmektedir. Çünkü büyük çoğunluğu küçük işletmelerden oluşan sektörün yatırım yapma olanakları sınırlıdır.

Akıllı tarım, üretimdeki aktörlerin işlevlerinin farklılaşması, dolayısıyla rutinin terk edilmesi nedeniyle belli ölçüde akılları karıştıracak ve yeterliliği gerekli kılacak olsa da doğru ve zamanında yapılan müdahale ve uygulamalarla bir bakıma olası tehditleri fırsata dönüştürme potansiyeline sahiptir. Bu çerçevede mevcut yapının teknoloji odaklı süreçle uyumunun sağlanmasıyla üretim ve hizmet sektörlerinde verim ve performans artışı, kaynak kullanım optimizasyonu ve maliyetlerde düşüş, pazarda ve enerji kullanımında etkinlik sağlayabileceğinin topluma anlatılması gerekmektedir.

Tarım 4.0 devrimi günümüzde sınırlı olarak kullanılmaktadır. Tarım 4.0 **büyük işletmeler için çok sayıda avantaj sunabilirken,** küçük ve orta ölçekli işletmeler genellikle maddi zorluklarla karşı karşıyadır. Bunun için politika oluşturucular, küçük ve orta ölçekli işletmelerin teknolojik ve pazarda yer bulmalarını destekleyecek projeler geliştirmeli ve onları rekabetçi hale getirmelidir.

16 file:///C:/Users/asus/Desktop/Tarım%204/Sara-Marjani-Zadeh.pdf

17 file:///C:/Users/asus/Desktop/Tarım%204/Sara-Marjani-Zadeh.pdf

18 http://www.turktarim.gov.tr/Haber/206/tarim-egitimi-tekrar-modellenebilir-

19 file:///C:/Users/asus/Desktop/Tarım%204/turk-tariminin-global-entegrasyonu-ve-tarim-40.pdf

20 ile:///C:/Users/asus/Desktop/Tarım%204/DTM_Agriculture%204.0%20IoT%20v1.pdf

İster geleneksel ister Tarım 4.0 uygulamaları olsun tarımda suya olan talebin azaltılması ve suyun tasarruflu kullanımı için akılcı su kullanımına gidilmesi gerekmektedir. Ayrıca su havzaları ile tarım havzalarındaki su kullanımının ve yönetiminin bütünleştirilmesi, suyun kullanımında teknik ve idari yönlerin birlikte ele alınması gerekmektedir. Kuraklığa karşı alınabilecek en önemli tedbirlerin başında suyun depolanması gelmektedir. Buna ilaveten havzalar arası su transferi, ağaçlandırma, sulak alanların arttırılması, taşkın kontrol tesislerinin sayısının arttırılması, şehir içme suyu şebekelerindeki kayıpların azaltılması, atık suların arıtılarak tekrar sulamada kullanılması alınması gereken diğer önlemlerdendir. Sürdürülebilir tarımsal sulama iklim değişimine uyum ve gıda güvenliği açısından vazgeçilmezdir. Burada yapısal ve yapısal olmayan tedbirler alınarak, iklim değişikliğinin su kaynakları ve sulama üzerindeki olumsuz sonuçlarını aza indirmek mümkündür.[21] Bu bakımdan yağmur suyunun depolanmasının şehirler için son derece önemli olduğu ve atık suların geri kazanılarak tarımda kullanılmasının belediyelerce gündeme getirilmesi kent tarımı uygulamaları için de önem arz etmektedir.

Sonuç olarak;

İklim değişikliğinin tarım sektörüne etkileri her yıl artarak devam etmektedir. Önümüzdeki yıllarda da devam etmesi beklenmektedir. Bu nedenle tarımsal üretimin korunması için tarım sigortasının kapsamı genişletilmelidir.

Tarım ve gıda sektörü ile ilgili yatırım ve teşviklerin o bölgenin iklim değişim tahminleri dikkate alınarak yapılması önemlidir.

Tarım sektörünün en önemli sorunu olarak görülen yüksek girdi fiyatları üretim ve verimlilikte düşüşe neden olacağından önlem alınması zorunludur. Ülkemizdeki küçük işletmelerin sayısal fazlalığı verimsiz işletmelerin ortaya çıkmasına neden olduğundan kooperatifleşme teşvik edilmelidir.

Önümüzdeki dönemde canlı hayvan ve kırmızı ette ithalata bağımlılığın azaltılması için üretimi artırıcı projelerin hayata geçirilmesi zorunludur. Özellikle küçükbaş hayvan üretiminin artırılması üzerinde durulmalıdır.

21 file:///C:/Users/asus/Desktop/Tarım%204/Dr.Mehmet-Uğur-Yıldırım.pdf

Yaş meyve ve sebze fiyatlarını düşürmek çözüm olmamaktadır. Piyasanın düzenlenmesine yönelik Hal Yasası'nda yapılacak değişiklik çözüm odaklı olmadığı takdirde sorunun katlanarak büyüyeceği gözden uzak tutulmamalıdır. Seralarda üretimin çiftçi gelirlerinin artırılmasında önemli olduğu bir gerçektir. Ancak örtü altı üretime paralel olarak kontrollü şartların oluşturulabildiği seraların üretimde kullanılması teşvik edilmelidir.

Yine önümüzdeki yıllarda her geçen gün daha da ağırlaşan tarımda işçilik sorununun büyümesini engellemek gerekmektedir. Bu nedenle Meslek Yüksekokullarının konu ile ilgili birimlerinden mezun olanlar geleneksel ve Tarım 4.0'e **yönelik eğitilmeli ve elemanların istihdamı için özel teşvikler getirilmelidir.**

Hayvancılık açısından önemli olan kaba yem ihtiyacının karşılamak üzere yem bitkisi üretimi özendirilmelidir. Meraların, ıslahı için ihtisas sahibi üreticilere ve uzmanlara önemli teşvikler sağlanmalıdır.

Arz ve talep dengesinin ayarlanmasına esas alan üretim planlaması ve arazi toplulaştırılmasının havza veya ürün temelinde yapılması, üretim artışı açısından önemli görülmektedir. Bunlara ilave olarak haksız rekabetin önüne geçilmesinin, gıda güvenliği ve arzı için hayati önem taşıdığı gözden kaçırılmamalıdır.

Ülkemizin özellikle yabancı sermayeyi kabul ederken, yabancı sermayenin çıkarları uğruna ülkemizin çıkarlarını olumsuz etkilememesi için önlemler alması gerekmektedir.

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin birlik ve kooperatifler eliyle güç birliğine yönlendirilerek ve işletmelerin verimlilik ve rekabet güçleri arttırılarak tarımda yeniden kendine yeterli bir ülke olma yolunda çaba harcanmalıdır.

Tabii ki Yüce önder Mustafa Kemal Atatürk'ün bugünde geçerli olan tarımla ilgili "Memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemli olanı ise bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın hiçbir sebep ve suretle bölünemez bir nitelikte olması, büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliği, arazinin bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus yoğunluğuna ve toprağın verim derecesine göre sınırlandırılması lazımdır." **önerileri göz ardı edilmemelidir.**[22]

22 http://ziraat.akdeniz.edu.tr/ataturk-ve-tarim/

Cihan Harbi kaotik bir ortam yaratmış, savaş ertesi yeni bir çağ doğmuştu.
İmparatorluklar sona ermiş, ulus-devletler çağa damgasını vurmuştu.
Osmanlı'nın küllerinden ise Atatürk'ün önderliğinde yeni bir Türkiye doğuyordu.
Yüz yıllık gelişimi süreklilikler ve kesintiler bağlamında ele alan
Atatürk – Kurucu Felsefenin Evrimi ana kaynaklara iniyor,
Atatürk'ün Çankaya kitaplığının ve sofrasının çağdaş Türkiye'nin
oluşumunda ne denli önemli işlev gördüğünü ortaya koyuyor.

Atatürk – Kurucu
Felsefenin Evrimi
Zafer Toprak
524 sayfa, 34 TL

Maximum
Mobil'den
QR ile ödemelerde
ücretsiz kargo!

iskultur.com.tr
facebook.com/iskultur
twitter.com/iskultur
instagram.com/isbankasikulturyayinlari

Kurucusu olduğumuz İş Bankası Kültür Yayınları yeni kitaplarla büyümeye devam ediyor.

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Türkiye'nin Bankası

ATATÜRK'ÜN İÇ VE DIŞ POLİTİKASINDA BARIŞ (*)

Prof. Dr. Yuluğ Tekin KURAT (**)

Atatürk'ü dünya çapında üne kavuşturan niteliklerinden bir tanesi de barışseverliği olmuştur. Ulu önder barışı kendi milleti için istediği kadar, bütün dünya milletleri için de arzu etmiştir. Nitekim bu görüşünü ilk kez Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçimleri dolayısıyla 20 Nisan 1931'de "Yurtta sulh cihanda sulh için çalışıyoruz"[1] şeklinde dile getirmiştir. Onun bu evrensel barışçı görüşü, en anlamlı ifadesini 1933'de bulmuştur. Cumhuriyet'in 10. kuruluş yılını kutlayan ABD Başkanı Roosevelt'e gönderilen teşekkür telgrafında Atatürk şöyle demektedir:

"Türk Cumhuriyeti'nin en esaslı ilkelerinden bir tanesi olan Yurtta Sulh Cihanda Sulh gayesi, insanlığın ve medeniyetin gelişmesinde en esaslı amil olsa gerektir. Buna elimizden geldiği kadar hizmet etmiş ve etmekte bulunmuş olmak iftihara değer."[2]

İşte bu telgrafın gönderildiği 29 Ekim 1933 tarihinde Türkiye'nin şöyle bir tablosu vardır. Cumhuriyet 10.yılını idrak etmiş olup, gerek iç gerek dış gözlemcilerin zihinlerinde beliren bazı soru işaretlerini silmişti. Bu rejim Osmanlı döneminde edinilmiş eski siyasal alışkanlıkları ortadan kaldıran ve devletle milleti bütünleştiren bir barış ortamı yaratmıştır. Artık Türkiye bundan böyle dünyanın büyük güçlerini, topraklarında pay ve nüfuz sahibi olabilmek için birbirlerine karşı giriştikleri bir rekabet alanı olmaktan çıkmıştır. Etnik grupların sosyo-ekonomik ayrıcalıkları gibi bölücü ve dış müdahalelere yol açan yıpratıcı girişimlerin önü, laik hukukun sağladığı sosyal barış ile alınmıştı. Bunların yanı sıra Türkiye 1932 Temmuzundan beri Milletler Cemiyeti'nin üyesi olarak, dünya barışının korunmasında oy ve söz hakkı ile temsil olunmaktadır.

Ancak bu uluslararası teşkilatın özgeçmişine bakılacak olursa, Milletler Cemiyeti'nin Türkiye aleyhinde alınmış kararların destekleyicisi olarak görmek mümkündür.

Bilindiği gibi Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu da dâhil, Alman, Avusturya ve Çarlık İmparatorluklarının yıkılmasıyla sonuçlanmıştır. Eski İngiliz başbakanlarından Asquith, Mondrostan hemen sonra verdiği demeçte, Osmanlı artık ölmüştür ve onun yeniden canlanması söz konusu değildir demiştir. Savaşın galibi Avrupa devletlerinde hâkim olan bu görüş, Milletler Cemiyeti'nin kurucusu ABD Başkanı Wilson'un, ünlü 14 maddelik programının 12.maddesi ile çelişki halindedir. Çünkü bu madde hangi amaçla yazılmış olursa olsun, Osmanlı gibi çok uluslu ve heterojen bir ülkenin içindeki Türklerin varlığını ister istemez kabul etmek zorunda kalmıştır.

12. madde aynen şöyledir:

Osmanlı İmparatorluğunun Türk yörelerinin egemenliği güvence altına alınacak, fakat şu anda Türk Yönetimi altındaki öteki milletler... İçin özerk olarak gelişme imkânları sağlanacaktır.

Görülüyor ki, Wilson dünya kamuoyuna ilan ettiği bu evrensel barış bildirisinde, uluslararası hukukun güvencesi altında olduğunu ilan ettiği Türklerin topraklarını belirlemiş değildir. Buna karşılık 1920 yazında kalemi eline alarak Doğu Anadolu'daki teorik bir Ermenistan'ın sınırlarını çizmiş ve Sevr antlaşmasının haritasına katkıda bulunmuştur. Böylece kendisi ile de çelişkiye düşen Wilson'un kalbi özerk bir Ermenistan için çarpmaktadır.

Zaten 12.maddede görülen bu boşluktan yararlanan İngiltere, Fransa ve İtalya daha savaş döneminde tasarladıkları Osmanlı topraklarını paylaşma programını Milletler Cemiyeti'nin çatısı altından geçirip, barışı kendi politikaları doğrultusunda Sevr olarak yapmak istemişlerdir.

Şimdi savaştan Osmanlı gibi yenik çıkan Almanya'nın 28 Haziran 1919'da imzalamış olduğu Versailles barışını Osmanlı devletinin durumu ile kıyaslayacak olursak, şu farklılıkları görürüz. Var-

(*) Bu yazı, Orta Doğu Teknik Üniversitesinin, Atatürk'ü Anma ve ODTÜ Atatürk Haftası Sempozyumu Bildirileri 10-11-12 Kasım 1985 Kitabından alınmıştır.

(**) Prof. Dr. Yuluğ Tekin KURAT, ODTÜ'nün tarih bölümünün hem kurucusu hem de başkanı olan Yuluğ Tekin 2001 yılında kalp krizi sonucu hayatını kaybetmiştir.

1 Hamza Eroğlu,Yurtta Sulh Cihanda Sulh,Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,Cilt(1985) s.434.

2 Atatürk'ün Tamim,Telgraf ve Beyannameleri, A.Ü. Basımevi, 1964, Cilt IV, s.560.

seilles antlaşmasının Almanya'ya getirmiş olduğu yükümlülükler son derece ağırdır. Ancak Almanya'nın bir millet olarak varlığına dokunulmuş değildir. Çünkü Almanya 1870'de milli birliğini kurmayı başarmış bir ülkedir. Oysa Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat Döneminden beri, gösterilen bütün çabalara rağmen ne siyasal ne de ekonomik anlamda bir birliği gerçekleştiremediğinden, daha doğrusu çağdaş bir millet kompozisyonu oluşturamadığından, Türkler de yıkılan bu imparatorluğun enkazı altında gömülmek istenmektedir. Diğer bir deyimle, Wilson ilkelerinin en gerçekçi prensiplerinden birisi olan milletlerin kendi geleceklerini kendilerinin tayin hakkı Türkler için tanınmamıştır.

İşte 12. maddedeki bu boşluğa ve Müttefiklerin Mondros sonrasında giriştikleri hukuk dışı işgal ve davranışlara parmak basan Atatürk, milli mücadeleyi yasal bir tabana oturtmuş oluyordu. Şu halde Atatürk'ün önderliğinde yürütülmüş olan İstiklâl Savaşı'nın amacı, insan ve millet haysiyetine yaraşan bir barışın sağlanması, diğer bir deyimle Türklerin millet olarak hak ve hukukunun tanınmasıydı. Bunun içindeki gerekli çözüm yolu, milletin kendi iradesine sahip çıkmasıydı ki, Mustafa Kemal bu gerçeği Ankaralılara 28 Aralık 1919'da yaptığı konuşmada şöyle dile getirmiştir:

"Bugün bütün dünya milletleri bir tek hâkimiyet tanırlar,

Hâkimiyet-i Milliye".[3]

Dolayısıyla Wilson'un unutmuş olduğu gerçek bir Türk milleti gerçeği idi ki, bunun içinde Türk yurdunun coğrafyasının belirlenmesi gerekti. Nitekim Atatürk'ün Erzurum ve Sivas Kongrelerinde üzerinde durduğu temel nokta budur. Böylece 30 Ekim 1918 tarihinde yapılan mütarekedeki sınırlar içinde kalan toprakların birbirinden ayrılmaz ve bölünmez bir bütün olduğu tanımlanmıştır. Vatanın bölünmezliği hakkında alınan bu kararın yanı sıra, bu topraklar üzerinde yaşayan toplumun da bölünemeyeceği vurgulanmıştır. Zaten daha bu aşamada bile, iç ve dış barış ilkelerinin temeli atılmış bulunmaktadır. Toprak faktörü olarak, ulusal egemenlik, kendisini milli hudutları ile tanımlamış olup, bu sınırların dışına taşmayı ret etmektedir. İnsan faktörü olarak, milli hâkimiyet, fertleri bu ulusal bilinçaltında birleşmeye, bütünleşmeye çağırmakta ve böylece çeşitli ayrıcalıklar bahanesi ile dışardan yapılacak baskı ve müdahalelere kapısını kapatmaktadır.

Ancak gerçekçi olmak lazım gelirse, İstiklal Savaşı döneminde, Anadolu'da bir Pontus, bir küçük Yunanistan ve bir de Ermenistan emellerine karşı ölüm kalım savaşının verildiği bir dönemde, Hristiyan unsurlara bir iç barış davetiyesi çıkartmak mümkün değildi. Çünkü Atatürk'ün de dediği gibi: "Memleketimizde yaşayan gayri Müslimlerin başına gelen, kendilerinin yabancı entrikalarına kapılarak ve haklarını kötüye kullanarak vahşi bir şekilde takip ettikleri ayrılma siyaseti neticesidir".[4]

Gayri Müslimlere iç barışı sağlayan kuşkusuz Lozan Antlaşmasıdır. Nitekim barış görüşmelerindeki en çetin müzakereleri "Azınlıkların korunması" maddesi oluşturmuştur. Çünkü azınlık hakları yabancı uyrukluların haklarını kanatları altına alan Kapitülasyon sisteminden soyutlanamıyordu. Oysa Türkiye geliştirmekte olduğu çağdaş ve laik hukuk düzeni ile azınlık olsun, yabancı uyruklu olsun tümünün yasal bir güvence altına gireceğini beyan ediyordu. Nihayet bu kısır döngü Atatürk'ün Ankara'dan gönderdiği direktif üzerine Türkiye'nin de Milletler Cemiyeti'ne girmeyi prensip olarak kabul etmesi ile sona erdi. Çünkü Milletler Cemiyeti'nin bütün üyeleri kendi ülkelerindeki azınlıklara karşı, hukuksal görevler üstlenmişlerdi. Türkiye de bu sorumluluklara onlarla aynı paralelde katılırken, topraklarındaki azınlıklar için özerk bir sistem getirmiyor, milli hukukun eşitliği içinde Hristiyanları kendi örf, adet ve geleneklerinde serbest bırakıyordu. Böylece Osmanlıdan miras kalan Ermeni sorunu da yeni Türk devletine hiçbir sorumluluk yüklemeden tarihin malı oluyordu.

Bilindiği gibi Misak-ı Milli hedeflerine dayalı Lozan Barışı bazı ayrıntılar dışında, geçerliliğini korumakta olan nadir antlaşmalardan biridir. Türk milletinin dünya milletleri arasında yasal olarak var oluşunu tescil eden bu antlaşmanın yapılmasında, Atatürk'ün romantik değil, gerçekçi barışçılığının çok büyük payı vardır. Aynı zamanda İsmet Paşa'nın hariciye vekili sıfatı ile Rauf Orbay veya Yusuf Kemal Tengirşenk'in yerine neden Lozan'a gönderildiği de, onun gerçekçiliğinin somut bir örneğidir. Çünkü ne Yusuf Kemal ne de Rauf Bey, İsmet Paşa'nın Lozan'dan Atatürk ile sağladığı

3 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I-III. 3.Baskı,D.T.C. Fakültesi, Ankara, 1981, C.II s.11.

4 Aynı eser, s.9.

uyumu sürdürebilecek kişiler değillerdi. Özellikle Rauf Bey, görüşmelerde kilitlenmiş olan Musul sorununun Lozan görüşmelerinin dışına alınmasına kesinlikle razı olmazdı. Nitekim Konferans Kapitülasyonların reddi üzerine kesintiye uğrayınca, 27 Şubat 1924'de Meclis'te yapılan gizli oturumda, milletvekilleri Kapitülasyonları eleştirmekten çok, Musul sorununun dondurulmasına karşı çıkmışlardı. Mustafa Kemal ise bu heyecanı yatıştırmak için, ordunun harekete henüz hazır olmadığını, Musul için şu anda harbe girmenin Lozan'daki bütün diğer güçleri İngiltere'nin yanına getireceğini, oysa barış yapıldıktan sonra bu sorunun çözümünde İngiltere ile teke tek kalınacağını vurgulayarak Lozan Konferansı'nın ikinci bölümüne geçilmesinde somut bir adım atmış oldu.

Oysa Lozan'dan sonra, Musul meselesinde Milletler Cemiyeti'nden İngiltere lehine bir karar çıkacağı anlaşılınca, bu kez Meclis'in yanı sıra başbakan İsmet Paşa ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'in dışında bütün kabine Musul'a yürümekte kararlıydı. Kuşkusuz Misak-ı Milli üzerinde ısrar eden bu kesim, soruna uluslararası ilişkilerin boyutları içinde bakmıyorlardı. Nitekim son sözü söyleyen Atatürk, cephenin kuzey Irak ile sınırlı kalmayacağını, Yunanistan'ın da yeniden savaşa girmesi ihtimaline değindi. Ayrıca Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ni karşısına alması da doğru sayılmazdı, çünkü Londra ve Paris'teki Türk elçileri Dışişleri bakanlıklarına çağırılmış ve İngiltere'ye karşı girişilecek bir askeri harekâtın, Milletler Cemiyeti'ne karşı bir silahlı saldırı sayılacağı hususunda uyarılmışlardı.[5]

Bu durum muhakemesi sonunda, Atatürk Musul'a karşı harekâta geçilmesini engellemiş, ancak Milletler Cemiyeti'nin kararını tanımamakla yetinmişti.

İngiliz belgelerinden öğrenebildiğimiz kadarı ile Türkler Musul'a doğru harekâta geçtikleri takdirdi, Britanya hükümeti Irak'ta üstlenen hava kuvvetlerini devreye sokmakta kararlı idi. Hava harekâtından bir sonuç alınmayacak olursa, Akdeniz'deki kraliyet donanması, önce Gökçeada ve Bozcaada'yı işgal edecek, arkasından Marmara'ya girip İstanbul'u denizden abluka altına alacaktı. İşte bütün bu gerçekler Atatürk'ün taviz vermek bahasına bile olsa, ne kadar yerinde ve sağlıklı bir karar aldığını göstermektedir. Musul'un Misak-ı Milli sınırları içinde olduğunu söyleyenlere Atatürk şu cevabı vermiştir. "Misak-ı Milli'nin kesin bir sınırı yoktur, Misak-ı Milli gerçek Türk menfaatleri hangi bölgede ise oradadır".

Musul'dan Türkiye'yi dışlayan İngiltere ise, bir bakıma durumdan memnun değildi. Şöyle ki muhtemel bir Türk saldırısına karşı Irak'ın kuzey sınırında beklettiği birlikler Britanya hazinesine bir yük oluyordu. Bunun üzerine Türkiye ile dostluk çabalarına girişen İngiltere, %10 hisse ve 25 yıllık toplam petrol hasılatı karşılığı yarım milyar sterling ödüyor, Türkiye de Musul'un kuzeyinden geçen ve Brüksel hattı denilen Irak sınırını tanıyordu.5 Haziran 1926'da Ankara'da yapılan bu antlaşma ile 13 yıldan beri sertliğini sürdüren Türk-İngiliz ilişkileri yumuşamaya başlayacaktı.

1926'dan sonra İngiltere ile yumuşayan ilişkilere rağmen, Atatürk'ün dış politikası özellikle büyük devletlerle bağlayıcı ve gizli ittifaklara girmemekti. Zira I. Dünya Savaşındaki Osmanlı-Alman gizli ittifakının deneyimleri hafızalardan silinmiş değildi. Büyük devletlerle ittifak içinde olmak, onlar arasındaki çekişmeler içinde kalmak bakımından yararlı görülmüyordu.

Ancak Türk-Sovyet ilişkilerine bu genel politika dışında bakmak gerekir. Çarlığın devrilmesinden sonra, resmi politikası itibari ile, Boğazlar ve Anadolu üzerinde hiçbir iddiası bulunmayan ve mazlum milletlerin bağımsızlığını destekleyen Sovyetlerle bir anlaşmaya varmak, diplomasinin normal kuralları içinde idi. Nitekim Türkiye 1925, 1929, 1931, 1933 ve 1935'de yaptığı antlaşmalarla, Batı'ya karşı izlemiş olduğu politikada Sovyetler Birliğinden moral bir destek olarak yararlanmak istemiştir. Oysa bu davranış Sovyetlerin yorumlamak istedikleri biçimde Batı dünyası ile hiçbir antlaşmaya varılmayacağı anlamına gelmiyordu. Nitekim Sovyetler istemedikleri halde, Türkiye Lozan'da Batı görüşü doğrultusundaki Boğazlar Konvansiyonu'nu kabul etmiştir. Keza aynı şekilde Sovyetlerin pek arzu etmemelerine rağmen, Türkiye 1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne girmiştir. Bu arada Sovyetlerle yapılan antlaşmaların saldırmazlık, iyi komşuluk ve tarafsızlık dışında bağlayıcı bir hükmü bulunmadığını belirtmekte fayda vardır.

5 Y.T.KURAT, Anglo-Turkısh Relations During Kemal Atatürk's Presideney of the Turkısh Republıc,Osmanlı Araştırmaları Sayı IV (1984),S.121.

Öte yandan "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" formülünün başında gelen meselelerden bir tanesi, Musul sorununda da izlendiği gibi, her şeyden önce Türkiye'nin sınırlarında barışı sağlamaktı. Cumhuriyetin kurucuları Bulgar ordusunu Çatalca'ya kadar getiren Balkan savaşlarını yaşamış insanlardı. Bu nedenle dış politika planlanırken 1912 örneği, ikinci bir Balkan Koalisyonu hiç de arzu edilen bir şey değildi. Dolayısıyla 1929'da Bulgaristan ve Yunanistan ile imzalanan iyi komşuluk ve tarafsızlık antlaşmaları, bunları izleyen Balkan Paktı ile (1934) Batı sınırındaki barışı perçinlemiş oluyordu. Oysa aynı şeyi İran ile paylaşılan doğu sınırı için söylemek pek mümkün değildi. Gerçi her iki ülke arasında 22 Nisan 1926'da imzalanmış "tercihli tarafsızlık, ticaret ve ulaştırma imkânlarının geliştirilmesini öngören" bir antlaşma varsa da, Tahran ile Ankara arasındaki soğukluğun önü alınmış değildi. Birinci Dünya Savaşında Osmanlı'nın Azerbaycan'a girmiş olması,1919'larda İran'ın özel bir biçimde de olsa Doğu Beyazıt'tan Erzincan'a uzanan bir kuşak ile ilgilenmesi, pek o kadar eskimiş olaylardan sayılmazdı.

İki ülke arasında gerilimi yükselten, Doğu Anadolu'daki silahlı eşkıyaların sıkıştırıldıkları anda, İran topraklarına kolaylıkla girip kurtulmalarıydı. Tabii ki bunun üzerine Türk birlikleri de Şah'ın topraklarına geçerek çarpışmalarını sürdürüyorlardı.1927 ile 1934 arasındaki bu bunalım, Rıza Şah'ın eşkıyayı sınırdan geçirmeyecek tedbirler alması üzerine son buldu.

Türkiye'nin güney sınırlarında mandater olarak Suriye'de Fransa, Irak'ta da İngiltere bulunuyordu. Ulusal egemenliğin savunucusu olan Cumhuriyet, daha önce Misak-ı Milli'de de belirtilmiş olduğu gibi, Irak ve Suriye halkının kendi iradesini kullanarak, bu statüye son vermelerini istiyordu. Ayrıca 1926 yılında Atatürk 'ün, Tevfik Rüştü Bey'i Mekke'de toplanan İslam Milletleri Konferansı'na göndermesi, Arap dünyasını, özellikle Arap komşularını kazanmak için yapılan bir girişimdi. Buna karşılık Arap aydınları Türkiye'nin bu yaklaşımlarına hem şaşkınlık hem de şüphe ile bakıyorlardı. Geride 400 yıllık bir Osmanlı İmparatorluğu'nun bıraktığı izlenimler nedeni ile Cumhuriyetçilerin yeni bir politika izleyip izlemediklerinden emin değillerdi. Bu politik kuşkunun yanısıra, Türk İnkılâplarına karşı gösterilen büyük bir tepki de vardı. Örneğin Tevfik Rüştü Bey'in Mekke'ye elinde şapka ile gitmesi hoş karşılanmamıştı.1928'de lâikliğin ve yeni harflerin yürürlüğe girmiş olması Şam, Bağdat, Kahire ve hatta Tunus kahvelerinde son derecede abartılarak şöyle yorumlanmıştı: "Türkler dinlerini inkâr ediyor, camilerini kapatmak yoluna gidiyorlar". Ayrıca Hilafet kaldırıldıktan sonra, Arap dünyasının kendisine yeni bir Halife bulamaması, daha doğrusu yeni bir Halife seçecek işbirliğinden yoksun bulunması, Hilafetin en doğal adayının Türkiye Cumhuriyeti tarafından makamı kaldırılmış Abdülmecid Efendi olduğu fikrini getirmekte gecikmedi. Böyle bir ortamda, Türkiye de 1931'de Kudüs'te toplanan İslam Kongresi'ne katılmamış ve dinin politikada araç olarak kullanıldığını belirterek, Kongre'nin eğilimlerini sert bir dille kınamıştı.

Böylece Türkiye'nin sınır politikası sayılan iyi komşuluk ilişkileri, olayların bu şekilde gelişmesi ile güneyde pek istenileni verememişti.

İyi komşuluk politikasının yanı sıra, bir de inkâr edilmeyen bir gerçek vardı ki, o da bir ülkenin barış içinde yaşayabilmesi için, kendisini savunacak bir politikaya da sahip olabilmesiydi.

İşte Atatürk bu gerçeği şöyle dile getirmektedir:

"Bugün vardığımız barışın ebedi barış olacağına inanmak safdillik olur. Bu o kadar önemli bir gerçektir ki, ondan bir an bile gaflet, milletin bütün hayatını tehlikeye sokar. Şüphesiz hukukumuz, şeref ve haysiyetimize saygı gösterildikçe mukabil saygıda asla kusur etmeyeceğiz. Fakat ne çare ki, zayıf olanların hukukuna saygının noksan olduğunu veya saygı gösterilmediğini çok acı tecrübelerle öğrendik. Onun için her türlü ihtimallerin gerektireceği hazırlıkları yapmakta asla gecikmeyeceğiz".[6]

Atatürk'ün bu sözlerinden onun barış anlayışındaki dünya gerçeğini ve dünya idealini böylece anlamış bulunuyoruz. Barış istemenin ön şartı bir ülkenin her şeyden önce kendi istiklaline sahip çıkmasıdır. İstiklaline sahip olmayan bir ülkenin barışı isteyecek saygınlığı yoktur. Barışın diğer bir yolu da ülkedeki huzur ve istiklal ile bağımlıdır. İç barışını gerçekleştirememiş bir ülkenin, bağımsızlığı da tehlikeye düşer. Dış ilişkilerde de ebedi dostluk, ebedi düşmanlık diye bir şey yoktur. Dünya barışının güvencesi ülkelerin birbirilerinin hukukuna olan saygı ve sevgisidir. Bunun da anahtarı "Yurtta Sulh, Cihanda Sulhtur".

6 Mehmet Gönlübol, „Atatürk'ün Dış Politikası: Amaçlar ve İlkeler." Atatürk Yolu, Gün Matbaası,İstanbul 1981,s.276.

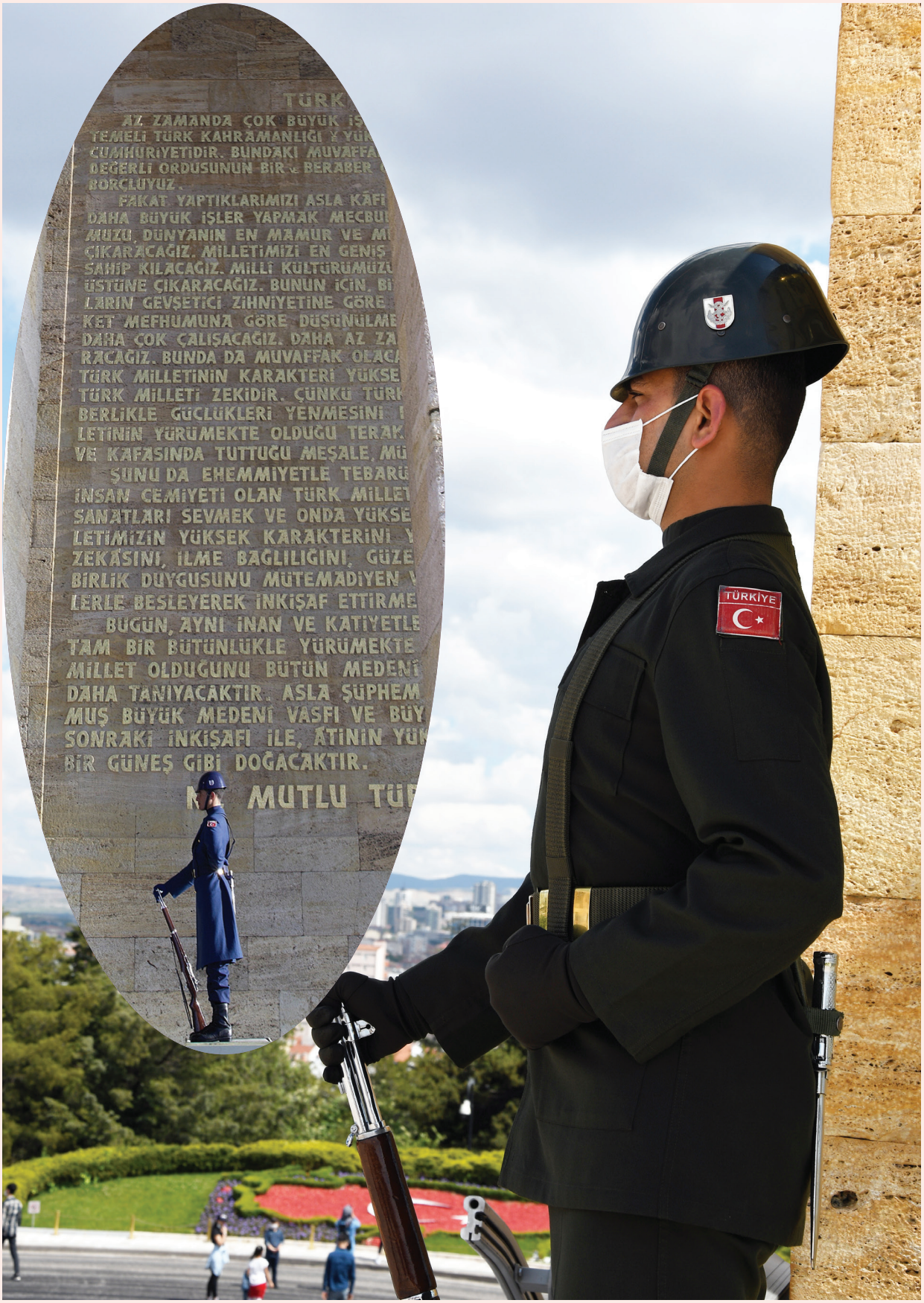
TÜRK
AZ ZAMANDA ÇOK BÜYÜK İŞ
TEMELİ TÜRK KAHRAMANLIĞI Y YÜ
CUMHURİYETİDİR. BUNDAKI MUVAFFA
DEĞERLİ ORDUSUNUN BİR ve BERABER
BORÇLUYUZ.
FAKAT YAPTIKLARIMIZI ASLA KÂFİ
DAHA BÜYÜK İŞLER YAPMAK MECBU
MUZU, DÜNYANIN EN MAMUR VE Mİ
ÇIKARACAĞIZ. MİLLETİMİZİ EN GENİŞ
SAHİP KILACAĞIZ. MİLLİ KÜLTÜRÜMÜZÜ
ÜSTÜNE ÇIKARACAĞIZ. BUNUN İÇİN, Bİ
LARIN GEVŞETİCİ ZİHNİYETİNE GÖRE
KET MEFHUMUNA GÖRE DÜŞÜNÜLME
DAHA ÇOK ÇALIŞACAĞIZ. DAHA AZ ZA
RACAĞIZ. BUNDA DA MUVAFFAK OLACA
TÜRK MİLLETİNİN KARAKTERİ YÜKSE
TÜRK MİLLETİ ZEKİDİR. ÇÜNKÜ TÜRK
BERLİKLE GÜÇLÜKLERİ YENMESİNİ
LETİNİN YÜRÜMEKTE OLDUĞU TERAK
VE KAFASINDA TUTTUĞU MEŞALE, Mü
ŞUNU DA EHEMMİYETLE TEBARÜ
İNSAN CEMİYETİ OLAN TÜRK MİLLET
SANATLARI SEVMEK VE ONDA YÜKSE
LETİMİZİN YÜKSEK KARAKTERİNİ Y
ZEKÂSINI, İLME BAĞLILIĞINI, GÜZE
BİRLİK DUYGUSUNU MÜTEMADİYEN
LERLE BESLEYEREK İNKİŞAF ETTİRME
BUGÜN, AYNI İNAN VE KATİYETLE
TAM BİR BÜTÜNLÜKLE YÜRÜMEKTE
MİLLET OLDUĞUNU BÜTÜN MEDENİ
DAHA TANIYACAKTIR. ASLA ŞÜPHEM
MUŞ BÜYÜK MEDENİ VASFI VE BÜY
SONRAKİ İNKİŞAFI İLE, ATİNİN YÜK
BİR GÜNEŞ GİBİ DOĞACAKTIR.
MUTLU TÜ
TÜRKİYE

RKUM DİYENE !

TÜRKİYE

ANITKABİR DERGİSİ'NDE YAYIMLANACAK YAZILARLA İLGİLİ ESASLAR

1. Genel Kurallar:

A. Anıtkabir Dergisi üç ayda bir çıkarılmakta, 1000 adet basılmaktadır. Dergide Atatürk ile ilgili araştırma yazıları, makaleler ve şiirlere yer verilmektedir.

B. Dergiye gönderilen yazılar, daha önce başka yerde yayımlanmamış olmalıdır.

C. Yazılar, Anıtkabir Derneği Yayın Kurulu tarafından incelenip yayımlanmaya değer görülürse yine aynı kurul tarafından belirlenecek zamanda yayımlanır. Yayımlanmayan yazılar iade edilmez.

D. Yazıların içeriğinden yazarları sorumludur

E. Yayın Kurulunca yazılarda içeriğin dışında bir düzeltmenin yapılması durumunda yazarın oluru alınır.

F. Yazarlar kendilerini tanıtıcı bilgileri (unvan ve görev, kurum, haberleşme adresi, telefon ve belgegeçer numaraları, bir fotoğraf, e-posta adresi) yazılarıyla birlikte Anıtkabir Derneğine gönderirler.

G. Daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış, özgün olan ve Anıtkabir Derneği Yayın Kurulu tarafından yayımlanması uygun görülen yazıların sahiplerine 500 TL telif ücreti ödenir ve 5 adet dergi ücretsiz olarak gönderilir.

2. Dergide Yayımlanması İstenen Yazılarla İlgili Kurallar:

A. Yazılar A-4 kâğıdının bir yüzüne ve 5(Beş) sayfayı geçmeyecek şekilde, bilgisayar ortamında Microsoft Word programında yazılır; posta ya da elektronik posta ile gönderilir.

B. Yazı karakteri arial, başlık 14 punto, metin 12 punto, dipnotlar 8 punto, fotoğraf ve şekiller JPEG formatında, çizelge yazıları 10 punto olarak yazılır.. Makalenin konusu ile ilgili varsa belge ve fotoğrafların asılları yazara geri verilmek üzere posta ile gönderilir.

C. Metinde satır aralığı tek, paragraf başı boşlukları 0.5, dipnot başlangıçları 0.5 olarak düzenlenir.

D. Makale içindeki ana başlıklar metnin yazıldığı puntoda, boşluk bırakılmadan, koyu ve küçük harflerle yazılır.

E. Dipnotlar aynı sayfa altında verilir. Kitap ve makaleler dipnotlarda şu şekilde gösterilir;

(1) Kitap

Yazarın adı ve soyadı, kitabın adı (italik yazılmalıdır), varsa cilt numarası, varsa baskı numarası, basıldığı kent, basan kurum ya da basımevi / yayınevi, basıldığı tarih, sayfa numarası. (Ör. Falih Rıfkı Atay, Çankaya, İstanbul, Bateş Yayınları, 1980, s. 30.)

(2) Makale

Yazarın adı ve soyadı, tırnak işaretleri içerisinde makalenin başlığı, makalenin yayımlandığı derginin adı (italik yazılmalıdır), büyük romen rakamlarıyla cilt numarası, dergi numarası, parantez içinde derginin tarihi, sayfa numarası. (Ör. Fuat Pekin, "Atatürk ve Lyautey" , Belleten, C. XX, No. 80 (Ekim 1956), s. 634.)

F. Sayfaların altında sayfa numaraları verilir.

G. Kısaltma kullanılacaksa; metinde ilk geçtiği yerde ve bir kez olmak üzere kısaltmanın açık ve tam anlatımı yazılır ve kısaltma parantez içerisinde belirtilir. Ör. Türk Dil Kurumu (TDK).

H. Yazar adı ve soyadı yazının ilk sayfasının sağ üst köşesine italik, koyu 12 punto ile yazılır ve yanına (*) işareti konulur, unvan ve görev yeri (*) işareti ile dipnotta belirtilir.

-oOo-

ANITKABİR DERNEĞİ
RESMİ İNTERNET SİTESİ

ONLINE ALIŞVERİŞ

www.anitkabir.com.tr

Anıtkabir ve Atatürk temalı hatıralık ürünleri alabileceğiniz güvenilir adres

Türkiye'nin en sevilen akaryakıt markası 5. kez opet

MediaCat Lovemarks 2019

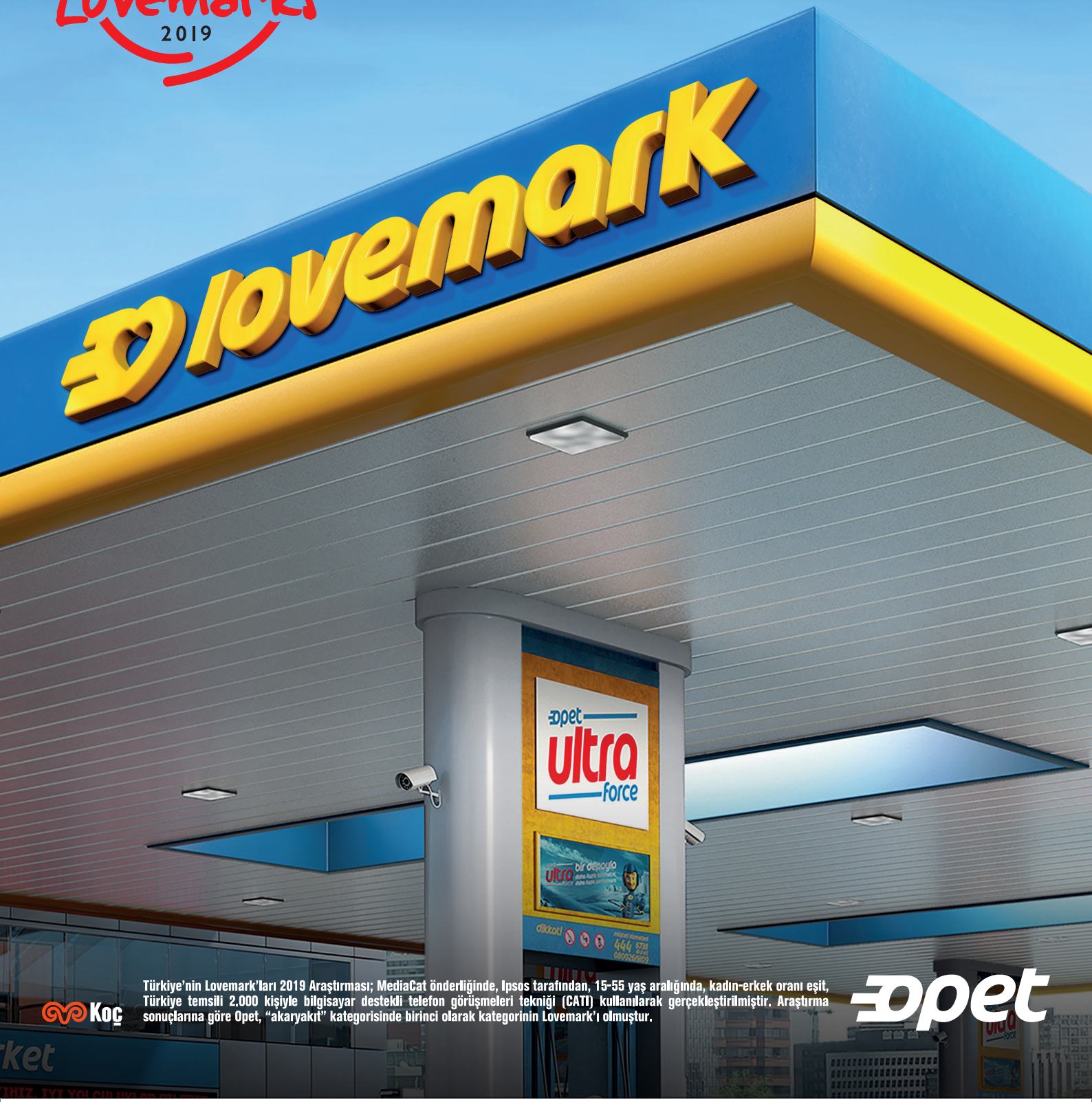

Koç

Türkiye'nin Lovemark'ları 2019 Araştırması; MediaCat önderliğinde, Ipsos tarafından, 15-55 yaş aralığında, kadın-erkek oranı eşit, Türkiye temsili 2.000 kişiyle bilgisayar destekli telefon görüşmeleri tekniği (CATI) kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre Opet, "akaryakıt" kategorisinde birinci olarak kategorinin Lovemark'ı olmuştur.

opet